

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

**KUR'AN-I KERİM'DE ŞİMARIKLIK VE ŞİMARIK BİR
KİŞİLİK ÖRNEĞİ OLARAK KÂRÛN**

Yüksek Lisans Tezi

İSA NAS

İstanbul, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

**KUR'AN-I KERİM'DE ŞİMARIKLIK VE ŞİMARIK BİR
KİŞİLİK ÖRNEĞİ OLARAK KÂRÛN**

Yüksek Lisans Tezi

İSA NAS

Danışman: PROF. DR. ÖMER ÇELİK

İstanbul, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Anabilim Dalı TEFSİR Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi İsa Nas'ın KUR'AN-I KERİM'DE ŞİMARIKLIK VE ŞİMARIK BİR KİŞİLİK ÖRNEĞİ OLARAK KÂRÛN adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 16.11.2017 tarih ve 2017-32/10 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 06.12.2017

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1. Tez Danışmanı Prof. Dr. ÖMER ÇELİK	
2. Jüri Üyesi Doç. Dr. AYDIN TEMİZER	
3. Jüri Üyesi Yrd. Doç. Dr. MUHAMMED İSA YÜKSEK	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyisim : İsa Nas

Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

Bilim Dalı : Tefsir

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ömer Çelik

Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans-Aralık 2017

Anahtar Kelimeler : Kur'an-ı Kerim, şımarıklık, haddi aşma, böbürlenme, kibir, servet, zenginlik, kıssa, Kârûn, Hz. Mûsâ, Tevrat, isyan, helak.

ÖZET

KUR'AN-I KERİM'DE ŞIMARIKLİK VE ŞIMARIK BİR KİŞİLİK ÖRNEĞİ OLARAK KÂRÛN

Kur'an-ı Kerim'in önemli konularından biri şımarıklıktır. Kur'an'ın bütünlüğü açısından kavram, konu ve kıssaların birlikte ele alınması önem arz etmektedir. Bundan dolayı şımarıklık konusu incelenirken Kur'an'da şımarıklığı ifade eden kelime ve kavramlar esas alınmalı ve ilk akla gelen örnek olan Kârûn kıssası ile örneklendirilmelidir. İnkârcı insanın bir karakter özelliği olarak Kur'an'da eşer, betar, itrâf-mütref, merah, ferah ve ferâhe şeklindeki kelime ve kavramlarla ifade edilen şımarıklık, insanın haddini aşması, azgınlık ve taşkınlık etmesi, sahip olduğu servet ve nimetlerle övünüp böbürlenmesi, içinde bulunduğu refah dolayısıyla şımarması anlamlarına gelmektedir.

Kur'an'da Kârûn kıssası azgınlık ve taşkınlık eden, bozgunculuk yapan ve övünüp böbürlenmiş şımarık bir zenginlik sonunun hikâyesi olarak anlatılmaktadır. Kaynaklarda da Kârûn'un Hz. Mûsâ ile akrabalığı, zenginliği, bilgisi, Firavun ve Hâmân'la birlikteliği, küfür üzere bulunması, sonra iman etmesi, daha sonra da münafık olması ve isyan etmesi, zekât vermek istememesi, Hz. Mûsâ'ya iftirada bulunması ve helâk olması ayrıntılı şekillerde anlatılmıştır.

Kıssaların anlam alanlarının tespitinde nüzûl bağlamlarını dikkate almanın gerekliliği Kârûn kıssasının anlaşılmasında da kendini göstermektedir. Mekke'de Ebû Leheb ve onun

gibi kimseler ile kıssada benzer vurgularla anlatılan Kârûn arasında önemli benzerliklerin bulunduğu görülmektedir. Kıssanın Kur'an ve Tevrat'taki anlatımları ve tarihî veriler birlikte değerlendirildiğinde söz konusu anlatımların aynı kişinin iki farklı hikâyesi olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan Kârûn'un inkârcı, zalim, bozguncu, hain, servet ve mevki makam düşkünü, nankör, bencil, ihtiraslı, yalancı, gösterişçi ve kibirli bir karakter olduğu görülmektedir. Bunun yanında diğer kıssalardan olduğu gibi Kârûn kıssasından da çıkarılabilecek pek çok mesaj vardır ve bu kıssaya muhatap olan kimselerin öncelikle bu mesajlara odaklanmalarının ve buradan hisseler çıkararak kendi tecrübelerine aktarmalarının en isabetli tutum olacağı söylenebilir.

GENERAL INFORMATION

Student Name and Surname : İsa Nas

Department : Basic Islamic Studies

Field : Qur'anic Recitation (Quranic Hermeneutics)

Graduate Program and Date : MA Thesis – Dec. 2017

Supervisor : Prof. Dr. Ömer Çelik

Keywords : Quran, Affluenza, Transgression, Arrogance, Pride, Richness, Parable, Croesus (Qarun), Moses, Torah, Rebellion, Destruction

ABSTRACT

TRANSGRESSION AND AS A SAMPLE OF TRANSGRESSIVE PERSON QARUN (CROESUS) IN HOLY QURAN

One of the important points of the Qur'an is transgression. In terms of the integrity of the Qur'an, it is important that the concepts, subjects and parables are taken together. Therefore, when transgression is examined, the words and concepts that express it in the Qur'an should be taken as the basis and exemplified by the Qarun's parable as the first example that comes to mind. As a character characteristic of the denialist, transgression expressed in words and concepts in the Qur'an as "eşer", "betar", "itrâf-mütref", "merah", "ferah" and "ferâhe", those words also mean transgression, unruliness, wildness, arrogance caused by richness, boasting resulted by richness and pridefulness because of prosperity it is in.

In the Qur'an, Qarun is described as an exemplary story of a spoiled rich man's end who is outspoken, corrupt, boasted and bragged. In the sources, Qarun is clearly described as Musas relative, his wealth, his knowledge, his relations with Pharaoh and Haman, his disbelief, then how he became believer, then how he became hypocrite and he disobeyed Moses to not give the alms, after that he defame Moses and why he got perished.

The necessity to take into account the contexts of the narratives in determining the meaning areas of parables also manifests itself in understanding the context of benefit. There seems to be significant similarities between Abu Leheb and others like him in Mecca, and Qarun, described with similar emphases in parable. The expressions in the parable, Qur'an and Torah and the historical data are evaluated together, and the conclusion is that same person Qarun has two different parables. On the other side for both parables, it is seen that Qârûn is disloyal, cruel, defeatist, evil, fanciful, ungrateful, selfish, passionate, liar, pretentious and arrogant character. All in all, there are many messages that can be extracted from the Qarun as well as from other chapters, and it can be said that those who are concerned with this shortness, first of all, focus on these messages and transfer their feelings to their own experiences.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖNSÖZ.....	iv
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1
I. Konunun Önemi.....	1
II. Araştırmanın Alanı Kapsamı ve Genel Çerçevesi.....	3
III. Araştırmanın Yöntemi	4
IV. Konuyla İlgili Özgün Çalışmaların Değerlendirilmesi	5
BİRİNCİ BÖLÜM	12
ŞİMARIKLIK VE KUR'AN-I KERİM'İN TASVİR ETTİĞİ ŞİMARIK KİŞİLİĞİN ÖZELLİKLERİ	12
I. Şımarıklık	12
A. Sözcük Anlamı	12
B. Kur'an-ı Kerim'de Şımarıklığı İfade Eden Kelime ve Kavramlar	12
1. Eşer (أشْر).....	13
2. Betar (بَطْر).....	15
3. İtrâf (إِثْرَاف) – Mütref (مُتْرَف).....	18
4. Merah (مَرَح).....	24
5. Ferah (فَرَح).....	27
6. Ferâhe (فَرَاهَة).....	33

II. Kur'an-ı Kerim'de İnsanın Temel Eğilimleri ve Kur'an-ı Kerim'in Tasvir Ettiği Şımarık Kişiliğin Özellikleri	34
A. Kur'an-ı Kerim'de İnsanın Temel Eğilimleri ve Dünya Hayatı	34
B. Kur'an-ı Kerim'de Şımarık Kişiliğin Genel Özellikleri	36
İKİNCİ BÖLÜM	42
KÂRÛN KISSASI	42
I. Kur'an-ı Kerim'de Kârûn Kıssası	42
A. Kıssanın Yaşandığı Dönemin Genel Özellikleri	42
B. Kur'an-ı Kerim ve Tefsirlerde Kârûn Kıssası	45
1. Kıssanın Kur'an-ı Kerim'deki Anlatımı	46
2. Kârûn'un İsmi Soyu Hz. Mûsâ'ya Yakınlığı ve Bazı Özellikleri ...	49
3. Kârûn'un İsrâiloğulları'na Karşı Bağyi (Azgınlığı)	52
4. Kârûn'un Hazinesi	56
5. Kârûn'un Zineti İçinde Kavminin Karşısına Çıkması	59
6. Kârûn'un Helâkı	60
7. Ahzâb Suresinin 69. Ayetinin Kârûn Olayıyla İlişkilendirilmesi ...	63
C. Kıssanın Anlatıldığı Ayetlerin Nüzûl Bağlamı	64
II. Tevrat'ta Kârûn (Korah) Kıssası	76
III. Kıssanın Kur'an-ı Kerim ve Tevrat'taki Anlatımlarının Mukâyesesi	82
A. İki Anlatımın Mukâyesesi	82
B. İki Anlatımdaki Kişinin Aynı Kişi Olup Olmadığı Konusundaki Görüşler	87
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	92

OLUMSUZ BİR KİŞİLİK OLARAK KÂRÛN VE KÂRÛN KISSASINDAN ÇIKARILABİLECEK TEMEL MESAJLAR.....92

I. Olumsuz Bir Kişilik Olarak Kârûn92

A. Kârûn Kıssasından Elde Edilen Bilgiler Işığında Kârûn'un Özellikleri .93

B. KİSSADA Tasvir Edilen Olumsuz Bir Kişilik Olarak Kârûn95

II. Kârûn Kıssasından Çıkarılabilecek Temel Mesajlar99

A. Kavminin Kârûn'a Öğütleri99

1. Şımarma Şüphesiz Allah Şımaranları Sevmez 100

2. Allah'ın Sana Verdiği Serveti O'nun Yolunda Harcamak Suretiyle Ahiretini Kazanmaya Çalış 101

3. Dünyadan Nasibini Unutma 101

4. Allah Sana Nasıl İhsanda Bulunduysa Sen de Başkalarına Öylece İhsanda Bulun..... 104

5. Ülkede Bozgunculuk Çıkarmaya Kalkışma Çünkü Allah Bozguncuları Sevmez 105

B. Kârûn Kıssasından Çıkarılabilecek Genel Mesajlar 106

SONUÇ 112

KAYNAKÇA 117

ÖNSÖZ

Kur'an-ı Kerim Allah'ın insanlığa gönderdiği rahmet ve hidayet kitabıdır. Onun bu hidayet ve rahmet işlevini yerine getirebilmesi okunması, anlaşılması ve yaşanması ile mümkün olacaktır. Yanlış anlamının yanlış uygulamaya sebep olacağı dikkate alındığında Kur'an-ı Kerim'in doğru anlaşılmasının ne kadar önemli olduğu fark edilecektir. Onun doğru anlaşılması ise ancak her unsurunu bütüncül bir yaklaşımla ve titizlikle ele alıp incelemeyi gerektirmektedir. Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim'in ana konularını, temel kavramlarını ve kıssalarını müstakil olarak çalışmak önem arz etmektedir.

İnsanların hidayetini hedefleyen Kur'an-ı Kerim onların güçlü ve zayıf yanlarını gündeme getirmiş, insanın tabiatı ve dünya hayatının anlamı üzerinde tarif ve tasvir edici açıklamalarda bulunmuştur. Bu noktada insanın kibir, haset, övünüp böbürlenme, nimetlerle şımarma, nankörlük ve bencillik gibi eğilimlerine dikkat çekilmiştir. Bununla insanların uyarılması ve bu kötü eğilimlere karşı mücadele edilmesinin hedeflendiği söylenebilir. Bu hedef çeşitli kelime ve kavramlarla, ibretlik olay ve örneklerle, hüküm, açıklama, değerlendirme ve mesajlarla ortaya konulmuştur. Kur'an-ı Kerim'den istenilen ölçüde ders ve ibret alabilmek için zikredilen bu durumları nazar-ı itibâra almak gerekmektedir. Dolayısıyla bu konular üzerinde çalışmak Kur'an-ı Kerim'in hidayet işlevini yerine getirmesine katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmamızda kendimize konu olarak “şımarıklık” konusunu, kelime ve kavram olarak “eşer, betar, itrâf, merah, ferah ve ferâhe”yi ve kıssa olarak da “Kârûn kıssası”nı araştırma unsurları olarak tespit ettik. Burada temel olarak Kur'an-ı Kerim'in anlam dünyasında dolaşırken farklı unsurlarının nasıl birbirleriyle sıkı bir anlam örgüsü oluşturduklarını örneklendirmeyi hedefliyoruz. Diğer taraftan Kur'an kıssalarının doğru anlaşılmasında dikkate alınması gereken farklı unsurları bir örnek üzerinden göstermek istiyoruz. Bu çerçevede çalışmamızda ilk olarak konu ve kavram çalışması, sonra kıssa çalışması ve en sonda da söz konusu kavram, konu ve kıssadaki gerçekliklerin hangi anlam ve değerleri sembolize ettiği ve ne gibi mesajlar taşıdığı üzerinde duruyoruz.

Birinci bölümde “Şımarıklık ve Kur’an-ı Kerim’in Tasvir Ettiği Şımarık Kişiliğin Özellikleri” başlığı ile konu ve kavram çalışması yapılmış, ikinci bölümde “Kârûn Kıssası” başlığı ile kıssa müstakil olarak çalışılmış ve üçüncü bölümde de “Olumsuz Bir Kişilik Olarak Kârûn ve Kârûn Kıssasından Çıkarılabilecek Temel Mesajlar” başlığı ile kıssada öne çıkan anlam, değer ve mesajlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız süresince şahsıma karşı hep teşvik edici davranan tez hocam Sayın Prof. Dr. Ömer ÇELİK’e; kıymetli değerlendirmelerde bulunan tez savunma jürisinde yer alan Sayın Doç. Dr. Aydın TEMİZER ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Muhammed İsa YÜKSEK’e; tezimi okuyarak değerli katkılarda bulunan Hasan NAS, Ayhan KAYA, Ömer TOZAL, Hakkı Hüseyin ÇAĞLAR ve Bilal SAYGIN’a müteşekkirim. Yine tez süresince İSAM’ın bahçesinde yaptığımız müzakerelerle tezimin geliştirilmesine önemli katkılar sunan Muvahhid Beşir UTLU kardeşime hâssaten teşekkür ediyorum. Ayrıca İSAM Kütüphanesi’ne, kaynak temininde ve uygun çalışma ortamı sağlamada sunduğu imkânlardan dolayı şükran duygularımı ifade etmek istiyorum.

İsa NAS

İstanbul 2017

KISALTMALAR

- a.s. : Aleyhisselam
b. : bin
bkz : Bakınız
c. : Cilt
der. : Derleyen
DİA : Diyanet İslâm Ansiklopedisi
haz. : Hazırlayan
Hz. : Hazreti
md. : Maddesi
neşr. : Neşreden
r.a. : Radıyallâhu Anh
s. : Sayfa
s.a.v. : Sallelâhu Aleyhi ve Sellem
SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü
thk. : Tahkik
trc. : Tercüme
tsh. : Tashih
t.y. : Tarih yok
vd. : ve diğerleri
vs. : ve sâire
Yay. : Yayıncılık, Yayınevi, Yayını, Yayınları
y.y. : Yayınevi yok

GİRİŞ

I. KONUNUN ÖNEMİ

İnsanlığa hidayet rehberi olarak gönderilen Kur'an-ı Kerim'in bu işlevini yerine getirebilmesi için doğru okunması ve doğru anlaşılması gerektiği açıktır. Kur'an-ı Kerim'in doğru anlaşılması için Müslümanlar bidayetinden beri çok büyük gayretler göstermişlerdir. Bu gayretler hem pek çok ilmin ortaya çıkıp gelişmesini hem de bu alanda çok ciddi bir müktesebatın oluşmasını sağlamıştır. Tüm bu birikim, tarihin farklı dönemlerinde insanlığın hidayetine ışık tuttuğu gibi günümüzde de hem bir hidayet işleviyle hem de insanlık üzerindeki köklü etkisi sebebiyle her kesimden insanın ve özellikle ilim çevrelerinin ilgisini ve entelektüel merakını celbetmeye devam etmektedir. Bu durum Kur'an-ı Kerim ve tefsir üzerine pek çok çalışmanın yapılmasını sağlamıştır ve bu çalışmaların artarak devam ettiği de görülmektedir. Biz de bu tarihî devamlılığın bir parçası olarak bu çabalara bir katkı sunma arzusundayız.

Kur'an-ı Kerim'in doğru anlaşılması açısından kıssalar üzerinde çalışmak ihmal edilmemesi gereken bir durumdur. Çünkü Kur'an-ı Kerim'in önemli bir kısmını kıssalar teşkil etmektedir. Kur'an-ı Kerim'in dörtte birinden fazla bir kısmının kıssalardan oluşması, anlatılanların insana dair olması, yaşanan duruma ilişkin ibretler ve mesajlar vermeyi amaçlaması kıssaların Kur'an öğretisindeki yerinin ne kadar önemli olduğunu, dolayısıyla onları doğru okuma ve anlamının Kur'an-ı Kerim'i doğru anlama çabalarına ne kadar değerli katkılar sağlayacağını apaçık göstermektedir.¹ Bundan dolayı kıssalar üzerine müstakil çalışmaların yapılması ve bu çalışmalarla mevcut birikime katkı sağlanması gerekmektedir. Fakat kıssaların Kur'an-ı Kerim'de geniş yer tutmasına rağmen kıssalarla ilgili yapılan çalışmaların, az ve yetersiz olduğu gerçeği de önümüzde durmaktadır.² İşte bu durum kıssalar üzerine çalışmayı tercih etmemizin temel gerekçelerinden biri olmuştur.

Kur'an-ı Kerim'de pek çok ayette insanın dünya hayatına aldanmaması, dünya malıyla mağrur olmaması, sahip olduğu zenginlikle şımarmaması ve bu zenginliği veren

¹ Mustafa Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, Kuramer Yay., İstanbul 2016, s. 9. (Sunuş bölümü)

² Şehmus Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yay., İstanbul 2003, s.7.

Allah'ı unutmaması gerektiği vurgulanır. Nüzûl sürecinde Kur'an-ı Kerim'in mücadele ettiği önemli konulardan biri bu tip insanların bu şekildeki tutumlarıdır. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de bu konuya, pek çok toplumda benzer durumların varlığına dikkat çekilerek ve farklı örnekler verilerek temas edilir. Hem insanın âdeta yumuşak karnı olarak zenginlikle imtihanının zorluğuna dikkat çekilmiş hem de insanlara bu zorlu imtihanda gerekli uyarılar yapılmış olur. Âl-i İmrân suresinde meselenin psikolojik boyutuna şöyle vurgu yapılmaktadır:³

*“Kadınlara, oğullara, yüklerle altın ve gümüş yığınlarına, iyi cins salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere olan düşkünlük isteği insanlara cazip gösterildi. Bunlar, dünya hayatının geçici birer metândan ibârettir. Asıl varılacak güzel yer, Allah yanındadır.”*⁴

Sebe suresinde ise konunun toplumsal boyutu ve tarih boyunca peygamberlerin verdiği mücadelenin temel karakteristiği şöyle dile getirilir:

*“Biz, hangi memlekete bir uyarıcı gönderdiysek, oranın hiçbir ahlâkî kaygı taşımadan nimetler içinde şımarıp dünyevî zevkler peşinde koşan ileri gelenleri mutlaka peygamberlere: «Bakın, size indirildiğini söylediğiniz o buyrukları ret ve inkâr ediyoruz.» diye karşı çıkmışlardır. Üstelik: «Bizim malımız da, evladımız da sizinkinden daha fazla. Biz öyle azap filan da göreceğiz değiliz.» demişlerdir. De ki: «Rabbim dilediğine rızkı bol verir, dilediğine az verir. Ne var ki, insanların çoğu bu gerçeği bilmez.»*⁵

Kur'an-ı Kerim'in, mesajını daha etkili sunmak amacıyla kısas anlatma yöntemine sıklıkla başvurduğu bilinen bir durumdur. Kur'an-ı Kerim'de kıssaların anlatılma gayeleri iki ana maddede özetlenebilir: Bunlardan biri peygamberi teselli etmek ve onun irade ve azmini bilemek, diğeri ise insanları düşündürmek ve onların ibret almalarını sağlamaktır.⁶ Kur'an-ı Kerim'de insanların ibret almaları gayesine

³ Ömer Çelik, *Hakk'ın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsîri*, Erkam Yay., İstanbul 2013. (Çalışmamızda ayet mealleri için bu eser kullanılmıştır.)

⁴ Âl-i İmrân 3/14.

⁵ Sebe' 34/34-36.

⁶ M. Sait Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, Kardelen Yay., Konya 2013, s. 65.

matuf olarak anlatılan kıssalardan biri de Kârûn kıssasıdır. Kur'an-ı Kerim'de Kârûn kıssası, dünya hayatına aldanan, zenginliğiyle mağrur ve Allah'ın bahsettiği zenginliği kendinden bilerek o nimetin gerçek sahibini unutan şımarık bir mütekebbirin fecî akıbetinin ibretlik hikâyesi olarak anlatılmaktadır. Her çağda olduğu gibi günümüzde de fazlasıyla örneğini gördüğümüz dünya hayatına aldanma, kendini beğenme ve şımarıp böbürlenme eğilimi, üzerinde durulmayı hak eden bir konudur. Kur'an-ı Kerim'in anlam örgüsünde merkezi bir yerde bulunan böylesine önemli bir konuyu işleyen Kârûn kıssasının, müstakil akademik bir araştırmaya konu olmaması da bizi bu konuyu çalışmaya sevk eden bir diğer etken olmuştur.

II. ARAŞTIRMANIN ALANI KAPSAMI VE GENEL ÇERÇEVESİ

Kur'an-ı Kerim'in anlam dünyası kelime, kavram, sembol, değer, hüküm, örnek, olay ve kıssa gibi unsurlarla örülmüştür. Bu anlam dünyasını kavramak ancak bütüncül bir yaklaşımla söz konusu unsurları çözümlenmek ve irdelemekle mümkündür. Kur'an-ı Kerim'deki bu anlam örgüsünü çözümlerken söz konusu unsurların birbirleriyle ilişkisini kurmak gerekmektedir. Şüphesiz bu durum, söz konusu unsurlardan biri olan kıssalar için de geçerlidir. Dolayısıyla bir kıssanın anlaşılmasında onun temel mesajını belirleyen kelime ve kavramları incelemenin ve bu kavramların Kur'an-ı Kerim'in anlam dünyasındaki yerini tespit etmenin ihmal edilmemesi gerektiğini söyleyebiliriz.

Şüphesiz kıssaların doğru anlaşılmasında dikkate alınması gereken başka etkenler de vardır. Bunların başında kıssaların yaşandığı dönemin sosyal, siyâsî, ekonomik, dînî ve kültürel ortamını göz önünde bulundurmak gibi faktörler gelmektedir. Diğer taraftan kıssanın anlatıldığı ayetlerin nâzil olduğu dönemin genel özelliklerini nazar-ı itibara almak da gerekmektedir. Yani kıssaların daha doğru anlaşılmasında iç bağlam kadar dış bağlamı da dikkate almak gerekmektedir. İç bağlam, ayet ve surelerin siyak ve sibakı ile ilişkileri anlamına gelirken; dış bağlam, ayetlerin nâzil olduğu ortamın genel özelliklerini ifade etmektedir. Ayrıca Kur'an kıssalarını Kitab-ı Mukaddes'teki anlatımla karşılaştırarak okumak da kıssaların doğru anlaşılmasında önemli bir işlevselliğe sahiptir. Tüm bunlar yapılırken bir taraftan mesaj

odaklı bakış açısının ön plana çıkarılması, fakat diğer taraftan da tarihî verilerin yok sayılmaması gerekmektedir.

“Kur’an-ı Kerim’de Şımarıklık ve Şımarık Bir Kişilik Örneği Olarak Kârûn” isimli tezimiz, yukarıda özetlemeye çalıştığımız Kur’an kıssalarının anlaşılmasında dikkate alınması gereken unsurları içerisinde barındıracak bir çerçeve ihtiva etmeyi hedeflemektedir. Bunu gerçekleştirmek amacıyla da her unsur ayrı bir bölüm olarak ele alınacaktır. Tezimiz üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “Şımarıklık ve Kur’an-ı Kerim’in Tasvir Ettiği Şımarık Kişiliğin Özellikleri” başlığı ile Kur’an-ı Kerim’in anlam dünyasında mühim bir yeri olan ve şımarıklığı ifade eden eşer, betar, itrâf-mütref, merah, ferah ve ferâhe gibi kelime ve kavramlar ele alınacak ve bunlar etrafında oluşan şımarık kişiliğin genel özellikleri incelenecektir.

İkinci bölümde “Kârûn Kıssası” başlığı ile kıssanın Kur’an-ı Kerim ve Tevrat’taki anlatımları ele alınacak ve söz konusu anlatımlar mukâyeseli bir okumaya tabi tutulacaktır. Kur’an-ı Kerim’deki anlatım ele alınırken kıssanın yaşandığı dönemin genel özellikleri, tarihî veriler ışığında kıssada yer alan unsurlar ve kıssanın anlatıldığı ayetlerin nüzûl vasatı incelenecektir. Tevrat’taki anlatım ele alınırken ise Tevrat tefsirlerindeki açıklamalara da yer verilecek, ayrıca iki anlatım geniş bir şekilde mukâyese edilip söz konusu anlatımlardaki kişinin aynı kişi olup olmadığı konusundaki görüşlere değinilecektir.

Üçüncü bölümde “Olumsuz Bir Kişilik Olarak Kârûn ve Kârûn Kıssasından Çıkarılabilecek Temel Mesajlar” başlığı ile şımarık kişiliğin somut örneği olarak Kârûn’un özellikleri ve Kârûn’un şahsında somutlaşan gerçekliğin, hangi değer ve mesajları sembolize ettiği ele alınacak, ardından da kıssadan çıkarılabilecek genel mesajlar üzerinde durulacaktır.

III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmamızda veri toplama araçlarından doküman incelemesi yöntemi kullanılacaktır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular

hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini ifade etmektedir.⁷ Konu alanımız açısından dokümanlarımızı Kur'an-ı Kerim ve Tevrat; tefsir, tarih, kısas-ı enbiyâ, lügat, sîret ve hadis kaynakları; kitap, tez ve makale çalışmaları gibi yazılı materyaller oluşturacaktır.

Araştırma konumuzun alanı, kapsamı ve genel çerçevesi belirlendikten sonra konunun planlanması ve taslak haline getirilmesi tamamlanmış, ardından da literatür taraması yapılmıştır. Bu planlama, taslak ve literatür taraması çerçevesinde öncelikle Kârûn kıssasının Kur'an-ı Kerim'de ve Tevrat'ta anlatıldığı bölümler incelenecek, ardından tefsir, tarih ve kısas-ı enbiyâ kaynakları taranacaktır. Daha sonra da konu ile ilgili yazılmış tez, kitap ve makaleler araştırılıp incelenecektir. Şımarıklık kavramları incelenirken klasik lügat kaynaklarına, kıssanın nüzûl vasatı ele alınırken sîret kaynaklarına, kıssanın Tevrat'taki anlatımı işlenirken de Tevrat tefsirlerine başvurulacaktır. Kaynak kullanımında birincil kaynaklara öncelik verilecek, ayrıca ikincil kaynakların içerdiği özgün yorumlar da kullanılacaktır.

Konunun Kur'an-ı Kerim'deki boyutları işlenirken bir tefsir yöntemi olarak konulu tefsir metodu takip edilecektir. Konulu tefsir, Kur'an-ı Kerim'in farklı yerlerinde bulunan ancak aynı konuyu işlemeleri sebebiyle bir araya getirilen bahisleri ifade etmektedir.⁸ Esas itibarıyla Kur'an-ı Kerim'in konularını kendi bütünlüğü içerisinde araştıran bu metod, ilgili ayetlerin bir araya getirilip değerlendirilmesine dayanmaktadır.⁹ Konumuzun bir bölümünü oluşturan şımarıklıkla ilgili kelime ve kavramlar ile diğer bir bölümünü oluşturan Kârûn kıssası bu yöntem çerçevesinde ele alınıp incelenecektir.

IV. KONUYLA İLGİLİ ÖZGÜN ÇALIŞMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmamızın iki temel unsurundan biri olan şımarıklığı ifade eden kelime ve kavramlar hakkında klasik lügat kaynaklarımızda kayda değer açıklamalar

⁷ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yay., Ankara 2000, s.140.

⁸ Muhsin Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2006, s.79.

⁹ Şahin Güven, *Çağdaş Tefsir Çalışmalarında Konulu Tefsir Metodu*, Şura Yay., İstanbul 2001, s.48-50.

bulunmaktadır. Örneğin **Ferâhidî, İbn Düreyd, Ezherî, İbn Fâris, İbn Sîde, Râgıb el-İsfahânî, İbn Manzûr, Semîn el-Halebî, Fîrûzâbâdî** ve **Mütercim Âsım Efendi** gibi klasik lügat kaynaklarımızda söz konusu kelimeler hakkında bilgiler yer almaktadır. Bununla birlikte söz konusu kelime ve kavramları müstakil olarak inceleyen bir kitaba rastlamadığımızı söyleyebiliriz. Fakat konu hakkında bazı müstakil makaleler de vardır ki onlardan biri Abdurrahman Kasapoğlu'nun **“İnkârcıların Bir Karakter Özelliği Olarak Şımarıklık”** isimli makalesidir.¹⁰ Şımarıklığın, inkârcıların bir karakter özelliği olarak ele alındığı bu makalede, Kur'an-ı Kerim'deki şımarıklığı ifade eden kelime ve kavramlar tek tek işleniyor, psikoloji ve eğitim bilimlerinin verileri de kullanılarak şımarık insan karakterinin temel özellikleri irdeleniyor. Bu çerçevede daha başka örneklerin yanında Kârûn örneğine de yer verilen mezkûr makale, tezimizin şekillenmesi açısından bize önemli fikirler sunmuştur.

Diğer bir makale Nurettin Turgay'ın **“Kur'an'da 'Mütref' Kavramı”** isimli makalesidir.¹¹ Bu makale gerek mütref kavramını gerekse onunla benzer bir anlam içeriğine sahip olan eşer ve betar gibi kelimeleri incelemesi açısından kayda değer bir çalışmadır. Ayrıca burada Mehmet Vehbi Şahinalp'in **“Kur'an-ı Kerim'de 'Mütref' Kavramı ve İlişkili Olduğu Diğer Kavramlar”** ve Tevfik Yücedoğru'nun **“Mütref ve İnanç Esaslarına Etkisi”** isimli makalelerinden¹² de söz edebiliriz. Mütref kavramının ve onunla ilişkili diğer bazı kelime ve kavramların ele alındığı bu makalelerde, söz konusu kişiliğin inanç ve tutumları inceleniyor. Bahsi geçen makalelerin konu hakkında güzel ve özlü değerlendirmeler içerdiğini söyleyebiliriz.

Kârûn kıssası tefsirlerde ilgili ayetlerin tefsiri sadedinde işlenmiş; tarih kaynaklarında Hz. Mûsâ dönemi incelenirken kısaca yer almış; kısas-ı enbiyâ türü eserlerde ise Mûsâ kıssasının içerisinde bir bölüm olarak ele alınmıştır. Fakat Zübeyir Yetik'in **“Kârûn Kibrin Yok Ettiği Zenginlik”** isimli kitabı¹³ dışında Kârûn kıssasını

¹⁰ Abdurrahman Kasapoğlu, “İnkârcıların Bir Karakter Özelliği Olarak Şımarıklık”, *Hikmet Yurdu*, Yıl:2, Sayı:3 (Ocak-Haziran 2009), s.181-206.

¹¹ Nurettin Turgay, “Kur'an'da 'Mütref' Kavramı”, *Bilimname*, Yıl:12, Sayı:1, 2007, s.75-99.

¹² M. Vehbi Şahinalp, “Kur'an-ı Kerim'de 'Mütref' Kavramı ve İlişkili Olduğu Diğer Kavramlar”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:23 (2010 Ocak-Haziran), 49-79; Tevfik Yücedoğru, “Mütref ve İnanç Esaslarına Etkisi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa, Cilt:21, Sayı:1, 2012, s.1-20.

¹³ Zübeyir Yetik, *Kârûn Kibrin Yok Ettiği Zenginlik*, Pınar Yay., İstanbul 2012.

müstakil olarak inceleyen bir kitaba rastlanmamıştır. Bu eser de akademik usul gözetilmeden yazılmış inceleme türünde bir çalışmadır. Bu çalışmada kıssanın yaşandığı dönemin ve kıssanın anlatıldığı ayetlerin nâzil olduğu vasatın genel özelliklerine hiç değinilmemekte, çoğunlukla kapitalizm eleştirisi bağlamında günümüz dünyasına ne gibi mesajlar verdiği üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte mezkûr çalışmada kıssanın aktüel okuması üzerine yoğunlaşmakta ve bu konuda faydalı açıklamalara ve dikkate değer hatırlatmalara yer verilmektedir.

Mukâtil, Ferrâ, Ebû Ubeyde, Zeccâc, Taberî, İbn Ebû Hâtim, Sa'lebî, Mâtürîdî, Semerkandî, Mâverdî, Kuşeyrî, Beğavî, Zemahşerî, İbn Atiyye, Râzî, Kurtubî, İbn Kesîr, Ebû Hayyân, Âlûsî, Elmalılı, Mevdûdî, Seyyid Kutup, Derveze, Câbirî ve Süleyman Ateş tefsirleri, ilgili ayetlerin tefsirinde kıssa hakkında önemli bilgi ve yorumları ihtiva etmektedir.

Taberî'nin "**Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk**", İbnü'l-Esîr'in "**el-Kâmil fi't-Târîh**" ve İbn Kesîr'in "**el-Bidâye ve'n-Nihâye**" isimli klasik eserleri¹⁴; Âsım Köksal, İhsan Süreyya Sırma ve Hasan Yenibaş'ın "**Peygamberler Tarihi**"; Osman Nuri Topbaş'ın ise "**Kur'an-ı Kerim Işığında Nebîler Silsilesi**" isimli modern dönemde yazılmış eserleri¹⁵ Kârûn olayı hakkında üç beş sayfada da olsa temel bilgileri aktarmakta ve birtakım değerlendirmeleri içermektedir.

Kisâî'nin "**Kıyasu'l-Enbiyâ**", Sa'lebî'nin "**Kasasu'l-Enbiyâ Arâisü'l-Mecâlis**" ve İbn Kesîr'in "**Kıyasu'l-Enbiyâ**" isimli bu literatürün klasik eserleri¹⁶;

¹⁴ Ebû Cafer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-Taberî (310/923), *Târîhu't-Taberî: Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1987, c.1, s.262-267; Ebü'l-Hasan İzzeddîn Ali b. Muhammed b. Abdülkerîm İbnü'l-Esîr (630/1233), *el-Kâmil fi't-Târîh*, Dâru Beyrut, Beyrut 1992, c.1, s.204-206; Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Ömer İbn Kesîr (774/1373), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Mektebetü'l-Maârif, Beyrut 1981, c.1, s.309-312.

¹⁵ M. Âsım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1990, s.84-90; İhsan Süreyya Sırma, *Peygamberler Tarihi*, Beyan Yay., İstanbul 2016, s.131-135; Hasan Yenibaş, *Peygamberler Tarihi*, Işık Yay., İstanbul 2011, s.401-405; Osman Nuri Topbaş, *Kur'an-ı Kerim Işığında Nebîler Silsilesi*, Erkam Yay., İstanbul 1997, s.202-209.

¹⁶ Ebü'l-Hasan Ali b. Hamza b. Abdillâh el-Kisâî (189/804), *Kıyasu'l-Enbiyâ*, neşr. Isaac Eisenberg, Leiden: E.J. Brill 1922, s.229-230; Ebü İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nisâbü'rî es-Sa'lebî (427/1035), *Kasasu'l-Enbiyâ Arâisü'l-Mecâlis*, Şerike Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdühü, Kahire 1954, s.213-217; İbn Kesîr, *Kıyasu'l-Enbiyâ*, thk. Abdulkadir Ahmed Atâ, el-Mektebetü'l-İslamiyye, Beyrut 1982, c.2, s.162-168.

Câdelmevlâ'nın "**Kasasu'l-Kur'ân**" ve Muhammed Faki'nin "**Kıyasu'l-Enbiyâ: Ehdâsuhâ ve İberuhâ**" isimli modern dönem eserleri¹⁷ muhtasar bazı bilgi ve yorumları muhtevlidir. Bu eserlere rivayet bilgileri de dikkate alınarak roman tarzında kaleme alınmış olan Ragıp Şevki Yeşim'in "**Allah'ın Gazapları**" ve Ahmet Cemil Akıncı'nın "**H. Yûşâ**" isimli kitaplarını¹⁸ da ekleyebiliriz. Her biri özel sebeplerle ve belli bazı muhatap kitlesi gözetilerek kaleme alınmış olan bu eserlerden tezimiz için gerektiği ölçülerde faydalanılmıştır.

Kârûn kıssası hakkında müstakil tez çalışması bulunmamakla beraber içerisinde söz konusu kıssaya değinen akademik çalışmalar mevcuttur. Bunların başında Ali Sayı'nın "**Firavun Hâmân ve Kârûn Karşısında Hz. Mûsâ**" isimli çalışması¹⁹ gelmektedir. Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, tez konusunun merkezinde Hz. Mûsâ kıssası yer aldığı için Kârûn konusu dokuz sayfa gibi sınırlı bir yer tutmaktadır. Bu çalışma, kıssa ile ilgili kaynaklarda yer alan bilgilerin iyi bir şekilde özetlenmiş olması ve olayların yaşandığı dönemin genel özelliklerinin yansıtılması açısından değerli bir eser olma özelliğine sahiptir. Kârûn kıssasının Tevrat'taki anlatımıyla mukâyese edilmemesini, kıssanın anlatıldığı ayetlerin nâzil olduğu dönemin genel özelliklerine yeterli atıflarda bulunulmamasını ve kıssanın vermek istediği mesajlar üzerinde yeterince durulmamasını bu çalışmanın eksik yönleri olarak ifade edebiliriz.

Konuyla ilgili dikkate değer bir çalışma da Yusuf Macit'in "**Psiko-Sosyal Açıdan Kârûn Kıssası (Ekonomik Olguların Tutum ve Davranışlara Etkisi)**" isimli makalesidir.²⁰ Kârûn kıssasını psiko-sosyal açıdan ele alan bu makalede yazar, söz konusu kıssada hangi karakteristik özelliklerin, psikolojik tema ve faktörlerin gözlemlendiği, bireyin ve toplumun bilişsel dünyasının, tutum ve davranışlarının nasıl

¹⁷ Muhammed Ahmed Câdelmevlâ, Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm, Ali Muhammed el-Bicâvî, es-Seyyid Şehhâte, *Kasasu'l-Kur'ân*, el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, Kahire 1969-1989, s.168-173; Muhammed Faki, *Kıyasu'l-Enbiyâ: Ehdâsuhâ ve İberuhâ*, Mektebetu Vehbe, Kahire 1989, s.316-321.

¹⁸ Ragıp Şevki Yeşim, *Allah'ın Gazapları*, Yeşim Yay., İstanbul 1967, c.4, s.30-133; Ahmet Cemil Akıncı, *H. Yûşâ*, Bahar Yay., İstanbul 2005, s.107-124.

¹⁹ Ali Sayı, *Firavun Hâmân ve Kârûn Karşısında Hz. Mûsâ*, İz Yay., İstanbul 1992, s.293-301.

²⁰ Yusuf Macit, "Psiko-Sosyal Açıdan Kârûn Kıssası (Ekonomik Olguların Tutum ve Davranışlara Etkisi)", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Samsun, Cilt:13, Sayı:3, 2013, s.33-68.

analiz edilip yansıtıldığı üzerinde durmaktadır. Ayrıca yazar, Kârûn kıssası bağlamında zenginlik olgusunun tutum ve davranışlara etkisini analiz etmektedir.

Bu çalışmaların dışında Abdullah Emin Çimen'in "**Niçin Helâk Oldular Kur'an-ı Kerim'de Helâk Kavramı**", Galip Kaçar'ın "**Kur'an-ı Kerim'de Hz. Mûsâ ve Firavun**", İbrahim Çelik'in "**Kur'an'da Peygamberlere Karşıt Güçler**", Veli Çayır'ın "**Kur'an Kıssalarında İnsan Tipleri**", Şahin Yaşar'ın "**Tevrat ve Kur'an-ı Kerim Kıssalarının Benzer ve Farklı Yönleri**" ve Yaşar Seyhan'ın "**Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'an'daki Kıssaların Karşılaştırılması**" isimli akademik çalışmalarında²¹ Kârûn kıssasına da kısaca yer verilmiştir. Bu çalışmalar da konuyla ilgili yer yer orijinal ifadelerle rastlansa da kıssa hakkında çerçevesi çok dar tutulmuş çalışmalardır.

Burada Necati Kara'nın "**Kur'an'a Göre Hz. Mûsâ Firavun ve Yahudiler**" isimli inceleme türündeki eserinden²² de söz edilebilir. Hz. Mûsâ kıssasının bir bütün olarak incelendiği bu eserde "Hz. Mûsâ ve Kârûn" başlığıyla Kârûn kıssasına da on dört sayfada yer verilmiştir. Kıssanın Kur'an-ı Kerim'deki anlatımı üzerinde odaklanan çalışmada, daha ziyade verilmek istenen mesajlara değinilmiştir. Ayrıca Mustafa İslamoğlu'nun "**Yahudileşme Temayülü**" isimli eseri²³ de zikredilebilir. Bu eserde Kur'an-ı Kerim'de kıssası anlatılan Kârûn ile Tevrat'ta adı geçen Korah'ın aynı kişi olup olmadığı kısaca tartışılmış, Kârûn hakkında genel değerlendirmelerde bulunulmuş ve Kârûn dünyevileşmiş bir tip olarak ele alınmıştır.

Bazı ansiklopedilerde de Kârûn hakkında bilgi ve değerlendirmeler yer almaktadır. Murat Sülün "**Kur'an Kelimeleri Hazinesi**" isimli ansiklopedik

²¹ Abdullah Emin Çimen, *Niçin Helâk Oldular Kur'an-ı Kerim'de Helâk Kavramı*, Işık Akademi Yay., İzmir 2008, s.383-390; Galip Kaçar, *Kur'an-ı Kerim'de Hz. Mûsâ ve Firavun*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, Kayseri 1992), s.251-259; İbrahim Çelik, *Kur'an'da Peygamberlere Karşıt Güçler*, (y.y.), Bursa 2001, s.62-63; Veli Çayır, *Kur'an Kıssalarında İnsan Tipleri*, (Yayımlanmamış doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Samsun 2015), s.218-226; Şahin Yaşar, *Tevrat ve Kur'an-ı Kerim Kıssalarının Benzer ve Farklı Yönleri*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2013), s.87-90; B. Yaşar Seyhan, *Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'an'daki Kıssaların Karşılaştırılması*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, Kahramanmaraş 2006), s.103.

²² Necati Kara, *Kur'an'a Göre Hz. Mûsâ, Firavun ve Yahudiler*, Seha Neşriyat, İstanbul 1991, s.464-478.

²³ Mustafa İslamoğlu, *Yahudileşme Temayülü*, Denge Yay., İstanbul 1995, 305-308.

çalışmada²⁴, Ömer Faruk Harman **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**'nde²⁵ ve Zübeyir Yetik **“Şâmil İslâm Ansiklopedisi”**'nde²⁶ konuyu müstakil olarak incelemiştir. Sülün, iki buçuk sayfada kısaca ele aldığı Kârûn meselesini farklı bir yaklaşımla incelemiştir. Hem İslamî kaynaklarda ve Tevrat'ta yer alan bilgiler hem de “Kârûn hazineleri” olarak bilinen değerli sanat eserlerinin, zenginliği mitolojilere konu olan Lidya kralı Krezüs'e (Kroisos) ait olduğu bilgisi üzerinden Kur'an-ı Kerim'in, Kârûn'u nasıl sembolik bir şahsiyet olarak konu ettiği değerlendirmesinde bulunmuştur. Harman, hem İslam kaynaklarındaki hem Kitab-ı Mukaddes'teki anlatımı genel hatlarıyla güzel bir şekilde özetlemiştir. Yetik ise genel değerlendirmelerin yanında özellikle Kur'an-ı Kerim ve Tevrat'ta kıssası anlatılan kişinin aynı kişi olup olmadığını tartışmış, diğer taraftan da kıssanın mesajlarına yoğunluk vermiştir.

Kıssa hakkında özgün değerlendirmelerin yer aldığı önemli eserlerden biri Mahmut Ay'ın **“Kur'an Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak-Hz. Mûsâ Kıssası Örneği”** isimli kitabıdır.²⁷ Kıssa-sîret münasebetini sistematik bir şekilde ele alan ilk müstakil eser olma vasfına sahip olan bu kitap, Kur'an kıssalarının Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sîreti eşliğinde okunmasının hem daha doğru anlaşılmasına imkân sağlayacağı hem de anlam ufuklarını genişleteceği fikrinden hareketle kıssalar üzerinde yeniden düşünmek gerektiğini savunuyor. Eserde bu yaklaşım tarzı savunulurken pek çok örnek veriliyor. Bununla birlikte asıl olarak Hz. Mûsâ, Firavun ve İsrâiloğulları kıssasının nüzûl vasatındaki Hz. Muhammed (s.a.v.), Mekkeli müşrikler, Yahudiler ve münafıklarla benzer yönleri inceleniyor. Hz. Mûsâ kıssasının nüzûl vasatındaki izdüşümlerinin ele alındığı eserde, Kârûn kıssasının sîret bağlamında okunmasının ne gibi hususları düşündürebileceğinin de güzel bir örneği sunuluyor.

²⁴ Murat Sülün, *“Kârûn”* md., Kuran Kelimeleri Hazinesi, Kuran Çalışmaları Vakfı, İstanbul, henüz neşredilmemiş çalışma.

²⁵ Ömer Faruk Harman, *“Kârûn”* md., Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1988-2013, c.24, s.519-520.

²⁶ Yetik, *“Kârûn”* md., Şâmil İslâm Ansiklopedisi, Şâmil Yay., İstanbul 1991, c.3, s.308-310.

²⁷ Mahmut Ay, *Kur'an Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak - Hz. Mûsâ Kıssası Örneği*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2017, s.242-245.

Son olarak Mustafa Öztürk'ün “**Kur'an Kıssalarının Mahiyeti**” isimli kitabından²⁸ da söz edebiliriz. Genel manada Kur'an-ı Kerim'i, özel manada ise Kur'an kıssalarını anlamada vahyin nüzûl bağlamını dikkate almanın önemi üzerinde durulan bu eserde, Kârûn kıssasına da kısaca değiniliyor. Kıssanın anlatıldığı ayetlerin nüzûl bağlamını incelerken bahsi geçen bu iki eserden önemli ölçüde faydalandığımızı söyleyebiliriz.

²⁸ Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, s.300.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞIMARIKLİK VE KUR'AN-I KERİM'İN TASVİR ETTİĞİ ŞIMARIK KİŞİLİĞİN ÖZELLİKLERİ

I. ŞIMARIKLİK

A. Sözcük Anlamı

Şımarıklık kelimesi sözlüklerde gördüğü fazla ilgiden, verilen yüzden veya kavuştuğu imkânlardan cesaret alarak etrafa aldırmandan aklına estiği gibi aşırı ve taşkın davranışlarda bulunur duruma gelmek, haddini aşmak anlamlarını ifade etmektedir.²⁹ Ayrıca kapris yapmak³⁰, azmak³¹, aşırı bolluk ve refaktan dolayı kibre, gurura ve israfa kaçmak³², fazla müsamaha yüzünden kusurlar peydahlamak veya kusurları artmak³³ gibi anlamlara gelmektedir.

Sözlüklerde ifade edilen bu anlamlarda görüldüğü üzere şımarık sözcüğü aşırılık, taşkınlık, azgınlık, arsızlık, haddi aşma, kapris yapma, kibre, gurura ve israfa dalma gibi bir anlam alanına sahiptir. Bu anlam alanının temel belirleyicisinin de kişinin gördüğü ilgi ve müsamaha, kavuştuğu imkânlar, aşırı bolluk ve refah karşısındaki olumsuz tavırları olduğu söylenebilir. Bu yönüyle şımarıklık nimetin kıymetini bilememek, nankörlük ve küstahlık demektir.

B. Kur'an-ı Kerim'de Şımarıklığı İfade Eden Kelime ve Kavramlar

Gündelik dilde insanın sosyal ilişkilerindeki olumsuz bir özelliği olarak kullanılan şımarıklığın, Kur'an-ı Kerim'de inkârcıların bir kişilik özelliği olarak Allah-insan ilişkisini etkileyen bir mahiyette ele alındığı görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'in

²⁹ İlhan Ayverdi, *Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük: Kubbealtı Lugatı*, redaksiyon-etimoloji Ahmet Topaloğlu; yay. haz. Kerim Can Bayar, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2006, c.3, s.2948; Pars Tuğlacı, *Okyanus: 20.Yüzyıl Ansiklopedik Türkçe Sözlük*, Pars Yay., İstanbul 1974, c.3, s.2730.

³⁰ Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007, c.4, s.4473.

³¹ Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Pınar Yay., İstanbul 2008, s.1538.

³² *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, Komisyon, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara 1996, c.4, s.2687.

³³ İbrahim Alaeddin Gövsa (1949), *Resimli Yeni Lugat ve Ansiklopedi (Ansiklopedik Sözlük)*, İskit Yay., İstanbul (t.y.), c.5, s.2663.

şımarıklığını konu edindiği kişi ya da topluluklar, aynı zamanda Allah'a ve onun mesajlarına karşı çıkan insanlar olarak tanıtılır. Yani Kur'an-ı Kerim'in sözünü ettiği şımarıklık inkârcıların bir karakter özelliğidir.³⁴

Kur'an-ı Kerim'de bu anlamda şımarıklığı ifade eden kelime ve kavramları eşer (أَشْرَ), betar (بَطْرَ), itrâf (إِتْرَافَ) - mütref (مُتْرَفَ), merah (مَرَحَ), ferah (فَرَحَ) ve ferâhe (فَرَاهَةَ) şeklinde sıralayabiliriz. Bunlardan ferah ve ferâhe dışındakiler inkârcıların niteliğini ifade edecek tarzda olumsuz bir anlam içeriğine sahiptir. Ferah kelimesi mü'minlerin sevincini belirtir mahiyette de kullanılmakla birlikte daha ziyade inkârcıların şımarıklığını ifade etmektedir. Ferâhe ise Kur'an-ı Kerim'de bir kez geçmekte olup kıraat farklılığına göre “fârihîn” şeklinde okununca ustalık, “ferihîn” şeklinde okununca ise şımarıklık anlamına gelmektedir.

1. Eşer (أَشْرَ)

“Eşer” kelimesi Arapça'da betar ve merah anlamında şiddetli sevinci ifade etmektedir. Nimetle büyülenme, nimetin sorumluluğunu taşımadan, onu asıl amacından saptırıp sanki mest olmuş gibi aşırı bir dehşet, şaşkınlık, hayret içine düşmek anlamlarına gelmektedir. Taşkınlık ve buturluk diye de ifade edilmektedir.³⁵ Bu kelime dişlerdeki keskinlik, canlı ve hareketli diş deve, orağın dişleri, kereste biçmek gibi anlamları da içerecek bir anlam alanına sahiptir. Kelimenin aslındaki mana insanı doğal halinden uzaklaştırıp ne söylediğini ve ne yaptığını bilemez hale getiren canlılık ve sevinç durumuna işaret etmektedir. Bunda da bir tür hiddet ve şaşkınlık hali söz konusudur.³⁶ Eşer kelimesi betar kelimesinden, betar kelimesi de yine sevinci ifade eden ferah kelimesinden daha etkilidir. Çünkü ferah kelimesi çoğu zaman yerilen bir davranışı işaret etse de bazen gerektiği kadar ve uygun şartlarda övülen bir davranışı ifade etmek için de kullanılmıştır. Bunun böyle olmasının nedeni, sevincin, aklın

³⁴ Kasapoğlu, s.182.

³⁵ Mütercim Âsım Efendi (1820), *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi: el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul 2013, c.2, s.1722-1723.

³⁶ Muhammed Vaizzade Horasânî, *el-Mu'cem fî Fikhi'l-Lugati'l-Kur'ân ve Sırrı Belâgatih*, Mecmaü'l-Buhûsi'l-İslâmiyye, Meşhed 2007, c.2, s.378.

kurallarına uygun bir mutluluktan kaynaklanmasıdır. Eşer kelimesinde ise ancak insanın hevasından kaynaklanan bir mutluluk ve sevinç hali söz konusudur.³⁷

Eşer kelimesinin ism-i fâili olan “eşir” Kur’an-ı Kerim’de şu ayetlerde peş peşe gelmektedir:

“*Semûd kavmi de kendilerini uyaran peygamberleri yalanladı. Dediler ki: «İçimizden bir beşere mi uyacağız? O takdirde biz büyük bir sapıklık ve çılgınlığa düşmüş oluruz! Ne yani, vahiy içimizden zengin ve asil başka biri bulunamayıp ona mı indirilmiş? Bilakis o tam bir yalancı ve şumarığın tekidir!(eşir)» Allah Sâlih’e şöyle buyurdu: «Merak etmesinler! Yarın onlar yalancı ve şumarığın (el-eşir) kim olduğunu bilecekler!»*”³⁸

Bu ayetlerde yalancı ve şumarık diye anlam verilen “kezzâbün eşir” ifadesi, birincisinde Semûd kavminin Sâlih peygambere karşı ithamları olarak, ikincisinde ise Allah’ın onlara yönelik tehdidi olarak geçmektedir. Semûd kavminin, Sâlih peygambere karşı kullandığı eşir kelimesine tefsirlerde üstünlük ve hâkimiyet kurmaya çalışan³⁹, ne dediğini bilmeyen⁴⁰, nübüvvet iddiasıyla insanlar üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen mütekebbir ve haddini bilmeyen kimse⁴¹ anlamları verilmiştir. Râzî onların Hz. Sâlih’e nispet ettikleri yalanın, bir zaruret dolayısıyla ya da bir şeyden kurtulmaya yönelik

³⁷ Ebû Abdurrahmân Halîl b. Ahmed b. Amr el-Ferâhidî (175/791), *Kitâbü'l-Ayn*, thk. Mehdi Mahzûmî, İbrâhîm Samerrâî, Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbuat, Beyrut 1988, c.6, s.284; Ebül-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ İbn Fâris (395/1004), *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luga*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Dâru'l-Cil, Beyrut (t.y.), c.1, s.108-109; Ebül-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî (420/1130), *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adnan Dâvûdî, Dimaşk: Dâru'l-Kalem, Beyrut: Dâru'ş-Şamiyye, 2002, s.77-78; Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*, trc. Yusuf Türker, Pinar Yay., İstanbul 2007, s.122; Ebül-Fadl Cemâlüddîn Muhammed İbn Mükrem İbn Manzûr (711/1311), *Lisânu'l-Arab*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1997, c.1, s. 149-151; Ebül-Abbâs Şehâbeddîn Ahmed b. Yûsuf b. Abdiddâim es-Semîn el-Halebî (756/1355), *Umdetü'l-Huffâz fî Tefsiri Eşrefi'l-Elfâz*; thk. Muhammed Tenûhî, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1993, c.1, s.102-103; Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb eş-Şirâzî el-Fîrûzâbâdî (817/1414), *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1987, s.438.

³⁸ el-Kamer 54/23-26.

³⁹ Ma'mer b. Müsennâ et-Teymî Ebû Ubeyde (209/824), *Mecâzü'l-Kur'ân*, thk. Mehmed Fuat Sezgin, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1981, c.2, s.241.

⁴⁰ Taberî, *Câmiü'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1984, c.27, s.100; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî (671/1273), *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, yay. haz. Muhammed İbrâhîm Muhammed Hafnavî, thr. Mahmûd Hâmid Osmân, Dâru'l-Hadîs, Kahire 1996, c.17, s.135.

⁴¹ Muhyissünne Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Begavî (516/1122), *Tefsîru'l-Begavî (Meâlimü't-Tenzîl)*, thk. Hâlid Abdurrahmân el-Ak, Mervân Süvâr, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1987, c.4, s.262.

olarak zayıf kimselerin söylediği bir yalan olmadığını belirtmiştir. Ona göre ayet-i kerimede inkârcıların Sâlih peygamber hakkındaki sözleri onun kendisini üstün gördüğü, şımararak onlara lider olmayı ve insanları kendisine tabi kılmayı arzuladığı ithamına işaret etmektedir.⁴²

Allah'ın onlara yönelik tehdidi sadedinde kullanılan “el-kezzâbü'l-eşir” ifadesinde ise onların yarın, yalancı kimselerin kendileri olduklarını bilecekleri anlamı vardır. Öyle ki onlar hiçbir ihtiyaç ve zaruret olmaksızın yalan söyleyen ve kendilerini müstağni görmeleri dolayısıyla şımarıp kötülük düşünen kimselerdir.⁴³

Şımarıklık olumsuz, istenmeyen bir karakter olduğu için inkârcılar Hz. Sâlih'i, “şımarık” sıfatını yakıştırmak istemişlerdir. Allah Teâla ise şımarıklık karakterini inkârcılara iade etmiş ve şımarıklığın gerçekte onların sıfatları olduğunu açıklamış; bu durumun inkârcılarda, şımarıklığın bir yansıması olarak kendini beğenme, her zaman üstünlüğü ve hâkimiyeti ellerinde tutma, başkalarına kaptırmama kaygısı taşıma, doğruları ve gerçekleri konuşanları üstünlük için mücadele etmekle itham etme gibi tutumlara yol açtığına işaret etmiştir.⁴⁴

Allah'ın şımarık olarak nitelediği inkârcılar, peygamberin getirdiği ilâhî değerlere uymayı, boyun eğmeyi gururlarına yedirememişlerdir. Çünkü şımarıklık, başıbozukluğu, itaatsizliği, istediği gibi yaşamayı, itaat edecek bir merci tanımamayı ve başkalarını itaat altına alıp hükmetmeyi gerektiren bir tutumdur. Bu yüzden şımarık inkârcılar peygambere ve onun getirdiği ilâhî mesajlara karşı çıkmışlardır.⁴⁵

2. *Betar* (بَطَر)

“Betar” kelimesi mal, nimet ve ikbalin çokluğu ve devamlılığı sebebiyle nankörlük içinde taşkınlık ve haddi aşmak⁴⁶, nimeti kötüye kullanmak, nimetin kişi

⁴² Ebû Abdillâh Fahrreddîn Muhammed b. Ömer er-Râzî (606/1209), *et-Tefsîru'l-Kebîr Mefââtihü'l-Gayb*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1990, c.29, s.46.

⁴³ Râzî, c.29, s.47.

⁴⁴ Kasapoğlu, s.188.

⁴⁵ Kasapoğlu, s.189.

⁴⁶ Fîrûzâbâdî, s.449; Âsım Efendi, c.2, s.1764; Hüseyin Kazım Kadri (1353/1934), *Türk Lugati: Türk Dillerinin İştikaki ve Edebi Lugatları*, Maârif Vekâleti, Ankara 1927, c.1, s.710.

üzerinde oluşturduğu sorumluluğa riayet etmemek ve o nimeti uygun olmayan yerlerde harcamak gibi etkenlerden kaynaklanan bir dehşet, şaşkınlık ve hayret hali anlamlarına gelmektedir. Eşer gibi sevinçte aşırılık ve şımarıklık anlamlarına sahip olan betar, nimeti küçük görmeyi ve şükürü terk edecek ölçüde sevinçten doğan bir tür hastalık halini ifade eder.⁴⁷ Betar kelimesine hak olanı hak olarak görmemek ve büyülenerek onu kabul etmemek, hak karşısında kibirlenmek⁴⁸ anlamları da verilmiştir. Hayvanları tedavi etmek anlamına gelen el-baytara kelimesi de bu kelimedenden türemiş olup kök anlamı yarmaktır.⁴⁹

Betar kelimesi Kur'an-ı Kerim'de biri mastar, diğeri mazi fiil olmak üzere iki yerde geçmektedir. “*Biz, refah ve zenginlikleri yüzünden şımarıp azgınlaşan (betirat maîsetehâ) nice memleketleri helâk etmişizdir...*” ayetinde⁵⁰ “refah ve zenginlikleri yüzünden şımarıp azgınlaşan” şeklinde anlam verilen “**betirat maîsetehâ**” ibâresi mal, zenginlik ve nimetle şımararak, azgınlık ve taşkınlık etmek, o nimeti veren Rabbine karşı nankörlük etmek, zenginliği kötüye kullanmak ve bu konuda Allah'ın hakkını korumamak şeklinde tefsir edilmiştir.⁵¹

“*Savaş için çalım satarak (betaran) ve halka gösteriş yaparak yurtlarından çıkan ve insanları Allah yolundan alıkoyanlar gibi olmayın...*” ayetinde⁵² kastedilenlerin İbn Ümeyye ile İbnü'l-Muğire el-Mahzûmî olduğu ve bunların Bedir gazvesinde müşriklerin başını çektikleri söylenmiştir. Kervan kurtulup Mekke yoluna koyulunca Ebû Cehil durumu sormuş ve kendisine geri dönülmesi haber verilince o, “Hayır, Bedir'de konaklayarak develer kesip şarkıcılar eşliğinde şarap içmedikçe ve

⁴⁷ Ferâhidî, c.7, s.422; Râgıb el-İsfahânî, s.129; *Müfredât Kur'an Istılahları Sözlüğü*, s.145-6; Semîn el-Halebî, c.1, s.227-8.

⁴⁸ İbn Manzûr, c.1, s.430.

⁴⁹ İbn Fâris, c.1, s.262; Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan el-Ezdi el-Basrî İbn Düreyd (321/933), *Cemheretü'l-Luga*, Dâru Sâdir-Matbaatu Meclisi Haydarabad: Dâiretü'l-Maarifi'l-Osmâniyye, Beyrut 1927, c.1, s.262.

⁵⁰ el-Kasas 28/58.

⁵¹ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.20, s.95; Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî (538/1144), *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vil*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd vd., Mektebetü'l-Ubeykan, Riyad 1998, c.4, s.516; Ebû İshâk İbrâhim b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc (311/923), *Meâni'l-Kur'an ve İ'râbuhû*, thk. Abdülcelil Abduh Şelebî, Âlemül-Kütüb, Beyrut 1988, c.4, s.150.

⁵² el-Enfâl 8/47.

Araplar bizim bu yolculuğumuzu işitip anlatmadıkça olmaz.” demiştir. İşte söz konusu ayette bu durumun anlatıldığı belirtilmiştir.⁵³

“Çalım satarak” diye ifade edilen “**betaran**” lafzı övünme, böbürlenme, şımarma (eşer) şeklinde tefsir edilmiştir.⁵⁴ Bu ibâreyi Râzî şöyle açıklamıştır: “*Kul, Allah tarafından kendisine verilen nimetler çok olduğu zaman, bu nimetleri Allah rızasına sarf eder ve onun Allah’tan olduğunu bilirse, bu bir şükür olur. Eğer bu nimetler sebebiyle insanlara karşı övünmeye ve etrafındaki kimselere karşı böbürlenmeye kalkışırsa, bu da şımarık, çalım satmak (betar) olur.*”⁵⁵ Merâğî ise buradaki betar ifadesini kuvvet, zenginlik ve liderlik nimetleriyle övünmek ve büyüklenmek şeklinde izah etmiştir.⁵⁶

Şımarıklığın belirtilerinden birisi gösterişçiliktir. Kendini olduğundan daha güçlü, önemli göstermek, sahip olduğu maddi varlık ve imkânlarla başkalarına karşı övünmek, bu tür sahte gösterilerle insanları baskı altına alıp korkutmak şımarık toplumların yapageldikleri davranış biçimlerindedir. Bedir Savaşı öncesi, Mekke’den hareket eden müşrik ordusunun tavır ve edalarında, duygu ve düşünce yapılarında şımarıklık ve gösterişçiliğin birlikte ortaya çıktığı görülmektedir.⁵⁷

Betar kelimesi söz konusu iki ayette de şımarıklık, taşkınlık ve gaflette aşırı giden, haktan sapan ve nimetin hakkını vermeyen toplulukları zemmetme bağlamında geçmektedir. Kasas suresinde geçmiş toplumların ibretlik sonları haber verilmiş, Enfâl suresinde ise Bedir Savaşı’na çalım satarak ve gösteriş yaparak çıkan Mekkeli müşrikler gibi olmayın denilerek mü’minler bu durumdan nehyedilmiştir. Kasas suresinde refah ve zenginlik nimetine karşı nankörlük tasvir edilmiş, Enfâl suresinde ise betar kelimesi,

⁵³ Ebü'l-Hasan Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr (150/767) *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte, el-Hey'etü'l-Mısıriyyeti'l-Âmme li'l-Kitâb, Kahire 1984, c.2, s.118.

⁵⁴ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.10, s.17.

⁵⁵ Râzî, c.15, s.138.

⁵⁶ Ahmed Mustafa el-Merâğî (1371/1952), *Tefsîru'l-Merâğî*, Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Kahire 1974, c.10, s.11.

⁵⁷ Kasapoğlu, s.190.

insanlara gösteriş yapma ile birlikte kullanılarak bu durumla aşırı coşku ve şımarıklık hali arasındaki ilişkiye dikkat çekilmiştir.⁵⁸

Kur'an-ı Kerim'de "betar" kelimesiyle inkârcıların şımarıklık hali tasvir edilmekte, onların refah içerisinde şımarıdıkları anlatılmaktadır. Refah, onların her ihtiyaçlarının karşılandığını, istedikleri her maddi imkâna sahip olduklarını gösterir. İnkârcılar, kendileri gibi zengin olmayanlara karşı kibirlenmişler, zenginliğin verdiği aşırı sevinç ve mutluluk içerisinde kendilerinin dışındaki her şeye karşı duyarsızlaşmışlardır. Bu sevinç, onların, her şeye sahip olabilme ve her istediğini yapabilme anlayışı içerisinde, bozguncu ve sınır tanımaz kimseler olmalarına sebep olmuştur. Kendilerine verilen nimetlerin değerini bilememişler, sahip oldukları nimetlerden başkalarını da yararlandırmaya razı olmamışlardır. Hepsinden de önemlisi, nimetleri kendilerinden bilip nimetin gerçek sahibi olan Yüce Allah'a şükretmeyi terk etmişlerdir.⁵⁹

3. *İtrâf* (اِتْرَاف) - *Mütref* (مُتْرَف)

"İtrâf" kelimesi Arapçada "terife-yetrafu" kökünün if'âl kalıbının mastarıdır. "Mütref" kelimesi ise fiil hali "etrafe" şeklinde gelen bu kelimenin ism-i mef'ûlü olup çoğulu "mütrefûn-mütrefîn"dir. Arapçada "trf" maddesinin mastarı olan "turfe" kelimesinin asıl kök anlamı sulama yeridir.⁶⁰ Bu mana istiâre yoluyla yenilen şeylere de taşınarak hoş ve latif yiyecek anlamında kullanılmıştır. Daha sonra bu kelimenin kullanımı nimet ve ondaki israf anlamında umumileşmiştir.⁶¹ Dudağın ortasında yaratılıştan sarkık yumruca hale de bu kelime kullanılmıştır.⁶²

Genel olarak kelime nimet içindeki bolluk, genişlik, rahat, huzur ve refah anlamlarına gelmektedir. Nimetin kişiyi azdırması, bolluğun şımartması "etrafe" fiiliyle ifade edilmektedir. Bu kelimeden türeyen mütref ise nimetin ve refah içinde yaşamının

⁵⁸ Vaizzade, c.5, s.797.

⁵⁹ Kasapoğlu, s.189.

⁶⁰ Ebü'l-Hasan Ali b. İsmâil İbn Sîde (458/1066), *el-Muhkem ve'l-Muhîtu'l-A'zam fi'l-Luga*, thk. Yahyâ el-Hişâb, Abdülfettâh Seyyid Avâzullah, Câmiatu Devli'l-Arabiyye el-Munazzamatü'l-Arabiyye li't-Terbiye ve's-Sekâfe ve'l-Ulûm Ma'hedü'l-Mahtûtâti'l-Arabiyye, Kahire 1996, c.10, s.169.

⁶¹ İbn Düreyd, c.2, s.11; İbn Fâris, c.1, s.345; Vaizzade, c.7, s.721.

⁶² Ferâhidî, c.8, s.114.

kendisini şımarttığı, nimetin aldatıcılığının taşkınlığa düşürdüğü, isyan ve dalâlette ısrar eden, kendi haline terk olunmuş, başıboş bırakılmış, bu yüzden dilediğini yapmaktan ve nimete kavuşmaktan engellenmemiş, hayatın tadını çıkararak, ahlâkî endişelere hayatında pek yer vermeyen kimseye denir.⁶³ Söz konusu anlamlar çerçevesinde mütref kelimesinin bol nimete sahip olan, rahat içinde müreffeh bir hayat sürdüren, kendisine verilen bol nimetlere doymayan, tatmin duygusunu yitirmiş, kolay ve müreffeh bir hayatın küstahlaştırdığı, haz ve keyif peşinde koşmanın yozlaştırdığı, pervasız, kimseden nasihat almaya yanaşmayan, azgınlık ve taşkınlık eden, dünya nimetleri hususunda geniş bir bolluğa sahip kılındığı için müstağni davranan, şımartıkça şımaran ve elde ettiklerine hükmetme konusunda akıllı devreden çıkıp anlık hazlarının peşine düşen, üst dudağında olanı görmeyecek kadar mütekebbir olan kimse, terk edildiği için kendi başına kalan ve yalnızlığını aklına gelenlerle telafi etmeye çalışan bir insan tipini ifade ettiği söylenebilir.⁶⁴

Kelime Kur'an-ı Kerim'de tamamı Mekkî olan sekiz ayette beş tanesi çoğul, üç tanesi de fiil hâlinde geçmektedir. Kur'an-ı Kerim'de mütref kelimesinin tamamının Mekkî surelerde geçmesi, Mekke döneminde verilen mücadelenin kimlerle ve hangi boyutlarda gerçekleştiğine işaret etmesi bakımından önem arz etmektedir. Aynı şekilde kelimenin tekil olarak geçmemesi de dikkat çeken bir duruma işaret eder ki o da, Kur'an-ı Kerim'in bu kelimeyle toplumların nimet, bolluk ve refahla şımartmış zengin sınıflarının genel tavırlarını tasvir etmesidir. Esasen bu iki durum peygamberlerin, kavimlerine Allah'ın mesajlarını tebliğ ederken verdikleri mücadelenin temel özelliklerini ve sünnetullah diye ifade edilen insan ve toplum hayatında hükmünü icra eden sosyal kanunları yansıtmaları bağlamında dikkat çekicidir. Böylesine temel bir konu tasvir edilirken mütref kelimesinin kullanılmasının, bu kelimenin önemini gösterdiği söylenebilir. Şimdi ilgili ayetlerin meallerine bakalım:

⁶³ Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Herevî el-Ezherî (370/980), *Tehzîbü'l-Luga*, ed-Dâru'l-Misriyye, Kahire (t.y.), c.14, s.271; İbn Manzûr, c.2, s.30; Râgıb el-İsfahânî, s.166; Semîn el-Halebî, c.1, s.299; Fîrûzâbâdî, s.1026; Âsım Efendi, c.4, s.3635; Muhammed Esed (1992), *Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir*, trc. Ahmet Ertürk, Cahit Koytak, İşaret Yay., İstanbul 1997, s.449.

⁶⁴ Yücedoğru, s.4; Esed, s.449.

“Kendilerine dünya hayatında bol geçimlikler verdiğimiz halde (ve etrafnâfum fi’l-hayâti’d-dünyâ), ahiret buluşmasını inkâr edip yalanlayan kavmin ileri gelenleri şöyle dediler: «Bu da ancak sizin gibi bir insan! Yediğinizden yiyor, içtiğinizden içiyor.»”⁶⁵

Öncesinde Nûh kıssasının anlatıldığı bu ayetlerde Nûh kavminin ardından başka bir kuşağın ortaya çıkarıldığı ifade ediliyor, fakat bunların kimler olduğu belirtilmeden nübüvveti ve ahireti inkâr ettikleri anlatılıyor. Mukâtil bunların Hûd’un (a.s.) kavmi olan Âd, Taberî ise Sâlih’in (a.s.) kavmi olan Semûd olduğunu söylemiştir.⁶⁶

“Kendilerine dünya hayatında bol geçimlikler verdiğimiz halde” diye anlam verilen “ve **etrafnâfum** fi’l-hayâti’d-dünyâ” ibâresini Taberî, “Biz, onları dünya hayatlarında geçimlerini genişletmek ve rızıklarını bollandırmak suretiyle nimetlendirdik, ta ki onlar şımardılar, Rablerine yüz çevirdiler ve inkâr ettiler.” şeklinde tefsir etmiştir.⁶⁷

*“Biz, halkı zulümde ısrar eden nice memleketleri kırıp geçirdik ve onlardan sonra yerlerine başka toplumlar getirdik. Onlar, hak ettikleri cezanın bir baskın şeklinde gelmekte olduğunu hisseder etmez, derhal bozgun halinde oradan kaçmaya başladılar. Nereye gitseler azap melekleri karşılına dikiliyor: «Hayır, kaçmayın! İçine gömülüp şımardiğiniz refah ve konfora (ve’rciû ilâ mâ ütriftüm fihi), hiç ölmeyecekmiş gibi dayayıp döşediğiniz o lüks evlerinize, saraylarınıza **dönün!** Dönün ki, bakarsınız ihtiyaç sahipleri bir şey istemek için başınıza üşüşür, size bir şey danışmak, bir şey sormak için gelenler olur!»”⁶⁸*

Zulümde ısrar eden kavimlerin helâkının istihzâ üslubuyla tasvir edildiği bu ayetlerde, meleklerin söylediği ifade edilen “ve’rciû ilâ mâ **ütriftüm** fihi” ibâresi, “Size

⁶⁵ el-Mü’minûn 23/33.

⁶⁶ Mukâtil, c.3, s.156; Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, c.18, s.19.

⁶⁷ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, c.18, s.19.

⁶⁸ el-Enbiyâ 21/11-13.

verilen mallara dönün.”⁶⁹ ve “Nimetlendirildiğiniz yaşamınıza dönün.”⁷⁰ şeklinde tefsir edilmiştir.

*“Ne olurdu, sizden önce helâk edilen nesiller içinde iman, sâlih amel ve güzel ahlak gibi faziletler sahibi ve Allah yanında kalıcılığı olan değerleri gaye edinmiş bazı insanlar bulunsaydı da, yeryüzünde bozgunculuk çıkmaması için çalışsalar! Ne yazık ki, onların içinde bu vazifelerini gereği gibi yaptıkları için kurtardığımız pek az kimse oldu. Zalimlere gelince, onlar sadece **içine dalıp gittikleri dünyevi zevk ü safânın peşine düşüp şımardılar (mâ ütrifû fîhi)** ve hep günah işlemekle meşgul oldular.”⁷¹*

Allah’ın helâk yasasının ve helâk edilen kavimlerin özelliklerinin açıklandığı bu ayetlerde helâkı hak eden zalimlerin durumuna değiniliyor. Burada geçen “mâ **ütrifû fîhi**” ibâresi, zalimlerin dünyada alıştıkları refah ve ahirete tercih ettikleri şehvî arzular, dünyevî lezzetler ve mal elde etme peşine düştükleri şeklinde yorumlanmış, mütrefin ise dünyevî lezzetlerle nimetlenen, nimet ve bolluk ile şımaran kimse anlamına geldiği vurgulanmıştır.⁷²

*“Biz, hangi memlekete bir uyarıcı gönderdiysek, **oranın hiçbir ahlâkî kaygı taşımadan nimetler içinde şımarıp dünyevî zevkler peşinde koşan ileri gelenleri (mütrafûhâ)** mutlaka peygamberlere: ‘Bakin, size indirildiğini söylediğiniz o buyrukları ret ve inkâr ediyoruz.’ diye karşı çıkmışlardır. Üstelik: ‘Bizim malımız da, evladımız da sizinkinden daha fazla. Biz öyle azap filan da görecek değiliz.’ demişlerdir.”⁷³*

Ayet-i kerimenin öncesinde toplumun büyüklük taslayan ileri gelenleri ile onlara tabi olan zayıf düşürülmüş kimselerin ahiretteki konuşmaları ve birbirlerini suçlamaları anlatılmıştır. Daha sonra ise aynı duruma muhatap olan Hz. Peygamber’i (s.a.v.) teselli sadedinde geçmiş toplumların da varlıkla şımartılmış ileri gelenlerinin aynı tavrı sergiledikleri vurgulanmıştır. Ayette geçen “**mütrafûhâ**” ibâresi toplumun

⁶⁹ Mukâtil, c.3, s.73.

⁷⁰ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.17, s.8.

⁷¹ Hûd 11/116.

⁷² Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdillâh ed-Deylemî el-Ferrâ (207/822), *Meâni'l-Kur'ân*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1983, c.2, s.30; Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.7, s.140; Râzî, c.18, s.60.

⁷³ Sebe' 34/34-35.

şerde ileri giden ve dalâlette bulunan liderleri, zorba yönetici ve zenginleri, mütekebbir inkârcıları, nimet, haşmet, servet ve riyâset sahipleri olarak açıklanmıştır.⁷⁴

Rivayet edildiğine göre, Mekke’de ortak olarak çalışan iki kişi vardı. Bunlardan biri ticaret için sahil yoluna doğru çıkıp gitti. Diğeri ise Mekke’de kaldı. Hz. Muhammed (s.a.v.) peygamber olarak gönderildiğini söyleyince Mekke’de kalan kişi, ortağına “Burada, şöyle şöyle biri çıktı. Sen, onun hakkında ne dersin?” diye yazdı. Ticaret münasebetiyle Mekke’nin dışında bulunan kişi cevaben “O ne yaptı, ne yapıyor?” diyerek onun hakkında biraz daha fazla bilgi istedi. Mekke’deki arkadaşı ona “Kureyş’ten kimse ona tabi olmadı. Sadece zayıflar ve yoksullar ona tabi oluyor.” diye bilgi verdi. Ticaret nedeniyle Mekke’nin dışında bulunan kişi, ticaretini bırakıp Mekke’ye arkadaşının yanına geri geldi. O, bazı kitapları okuyordu. Mekke’ye geri dönen bu kişi, Mekke’deki arkadaşına “Beni, peygamber olduğunu söyleyen o kişiye götür.” dedi ve arkadaşısı vasıtasıyla Hz. Muhammed’in (s.a.v) huzuruna vardı. Adam Hz. Muhammed’in (s.a.v.) huzuruna varınca kendisine “Neye çağırıyorsun?” diye sordu. Hz. Muhammed (s.a.v.) de “Şuna şuna çağırıyorum.” deyip davetini ona tebliğ etti. Adam “Ben şahadet ederim ki, sen, Allah’ın peygamberisin.” diyerek Müslüman oldu. Arkadaşı kendisine “Sen bu adamın peygamber olduğunu nereden bildin?” diye sordu. O “Allah, her ne zaman bir peygamber gönderdiyse hep kavminin güçsüzleri ve yoksulları onlara iman etmişlerdir.” dedi. İşte bunun üzerine Yüce Allah “*Biz, hangi memlekete bir uyarıcı gönderdiysek, oranın hiçbir ahlâkî kaygı taşımadan nimetler içinde şımarıp dünyevî zevkler peşinde koşan ileri gelenleri mutlaka peygamberlere: «Bakın, size indirildiğini söylediğiniz o buyrukları ret ve inkâr ediyoruz.» diye karşı çıkmışlardır.*” ayetini indirdi. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.) o kişiye haber göndererek çağırttı ve ona “*Allah, senin söylediğinin tasdiki olarak bana şu ayeti indirdi.*” dedi ve nâzil olan bu ayeti okudu.⁷⁵

⁷⁴ Ebû Ubeyde, c.2, s.149; Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.22, s.99; Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî (450/1058), *en-Nüket ve'l-Uyûn Tefsîru'l-Mâverdî*, talik: es-Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdürrahîm, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1992, c.5, s.452; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm: Tefsîru İbn Kesîr*, Dâru'l-Endelüs, Beyrut 1966, c.5, s.556.

⁷⁵ İbn Kesîr, *Tefsîr*, c.5, s.556.

“...Biz senden önce de hangi memlekete bir peygamber gönderdiysek, **oranın hiçbir ahlâkî kaygı taşımadan dünyevî zevkler peşinde koşan şımarıkları (mütrafûhâ)**: «Doğrusu biz atalarımızı böyle bir inanç ve uygulama üzerinde toplanmış bulduk; elbet biz de onların izini takip ediyoruz.» dediler.”⁷⁶

Bu ayet-i kerimede “oranın hiçbir ahlâkî kaygı taşımadan dünyevî zevkler peşinde koşan şımarıkları” diye anlam verilen “**mütrafûhâ**” ibâresi, onların liderleri ve eşrâfi, şirkte önderleri ve başları şeklinde açıklanmıştır.⁷⁷ Mekkeli müşriklerin melekleri dışı olarak kabul etmelerinin ve onları putlaştırarak tapınmalarının eleştirildiği ayetlerin akabinde, müşriklerin bu durumu, atalarının yolundan gittiklerini söyleyerek savundukları belirtiliyor. Ardından bu durumun onlara özgü bir durum olmadığı, önceki toplumların da şımarık zenginlerinin ve zorba liderlerinin peygamberlere aynı tarzda karşı koydukları vurgulanıyor. Bununla hem Hz. Peygamber (s.a.v.) teselli edilmiş oluyor hem de sonraki ayetlerde bu olumsuz tavrı sergileyen mütreflerin kötü akıbetleri hatırlatılarak inkârcılar uyarılıyor.

“Biz bir memleketi helâk etmek istediğimiz zaman, **oranın azgınlık ve şımarıklıkta ileri gitmiş olanlarına (mütrafûhâ) itaati emrederiz; ama onlar bunu dinlemez, tam aksine orada isyan edip günah işlerler, böylece üzerlerine azap hükmü kesinleşir, biz de orasını darmadağın eder, altını üstüne getiririz.**”⁷⁸

Öncesinde elçi gönderilmedikçe azap edilmeyeceği belirtildikten sonra bu ayette, Allah’ın helâk yasası açıklanıyor. “Emernâ **mütrafûhâ**” ibâresindeki emr fiili üç farklı kıraatla okunmuştur: Emernâ, emmernâ ve âmernâ. Birincisine “İtaati emrederiz.” ya da “Göndeririz.”, ikincisine “Yönetici yaparız.” ve üçüncüsüne “Sayılarını çoğaltırız.” anlamları verilmiştir. “**Mütrafûhâ**” ibâresi ise oranın müstekbirleri, fâsıkları, şerlileri, liderleri, zorbaları, nimet ve refah içerisinde yaşayan zenginleri şeklinde tefsir edilmiştir.⁷⁹

⁷⁶ ez-Zuhruf 43/23.

⁷⁷ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.25, s.61.

⁷⁸ el-İsrâ 17/16.

⁷⁹ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.15, s.54-57; Mâverdî, c.3, s.235-236; Beğavî, c.3, s.109.

*“...Onların hiçbir ahlâkî kaygı ve sorumluluk taşımadan refah ve dünyevî lezzetler içinde şumarık bir hayat sürenlerini (mütrafihim) azabımızla kısıyvrak yakaladığımızda, işte o zaman feryadı basarlar.”*⁸⁰

İnkârcıların Kur’an-ı Kerim’e karşı gaflet ve cehalet içerisinde buldukları ve işlemeyi alışkanlık haline getirdikleri çirkin işleri dile getirildikten sonra onların mütreflerinin azabı gördüklerinde feryad edecekleri tasvir edilmiştir. Buradaki azabın onların Bedir’de öldürülmeleri, mütreflerin ise Bedir’de öldürülen Mekke’nin mal mülk sahibi, şumarık zenginleri ve ileri gelen zorba liderleri olduğu söylenmiştir.⁸¹

*“...Onlar, dünyadayken hiçbir ahlâkî kaygı taşımadan nimet ve sefahet içinde şumarıyorlardı. (mütrafîn)”*⁸²

Bedbaht ve kötü kimseler olan “ashâb-ı şimâl”in ahiretteki fecî akıbetlerini tasvir eden ayetlerin akabinde gelen bu ayet-i kerimede, onların bu akıbetle karşılaşmalarının sebebi açıklanıyor. Onların dünyadayken mütref oldukları, en büyük günah olan şirkte ısrar ettikleri ve ahireti inkâr ettikleri vurgulanıyor. Buradaki “**mütrafîn**” ibâresi, nimetler içinde oldukları halde Allah’ın emrini terk edenler, mütekebbirler, nimet ve bolluk içinde olanlar ve müşrikler şeklinde tefsir edilmiştir.⁸³

4. Merah (مرح)

“Merah” kelimesi ölçüyü aşacak kadar şiddetli olan aşırı sevinç, insanda rahatlık ve hafiflik halinin oluşturduğu sevinç ve mutluluk hali, hareketli, canlı ve coşkulu olmak anlamlarına gelmektedir. “Meriha-yemrahu” fiilinin mastarı olan merah kelimesi asıl olarak canlılık, hareketlilik, coşkulu olmak ve sevinç anlamlarını işaret etmektedir. Bundan dolayı at ve devenin hareketliliğini, yağmurun yağmasıyla toprağın nebatını hızlı bitirmesi ve ekinin başak vermesini, göz sakat olduğunda yaşının daima aktığını belirtmek için bu kelime kullanılmıştır. Aynı şekilde kabında âdeti hareketli halde bulunduğundan dolayı şaraba “merûh” denmiştir. Yine ok atan kişinin hedefi

⁸⁰ el-Mü’minûn 23/64.

⁸¹ Mukâtil, c.3, s.160-161; Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, c.18, s.36-37; Mâverdî, c.4, s.60; Beğavî, c.3, s.312.

⁸² el-Vâkıa 56/45.

⁸³ Mukâtil, c.4, s.221; Ebû Ubeyde, c.2, s.251; Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, c.27, s.193; Mâverdî, c.5, s.457.

tutturmasından dolayı atışındaki ustalığa duyulan hayranlıkla “Aferin, bravo” anlamında “merhâ” kelimesi kullanılmıştır.⁸⁴ Kelime eşer ve betarla aynı anlam alanına sahip olup şımarıklık, haddi aşmak, övünüp böbürlenmek ve kibirlenmek anlamlarına gelmektedir.⁸⁵

Dünya hayatına aldanıp ahireti unutmak, bolluk ve refah içerisinde yaşayıp dünyevî lezzetler ve şehvî arzular peşinde koşmak, ahlâkî kaygılar taşımadan sorumsuz ve başıboş yaşamak insanın şımarmasına, haddi aşmasına, övünüp böbürlenmesine sebep olmaktadır. Maddî refahın yol açtığı aşırı neşe, sevinç ve coşkunluğun duyarsızlaştırdığı, yozlaştırdığı, gaflete düşürdüğü, bir anlamda sersemlettiği kimseler, kendini beğenmişlik, kendi kendine yeterli olduğunu sanma, haksız bir kibirlenme ve büyülenme hastalığına yakalanırlar.⁸⁶ Kur’an-ı Kerim bu duruma dikkat çekerek insanın bu zaafına yenik düşmemesini öğütlemiş, bunu ifade ederken merah kelimesini kullanmıştır. Kur’an-ı Kerim’de biri fiil, diğerleri isim halinde olmak üzere üç kez geçen kelime, fiil olarak geçtiği yerde ferah kelimesiyle birlikte kullanılmış, isim olarak geçtiği iki ayette ise “*ve lâ temşi fi’l-erdi merahâ*” şeklinde birebir aynı ifadelerle yer almıştır.

“Bu duruma düşmeniz sebebi; dünyada harama-helale, hakka hukuka dikkat etmeden zevklere dalıp şımarmanız ve küstahça böbürlenip durmanızdır!(bimâ küntüm temrahûn)”⁸⁷

Allah’ın ayetleri hakkında tartışıp duran, Kitab’ı ve peygamberlerin getirdiği bütün gerçekleri yalanlayan, Allah’a ortak koşan kimselerin ahiretteki akıbetleri anlatıldıktan sonra, bahsi geçen durumun gerekçesi olarak bu ayet-i kerimede, dünyada zevk ü safâya dalıp şımarmaları ve övünüp böbürlenmeleri gösterilmiştir. Bu ifade edilirken de ferah ve merah kelimeleri kullanılmıştır. Söz konusu ayetin tefsirinde

⁸⁴ Ferâhidî, c.3, s.225; Ezherî, c.5, s.51-52; İbn Fâris, c.5, s.316; İbn Sîde, c.3, s.257-258; Râgıb el-İsfahânî, s.764; *Müfredât Kur’an İstılahları Sözlüğü*, s.1371; İbn Manzûr, c.13, s.67-68; Semîn el-Halebî, c.4, s.93; Firûzâbâdî, s.308; Âsım Efendi, c.2, s.1231-1232.

⁸⁵ İbn Sîde, c.3, s.257-258; İbn Manzûr, c.13, s.67-68.

⁸⁶ Kasapoğlu, s.196.

⁸⁷ el-Mü’min 40/75.

merah kelimesine isyan etmek⁸⁸, şımarıp haddi aşmak ve alay etmek⁸⁹, kendini beğenmek⁹⁰, düşmanlık⁹¹ ve övünüp böbürlenmek⁹² anlamları verilmiştir. Devamındaki ayette “*Büyüklik taslayanların varacağı yer ne kötüdür.*” ifadesinde “mütekebbir” kelimesinin kullanılması da merah kelimesinin tekebbür ile ilişkisini ortaya koyması açısından önemlidir.

*“Kibirlenerek insanlardan yüzünü çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Çünkü Allah, kibirle kasılan, kendini beğenmiş, çokça övünüp duran hiç kimseyi sevmez.”*⁹³

*“Hem yeryüzünde büyüklik taslayarak yürüme. Çünkü kendini ne kadar büyük görürsen gör ne yeri yarabilir, ne de boyca dağlara erişebilirsin.”*⁹⁴

Bu iki ayet-i kerimede “**ve lâ temşi fi'l-erdi merahâ**” ibâresi aynen tekrarlanmış olup Lokmân suresinde Hz. Lokmân'ın oğluna verdiği öğütlerden biri olarak, İsrâ suresinde ise Allah'ın insanlara emir ve yasakları sıralanırken ifade edilmiştir. İki yerde de benzer bir anlam alanına sahip olan merah kelimesi şımarıklık, verdiği nimetler dolayısıyla Allah'a şükretmeyerek böbürlenmek, azametle ve büyülenerek yürümek⁹⁵, yürüyüşünde kibirlenerek salınmak⁹⁶, övünmek ve kendini beğenmek⁹⁷, kibir ve tekebbür⁹⁸, günah ve batıl şeyler sebebiyle duyulan şiddetli sevinç, betar ve eşer, insanın haddini aşması⁹⁹ olarak tefsir edilmiştir. Ahfeş, İsrâ suresindeki “merahan” kelimesinin “merihan” şeklinde ism-i fâil kalıbıyla okunmasının daha güzel olduğunu belirtmiş, Zeccâc ise ayetteki bu kelimenin iki şekilde de okunmasının caiz

⁸⁸ Mukâtil, c.3, s.721.

⁸⁹ Zeccâc, c.4, s.378.

⁹⁰ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.24, s.85.

⁹¹ Mâverdî, c.5, s.165.

⁹² Begavî, c.4, s.105.

⁹³ Lokmân 31/18.

⁹⁴ el-İsrâ 17/37.

⁹⁵ Mukâtil, c.2, s.531, c.3, s.435.

⁹⁶ Ebû Ubeyde, c.2, s.127.

⁹⁷ Zeccâc, c.4, s.198, c.3, s.240.

⁹⁸ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.21, s.76, c.15, s.88.

⁹⁹ Mâverdî, c.4, s.339, c.3, s.244.

olduğunu, fakat mastar şeklinde okunmasının daha güzel ve daha vurgulu olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁰

Lokmân suresindeki ayetin devamında “mühtâl” ve “fehûr” kelimelerinin vurgulanması, yine “*Ne yeri yarabilir, ne de boyca dağlara erişebilirsin.*” şeklindeki anlatım bu kelimenin anlam alanının belirlenmesinde önemli vurgular taşımaktadır. Zira Zeccâc, İsrâ suresindeki ilgili ayetin tefsirinde merah ibâresini muhtâl ve fehûr¹⁰¹ şeklinde, Lokmân suresindeki ise mütebahtir ve muhtâl¹⁰² şeklinde açıklamıştır. Muhtâl kendini beğenmiş, böbürlenmiş, kibirli kişi; fehûr ise sahip olduğu nimetlerle başkalarına karşı çok övünen kimse¹⁰³ anlamlarına gelmektedir. Ayrıca Kur’an-ı Kerim’in, merah kelimesi ile böbürlenmenin, kendini beğenmişliğin, haddi aşmanın, şımarıklığın yürüyüşe yansımaları betimlediğini söylemek mümkündür. Diğer bir ifade ile kibir, aşırı şımarıklık ya da sınır tanımazlığın insanın davranış biçimini, hatta yürüyüş tarzını ele geçirebilecek bir gerçeklik olduğu gözler önüne serilmektedir.¹⁰⁴

5. *Ferah* (فَرَح)

“Ferah” kelimesi “*feriha-yefrahu*” fiilinin mastarı olup hüznün karşıtı olan sürur ve meserret, yani sevinç manasına gelmektedir.¹⁰⁵ Eşer ve betarla aynı anlam alanına sahip olan bu kelime, kişinin kalbinde bulunduğu hafiflik hali¹⁰⁶, daha çok bedensel ve dünyevî lezzetlerle gerçekleşen, kısa süreli olan, geçici bir lezzetle göğsün genişlemesi¹⁰⁷ şeklinde tanımlanmıştır. Bu manada “ferhat” ve “fürhat” hem sevinç, hem de müjde anlamına gelmektedir.¹⁰⁸ Ferah kelimesinden türeyen “ifrâh” ise hem sevinci celbetme, hem de izâle etme anlamlarında kullanılmaktadır. Celbetme anlamında sevindirme, izâle etme anlamında ise borcun kişiye ağır gelmesi, sıkıntı

¹⁰⁰ Ebü'l-Hasen Saîd b. Mes'ade el-Mücâşî el-Belhî el-Ahfeş el-Evsat (215/830[?]), *Meani'l-Kur'ân*, thk. Abdülemîr Muhammed Verd, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1985, c.2, s.212-213; Zeccâc, c.3, s.240.

¹⁰¹ Zeccâc, c.3, s.240.

¹⁰² Zeccâc, c.4, s.198.

¹⁰³ Mâverdi, c.1, s.486.

¹⁰⁴ Muharrem Demir, *Kur'an'da Tevazu Kavramı*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2010), s.64.

¹⁰⁵ Ferâhidî, c.3, s.213; Ezherî, c.5, s. 20; İbn Fâris, c.4, s.499.

¹⁰⁶ İbn Sîde, c.3, s.233; İbn Manzûr, c.10, s.211.

¹⁰⁷ Râğıb el-İsfahânî, s.628; *Müfredât Kur'ân Istılahları Sözlüğü*, s.1126.

¹⁰⁸ İbn Manzûr, c.10, s.211-212; Firûzâbâdî, s.298; Âsım Efendi, c.2, s.1190-1191.

vermesi, dolayısıyla sevinci ortadan kaldırması, yani kederlendirmesi manaları öne çıkmaktadır. Bu manadan hareketle muhtaç ve fakir kişi, nesebi bilinmeyen kimse ve iki karye arasında katili belli olmayan maktule, içinde bulunulan durumun sevinci yok etmesinden dolayı “müfrah” denmiştir.¹⁰⁹ Kelimenin ism-i fâili “ferih”, çoğulu ise “ferihûn-ferihîn” şeklinde gelir.

Kur’an-ı Kerim’de normal sevinç halini ifade etmek için de kullanılan ferah kelimesi, daha çok dünyevî lezzetlerle sevinmek manasındadır. Bu anlamda Kur’an-ı Kerim’de uhrevî meselelerle ilgili olduğunda feraha izin verilmiştir.¹¹⁰ Fakat kelime çoğunlukla eşer ve betarla eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Râğıb el-İsfahânî üçü de sevinç, şımarıklık ve haddi aşma halini anlatan kelimelerden eşerin betardan, betarın da ferahdan daha etkili olduğunu belirtmiştir.¹¹¹ Bunun sebebi diğer iki kelimenin olumsuz anlam içeriklerine karşın ferahın mü’minlerin sevincini belirtecek bir muhtevada da kullanılmış olmasıdır.

Ferah kelimesi Kur’an-ı Kerim’de on altı fiil ve altı isim olmak üzere toplam yirmi iki kez geçmektedir. Kelime asıl itibarıyla üç manada kullanılmıştır: Eşer-betar, rıza ve sürur.¹¹² Ayetlerde ferah kelimesi eşer ve betar anlamıyla şımarıp azgınlık etme, şükrü terk edip nankörlük etme, sahip olduğu nimetlerle sevinip övünme, böbürlenme ve haddi aşma manasına gelmektedir. Rıza anlamıyla içinde bulunulan durum, sahip olunan inanç ve fikir itibarıyla duyulan memnuniyet, hoşnutluk ve böbürlenme manasındadır. Sürur ve meserret anlamıyla ise sevinmek manasındadır ki olumlu ve olumsuz içeriklerle kullanılabilir.

Bazı ayetlerde insana verilen nimetler dolayısıyla sevinmesi ve şımarması şöyle anlatılır:

¹⁰⁹ İbn Sîde, c.3, s.233-234; İbn Manzûr, c.10, s.211-212; Râğıb el-İsfahânî, s.628-629; *Müfredât Kur’ân Istılahları Sözlüğü*, s.1126-1127; Fîrûzâbâdî, s.298; Âsım Efendi, c.2, s.1190-1191.

¹¹⁰ Semîn el-Halebî, c.3, s.252.

¹¹¹ Râğıb el-İsfahânî, s.78.

¹¹² Hasan el-Mustafavî, *et-Tahkîk fî Kelimâti'l-Kur’âni'l-Kerîm*, Vizâretü’s-Sekâfe ve’l-İrşâdi’l-İslâmî ed-Dâireti’l-Âmme li’l-Merâkiz ve’l-Alâkati’s-Sekâfiyye, Tahran 1949, c.9, s.47.

“... Doğrusu biz insana tarafımızdan bir rahmet tattırdığımız zaman, onunla **sevinir, şımarır. (feriha)** Fakat kendi elleriyle işledikleri günahlar yüzünden başlarına bir kötülük gelince, o zaman insan, gerçekten tam bir nankör kesilir.”¹¹³

“Bu tür nankör insanlara bir rahmet tattırdığımızda bununla **sevinir, şımarırlar. (ferihû)** Fakat kendi elleriyle yaptıkları günahlar yüzünden başlarına bir felaket geldiğinde ise derhal ümitsizliğe düşerler.”¹¹⁴

“Biz insana tarafımızdan bir nimet tattırır, sonra da bunu elinden çekip alırsak, bu takdirde o tamamen ümitsizliğe kapılır, olabildiğine nankör kesilir. Fakat başına gelen bir darlık, dert ve sıkıntıdan sonra kendisine bir nimet tattırsak, hiç şüphesiz bu defa: «Bütün kötülükler, dertler, belalar bir daha gelmemek üzere beni bırakıp gitti.» der. **Böylesi, dengesiz bir sevinç içinde tam bir şımarıktır, böbürlenip duran mağrurun tekidir.**” (İnehû le ferihun fehûr)¹¹⁵

“Sizi karada ve denizde gezdiren O Allah'tır. Bindiğiniz gemi, tatlı bir rüzgârla yolcuları alıp götürürken herkes **büyük bir neşe içinde sevinir. (ferihû)** Derken şiddetli bir fırtına kopup, dalgalar kendilerini her yandan sarınca ve dalgalarla iyice kuşatıldıklarını anlayınca, bütün samimiyetleriyle Allah'a yönelerek: «Eğer bizi bu felaketten sağ salim kurtarırsan hiç şüphesiz artık şükredenlerden olacağız.» diye yalvarıp yakarırılar.”¹¹⁶

“Kendilerine verilen öğüt ve yapılan uyarıları unutunca, bu defa üzerlerine bütün nimetlerin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilen nimetler yüzünden **iyice şımarıdıkları sırada (ferihû)**, onları ansızın yakalayiverdik de birdenbire bütün ümitlerini yitirdiler.”¹¹⁷

“İster kıtlık, kuraklık, deprem gibi yeryüzünde meydana gelen bir musibet olsun, ister hastalık, açlık, ölüm gibi kendi canlarınızda, onu daha biz yaratmadan önce

¹¹³ eş-Şûrâ 42/48.

¹¹⁴ er-Rûm 30/36.

¹¹⁵ Hûd 11/9-10.

¹¹⁶ Yûnus 10/22.

¹¹⁷ el-En'âm 6/44.

o bir kitapta yazılıdır. Şüphesiz bu, Allah'a göre pek kolaydır. Elinizden giden şeylere üzülmesiniz ve Allah'ın size verdiği nimetlerle de şıarmayasınız (ve lâ tefrahû) diye böyle yaptık. Çünkü Allah, büyüklük taslayan ve insanlara karşı böbürlenene hiç kimseyi sevmez."¹¹⁸

“Sefere katılmayıp geride kalanlar, Allah Rasûlü'ne muhalefet ederek evlerinde oturup rahatlarına bakmakla pek sevindiler. (feriha) Mallarıyla canlarıyla Allah yolunda cihâd etmekten hiç hoşlanmayıp, yandaşlarına da: «Bu sıcakta sefere çıkmayın.» tavsiyesinde bulundular. De ki: «Cehennem ateşi çok daha sıcaktır!» Keşke gerçeği anlayabilselelerdi."¹¹⁹

“Elçiler gelince Süleyman onlara şöyle dedi: «Siz bana mal ile yardım etmek, böylece beni etkilemek mi istiyorsunuz? Şunu bilin ki, Allah'ın bana verdiği nimetler size verdiğiinden çok daha hayırlıdır. Ancak siz, bu tür hediyelerinizle sevinir, böbürlenirsiniz. (tefrahûn)»”¹²⁰

Bir ayet-i kerimede inkârcıların dünya hayatı ile sevinip şıarmaları şöyle vurgulanır:

“Allah dilediğine rızkı bolca bahşeder, dilediğine de sınırlı ölçüde verir. Fakat inkârcılar, bu gerçeğin farkında olmadıkları için dünya hayatı ile sevinip şıarmırlar. (ferihû) Oysa ahiretin sonsuz nimetleri yanında dünya hayatı azıcık, değersiz ve geçici bir geçimlikten ibârettir.”¹²¹

Bazı ayetlerde insanın sahip olduğu bilgi ile şıarması konu edilmiştir:

“Çünkü peygamberleri kendilerine apaçık deliller getirdiği zaman, onlar sahip oldukları bilgi ile şımarıp (ferihû), yapılan azap tehditlerini alaya aldılar. Ama alaya aldıkları o azap, sonunda onları çepeçevre kuşatıverdi.”¹²²

¹¹⁸ el-Hadîd 57/22-23.

¹¹⁹ et-Tevbe 9/81.

¹²⁰ en-Neml 27/36.

¹²¹ er-Ra'd 13/26.

¹²² el-Mü'min 40/83.

Kur'an-ı Kerim'de Kârûn'un, sahip olduğu serveti kendi bilgisi sayesinde elde ettiğini söylemesi onun bilgi ile şımarıldığını göstermektedir. Bu durum ayette şöyle ifade edilmiştir:

“Kârûn, Mûsâ'nın kavmindendi. Fakat Firavun'la işbirliği yaparak onlara zalimce davranıyordu. Biz ona, öyle hazineler vermiştik ki, sadece anahtarlarını taşımak bile güçlü kuvvetli bir cemaate zor geliyordu. Kavmi kendisini şöyle ikaz ediyordu: «Şımarma! Şüphesiz Allah şımaranları sevmez! (Lâ tefrah! İnnallahe lâ yuhibbu'l-ferihîn)»”¹²³

Bir ayette işledikleri çirkin davranışlarla sevinenlerden şöyle söz edilmektedir:

“İşledikleri çirkin davranışlarla sevinen (yefrahûn) ve yapmadıkları güzel şeylerle övülmek isteyenlerin sakın azaptan kurtulacaklarını sanma! Onlar için can yakıcı bir azap vardır.”¹²⁴

Bir ayette ferah kelimesi, merah kelimesi ile birlikte kullanılmıştır:

“Bu duruma düşmeniz sebebi; dünyada harama-helale, hakka hukuka dikkat etmeden zevklere dalıp şımarmanız (tefrahûn) ve küstahça böbürlenip durmanızdır!”¹²⁵

Bazı ayetlerde münafıkların ve inkârcıların, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ve mü'minlerin başlarına bir kötülük gelirse buna sevinecekleri şöyle ifade edilmiştir:

“Sana bir iyilik gelse, bu onları üzer. Fakat sana bir musibet dokunsa: «İyi ki biz tedbirimizi önceden almıştık.» derler ve sevine sevine (ferihûn) dönüp giderler.”¹²⁶

“Size küçük bir iyilik, bir nimet ulaşırsa, bu onları üzer. Başınıza bir kötülük gelse, bu defa sevinçten bayılırlar...(yefrahû)”¹²⁷

¹²³ el-Kasas 28/76.

¹²⁴ Âl-i İmran 3/188.

¹²⁵ el-Mü'min 40/75.

¹²⁶ et-Tevbe 9/50.

¹²⁷ Âl-i İmran 3/120.

İki yerde “*Küllü hizbin bimâ ledeyhim ferihûn*” ibâresi aynen tekrarlanmıştır:

“*Ne var ki, peygamberlerden sonra gelen insanlar, aralarındaki bu din bağı paramparça ettiler. Öyle ki, her grup kendine ait inanç ve görüşle **böbürlenir durur.***”¹²⁸

“*O ortak koşanlar ki, dini bir bütün halinde kabul edip uygulamaları gerekirken, onu parçalayıp bölük bölük olmuşlardır. Üstelik her grup, parçaladıkları dinden yanlarında kalan bilgi kırıntılarıyla **böbürlenip durmaktadır.***”¹²⁹

Bazı ayetlerde ise “ferah” kelimesiyle anlatılan sevinme olgusu, meşrû ölçüler içerisinde olup inkârcıların şımarıklığa vardırtdıkları sevinme biçiminden farklı bir içerikle kullanılmıştır:

“*Kendilerine kitap verdiğimiz bazı kimseler, sana indirilen Kur’an’dan **memnuniyet ve sevinç duyarlar.** (yefrahûn) Fakat o gruplar içinde Kur’an’ın bazı ayetlerini inkâr edenler de vardır...*”¹³⁰

“*...Rumların galip geldiği o gün mü’minler de **sevineceklerdir.**(yefrahu)*”¹³¹

“*Rasûlüm! Onlara söyle, Allah’ın lütfu ve rahmetiyle, evet sadece bununla **sevinip ferahlasınlar!** (fe’lyefrahû) Çünkü bu, onların toplayıp biriktirdikleri her şeyden daha hayırlıdır.*”¹³²

“*O şehitler, Allah’ın kendilerine bağışladığı nimetlerle **sonsuz bir mutluluk duyarlar...**(ferihîn)*”¹³³

¹²⁸ el-Mü’minûn 23/53.

¹²⁹ er-Rûm 30/32.

¹³⁰ er-Ra’d 13/36.

¹³¹ er-Rûm 30/4.

¹³² Yûnus 10/58.

¹³³ Âl-i İmrân 3/170.

6. *Ferâhe* (فراهة)

“*Feruhe-yefruhü*” fiilinin mastarı olan “ferâhe” kelimesi, yetenekli ve mahir olmak, canlı ve hareketli olmak manalarına gelmektedir. Bu kelimenin ism-i fâili olan “fârih” ve “fârihe” güçlü ve hareketli canlı, güzel doğuran deve, güzel yüzlü çocuk, yetenekli adam, şarkı söyleyen kadın ve obur kişi gibi anlamlara sahiptir. Bu kelimeden gelen “ferah” (فره) ise şiddetli sevinç demek olup eşer, betar ve ferahla eş anlamlıdır. Ferahın ism-i fâili “ferih” şeklinde de gelir.¹³⁴ Ferrâ, “فره” kelimesindeki “he” (ه) harfinin, “ha” (ح) harfinin yerine kullanılmış olduğunu, böylece “فره” ile “فرح” kelimelerinin aynı anlama geldiğini, فرح kelimesinin ise Arap kelâmında, şımarık ve kendini beğenmiş kişi demek olduğunu söylemiştir.¹³⁵

Kelime, Kur’an-ı Kerim’de bir kez, ism-i fâil kalıbında ve çoğul olarak şu ayet-i kerimede geçmektedir:

“*Böyle sandığınız için mi, şımarık kimseler olarak (fârihîn) dağlardan büyük bir ustalıkla görkemli evler yontuyorsunuz?*”¹³⁶

İhtişamlarını göstermek amacıyla kayalık dağlarda evler oymalarıyla bilinen Semûd kavminin, refahtaki aşırılık ve şımarıklıklarının anlatıldığı ayetler çerçevesinde “fârihîn” kelimesi kullanılmıştır. Bu kelimenin kıraatinde ihtilaf vardır. Kûfe kurrâsı “fârihîn” şeklinde okurken Medine ve Basra kurrâsı “ferihîn” şeklinde okumuşlardır. Birinci kıraate göre anlam “ustalıkla” şeklinde, ikincisine göre ise “şımarık kimseler olarak” şeklinde olur ki bu da eşir ve betar manasındadır.¹³⁷

¹³⁴ Ferâhidî, c.4, s.46; Ezherî, c.6, s.279; İbn Sîde, c.4, s.219; Râgıb el-İsfahânî, s.634; İbn Manzûr, 10, s.253-254; Fîrûzâbâdî, s.1613-1614; Âsım Efendi, c.6, s.5588.

¹³⁵ Ezherî, c.6, s.279.

¹³⁶ eş-Şuarâ 26/149.

¹³⁷ Zeccâc, c.4, s.96; Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.19, s.100.

II. KUR'AN-I KERİM'DE İNSANIN TEMEL EĞİLİMLERİ VE KUR'AN-I KERİM'İN TASVİR ETTİĞİ ŞİMARİK KİŞİLİĞİN ÖZELLİKLERİ

Şımarık kişiliğin özelliklerini genel olarak tasvir etmeden önce Kur'an-ı Kerim'in, insanın temel eğilimlerini nasıl açıkladığı ve dünya hayatını nasıl anlamlandırdığı üzerinde kısaca durmak faydalı olacaktır.

A. Kur'an-ı Kerim'de İnsanın Temel Eğilimleri ve Dünya Hayatı

Allah Teâlâ insanı akıl ve irade sahibi bir varlık olarak yaratmış ve Rab olarak Allah'ı tanım, yalnız O'na kulluk edip güzel ameller işlesin diye hayatı var etmiştir. Dünya hayatını ahirette hesabı görülecek geçici bir imtihan yurdu olarak belirlemiştir. İnsana bu hayatta nasıl yaşaması gerektiğini öğretmek üzere de peygamberler ve ilâhî kitaplar göndermiştir. Bu kitapların sonuncusu olan Kur'an-ı Kerim'de insanın tabiatını ve dünya hayatının amacını açıklamıştır. Buna göre her şeyi bir ölçüye göre yaratan Allah¹³⁸, insanı da en mükemmel sûrette yaratmış¹³⁹, ona ruhundan üflemiş¹⁴⁰, meleklerle onun üstünlüğünü kabul ettirmiş¹⁴¹, yeryüzünde her şeyi onun emrine musahhar kılmış¹⁴² ve onu pek çok nimetlerle rızıklandırmıştır.¹⁴³ Yüce Allah, insanın nefesine kötü ve iyi olma kabiliyetini ilham etmiş¹⁴⁴, ona iki yolu¹⁴⁵ da, yani doğru yolu da eğri yolu da göstermiş ve şükür mü yoksa nankörlük mü edecek diye onu imtihana tabi tutmuştur.¹⁴⁶ Nefsini arındıranın kurtulacağını, onu günahlara gömenin ise ziyana uğrayacağını belirtmiştir.¹⁴⁷

İnsanın ruhsal dünyası hakkında geniş bilgiler veren Kur'an-ı Kerim, onun güçlü ve üstün özelliklerinin yanında, tabiatında var olan temel eğilimleri ve zayıf yanları da çeşitli şekillerde tasvir ederek bu konularda insanı uyarmış ve onu ıslah

¹³⁸ el-Kamer 54/49.

¹³⁹ et-Tîn 95/4; el-Mü'min 40/64.

¹⁴⁰ es-Secde 32/9; el-Hicr 15/29.

¹⁴¹ el-Bakara 2/30-34; el-Hicr 15/28-30.

¹⁴² Lokmân 31/20; el-Câsiye 45/13.

¹⁴³ en-Nahl 16/72; el-Mü'min 40/64.

¹⁴⁴ eş-Şems 91/8.

¹⁴⁵ el-Beled 90/10.

¹⁴⁶ el-İnsân 76/3.

¹⁴⁷ eş-Şems 91/9-10.

etmeyi amaçlamıştır. Özellikle inkârcıların ruh halleri tasvir edilirken insanın bu zaaf noktaları güçlü şekilde vurgulanmıştır. Buna göre inkârcı insan nankör bir tabiata sahiptir. Öyle ki darda Allah'ı hatırlayıp genişlikte şımarıp unuttur. Yine Kur'an-ı Kerim'e göre insan pek nankör, mala ve menfaatine çok düşkün¹⁴⁸ bir varlıktır. İnsan eli sıkı ve cimri, rahatına düşkün, kendine aşırı güveni olan, şımarık ve kibirlidir; kıskançlığa ve bencil tutkulara meyillidir.¹⁴⁹ Çeşitli ayetlerde belirtildiğine göre, insan zalim, cahil¹⁵⁰, aldanıcı, taklitçi, unutkan, bilgisizce tartışmayı seven¹⁵¹, karamsar ve ümitsizlik eğilimi taşıyan¹⁵², tahammülsüz, hırslı, aceleci¹⁵³, sabırsız, istikrarsız, değişken, zayıf¹⁵⁴ ve huysuz bir tabiata sahiptir. Başına bir fenalık gelince feryat eder; hayır dokundu mu kıskanç ve cimri kesilir.¹⁵⁵ Kur'an-ı Kerim'de yer alan bütün bu vurguların, bir taraftan inkârcı insanın özelliklerini belirtirken diğer taraftan da insanın temel zaaf noktalarına işaret ettiği söylenebilir.

Kur'an-ı Kerim'de dünyanın boş bir amaç uğruna yaratılmadığı¹⁵⁶ belirtilir. Kur'an-ı Kerim dünya hayatını bir imtihan yeri¹⁵⁷, aldatıcı¹⁵⁸, kısa ve geçici¹⁵⁹, oyun ve oyalanmadan ibâret¹⁶⁰ şeklinde tanıtır. Hadîd suresinin 20. ayetinde Yüce Allah dünya hayatını özlü bir şekilde şöyle anlatır: *“İyi bilin ki dünya hayatı ancak bir oyundan, bir eğlenceden, bir süs ve gösterişten, aranızda bir öğünmeden, mal ve evlatta çokluk yarışından ibârettir... Evet, dünya hayatı, aldatıcı bir menfaatten başka bir şey değildir.”* Âl-i İmrân suresinin 14. ayetinde ise *“Kadınlara, oğullara, yüklerle altın ve gümüş yığınlarına, iyi cins salma atlara, sağlam hayvanlara ve ekinlere olan düşkünlük isteği insanlara cazip gösterildi. Bunlar, dünya hayatının geçici birer metândan*

¹⁴⁸ el-Fecr 89/15-20; el-Kiyâme 75/20; el-Âdiyât 100/6-8.

¹⁴⁹ en-Nisâ 4/128.

¹⁵⁰ el-Ahzâb 33/72.

¹⁵¹ el-Kehf 18/54.

¹⁵² er-Rûm 30/36.

¹⁵³ el-İsrâ 17/11; el-Enbiyâ 21/37.

¹⁵⁴ en-Nisâ 4/28.

¹⁵⁵ el-Meâric 70/19-21.

¹⁵⁶ el-Enbiyâ 21/16-17.

¹⁵⁷ el-Mülk 67/2; el-Enbiyâ 21/35; el-Bakara 2/155; Âl-i İmrân 3/186.

¹⁵⁸ Fâtır 35/5; Lokmân 31/33.

¹⁵⁹ en-Nisâ 4/77.

¹⁶⁰ el-Ankebût 29/64; Muhammed 47/36.

ibârettir. Asıl varılacak güzel yer, Allah yanındadır.” denilerek hem dünya hayatının geçiciliği hem de insanın tabiatı tasvir edilir.

Kur'an-ı Kerim'de farklı ayetlerde şımarıklık, nankörlük, dünya sevgisi, mala düşkünlük, kendini müstağni görme¹⁶¹ gibi durumlar insanın temel eğilimleri olarak belirtilmekte ve tüm bunların insanın haddini aşıp azmasına, aldanıp yoldan çıkmasına, günaha dalıp zulmetmesine ve inkâra saplanıp hakka karşı çıkmasına sebep olduğu çeşitli şekillerde anlatılmaktadır. Bu durumlara dikkat çekilerek insanın temel sorumluluğunun, nefsinin tüm bu eğilimlerini kontrol edip aldanmaması, Yaratıcısına sonsuz bir ihtiyaç içerisinde olduğunu bilmesi, O'nu unutmaması, verdiği nimetlerden dolayı O'na şükreden bir kul olması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu noktada Kur'an-ı Kerim, insanın aldanmaması için farklı insan karakterlerini çeşitli şekillerde tasvir etmektedir. Kur'an-ı Kerim'in tasvir ettiği temel karakterlerden birisi inkârcı insan karakteridir. Bu yönüyle şımarıklık karakterinin, pek çok açıdan tasvir edilen inkârcı insanın karakteristik bir özelliği olarak öne çıktığı söylenebilir.

B. Kur'an-ı Kerim'de Şımarık Kişiliğin Genel Özellikleri

Kur'an-ı Kerim'de şımarıklığı ifade eden kelimelerin kullanıldığı bağlamlar dikkate alındığında, şımarıklığın inkârcıların bir karakter özelliği olduğu görülür. Şımarık karaktere sahip olan kişilerin Kur'an-ı Kerim'de inkâr, yalanlama ve peygamberlere karşı gelme gibi tavırları sergileyen kişiler oldukları dikkat çekmektedir. Mü'minûn suresinde¹⁶² toplumun ahireti ve peygamberi inkâr eden, dünya hayatında içinde buldukları zenginlik ve refahla şımartılmış ileri gelenleri anlatılır. Burada şımarık insanın bir karakter özelliği dikkat çekmektedir ki, o da kendisi gibi bir beşer olan peygambere uymayı gururuna yedirememeye halidir. Ayrıca şımarık insanın yeniden dirilişi ve ahirette hesap vermeyi inkâr ederek başkalarına karşı duyarsızlaşma, bencillik ve sorumsuzluk gibi karakter özellikleriyle hareket ettiği söylenebilir. Öyle ki toplumun ileri gelenleri, insanları ayartmak için uğraşmış, peygambere uydukları takdirde ziyana

¹⁶¹ el-Alak 96/6-7; el-Leyl 92/8.

¹⁶² el-Mü'minûn 23/31-41.

uğrayacaklarını söylemiş, peygamberi yalancılıkla itham etmiş, toplumda fesadı yaymış ve zulmetmişlerdir.

Zuhruf suresinde şımarık insanın peygamberleri inkâr etmeleri ve buna gerekçe olarak da atalarının yolunu takip ettiklerini söylemeleri anlatılıyor. Bu onların sorgulamadan, bir bilgiye veya rehberine dayanmadan körü körüne atalarını taklit eden bir karaktere sahip olduklarını gösterir. Onlara peygamberleri, *“Ya ben size atalarınızı üzerinde bulduğunuz şeyden daha doğrusunu getirmişsem yine onların izine uyacak mısınız?”* diye sorunca, onlar verebilecekleri makul bir cevapları olmadığı için *“Biz sizin getirdiğiniz şeyleri peşinen ret ve inkâr ediyoruz.”* diyerek hakka karşı inatçı, peşin hükümlü ve ön yargılı karakterlerini ortaya koymuşlardır.¹⁶³

Hûd suresinde şımarıklık zalimlerin bir özelliği olarak ifade ediliyor. Buna göre zulmedenler kendilerine verilen refahın peşine düşüp şımarmışlar ve günah işlemişlerdir.¹⁶⁴ İsrâ suresinde toplumun zenginlik sebebiyle şımarmış elebaşlarının elçilere ve elçilerin mesajlarına itaatten kaçınıp günah işledikleri ve böylece helâka müstehak oldukları anlatılıyor ki bu, şımarık karakterin mütekebbir ve günahkâr özelliğini yansıtmaktadır.¹⁶⁵ Sebe suresinde ise inkârcı insanın şımarık karakteri, malına ve evlatlarına güvenmesi, kendisine nimetler verilmesini Allah tarafından sevdiğine ve dolayısıyla azaptan korunacağına işaret saydığı anlatılıyor.¹⁶⁶ Öyle ki o kimseler, nimetin imtihan olduğunu bilememiş, Allah’a yaklaştıracak olanın mallar ve evlatlar değil, iman ve sâlih ameller olduğunu idrak edememişlerdir. İşte bu şımarık karaktere sahip kişiler toplumların mütekebbir inkârcıları, şerde ileri giden ve dalâlette bulunan liderleri, zorba yöneticileri ve zengin kodamanlarıdır.

İnkârcı insanın şımarık karakteri Mü’min suresinde, Allah’ın ayetleri hakkında tartışma, Kitab’ı ve peygamberleri yalanlama, yeryüzünde haksız olarak şımarma, aşırı derecede sevinip böbürlenme ve kibirlenme özellikleriyle tasvir ediliyor.¹⁶⁷ Lokmân ve

¹⁶³ ez-Zuhruf 43/23-25.

¹⁶⁴ Hûd 11/116.

¹⁶⁵ el-İsrâ 17/16.

¹⁶⁶ Sebe’ 34/34-37.

¹⁶⁷ el-Mü’min 40/69-76.

İsrâ surelerinde, küçümseyerek insanlardan yüz çevirme, yeryüzünde böbürlenerek yürüme, kendini beğenme özelliklerine dikkat çekiliyor.¹⁶⁸

Çeşitli ayetlerde şımarık karakterin nankörlük özelliği sık sık vurgulanır. Bazı ayetlerde insanın haktan yüz çevirmesinin sebebi olarak şımarık nankör tavrı gösterilir.¹⁶⁹ Bu şımarık nankör tavrın özellikleri, başına gelen felaketler sebebiyle hemen ümitsizliğe kapılma, Allah'ın rızkı dilediğine bol bol verdiğini ve dilediğine daralttığını düşünüp ibret almama şeklinde tasvir edilir.¹⁷⁰ Hûd suresinde şımarık karakterin ahireti inkâr etme, başlarına gelecek azabın ertelenmesini alay konusu etme, ümitsizlik, nankörlük ve kibir özellikleri vurgulanır.¹⁷¹

Kasas suresinde “*Biz seninle beraber doğru yola uyarsak, yurdumuzdan atılırız.*” diyen Mekke müşrikleri, kendilerine verilen nimetler hatırlatıldıktan sonra “*Biz, refah ve zenginlikleri yüzünden şımarıp azgınlaşan nice memleketleri helâk etmişizdir...*” denilerek uyarılmışlardır.¹⁷² Burada şımarık insanın rahatına düşkünlük, nankörlük ve korkaklık karakterine işaret ediliyor. Hidayete tabi olmak uğrunda nice zorluk ve sıkıntılara katlanmak, sabırla mücadele etmek gerekirken şımarık insanın bu tavra aykırı davranışı helâk uyarısı ile yeriliyor. Enfâl suresinde ise Bedir Savaşı'na çıkan Mekke müşriklerinin tavrı sadedinde, şımarık insanın karakteri çalım satmak, insanlara gösteriş yapmak, insanları Allah yolundan alıkoymak için uğraşmak, böbürlenmek, büyülenmek, zenginliğine, gücüne ve çokluğuna güvenip gururlanarak coşkuya kapılmak şeklinde tasvir ediliyor.¹⁷³

Mü'minûn suresinde kalpleri Kur'an-ı Kerim hususunda cehalet içinde bulunan ve pek çok kötülük yapan inkârcıların bir karakteri olarak belirtilen şımarıklığın, azabı hak ettiği, azaba uğrayınca feryadı basacağı, yani sonunun pişmanlık olacağı anlatılıyor.¹⁷⁴ Bu noktada şımarık insanın karakter özellikleri, kendilerine Allah'ın

¹⁶⁸ Lokmân 31/18; el-İsrâ 17/37.

¹⁶⁹ eş-Şûrâ 42/48.

¹⁷⁰ er-Rûm 30/33-37.

¹⁷¹ Hûd 11/7-10.

¹⁷² el-Kasas 28/57-58.

¹⁷³ el-Enfâl 8/47.

¹⁷⁴ el-Mü'minûn 23/64-71.

ayetleri okunurken kibirlenerek yüz çevirme, gece gündüz bir araya gelip hak karşısında ileri geri konuşarak hezeyanlar savurma, haktan hoşlanmama, peygamberlere tabi olarak izzet ve şeref kazanmak varken buna sırt çevirme şeklinde tasvir ediliyor. Vâkıa suresinde ise büyük günah olan şirkte ısrar etme, ahireti inkâr etme, dalâlette bulunma ve yalancılık özellikleri vurgulanıyor.¹⁷⁵

Kur'an-ı Kerim, insanların başlarına gelen darlık ve sıkıntıların, onların Allah'a boyun eğip yakarmalarına vesile olması gerektiğini vurguladığı gibi kendilerine verilen nimetlerin de şükrederek Allah'a yönelmelerine vesile olması gerektiğini belirtmiştir. Fakat inkârcı insanın şımarık karakterinin boyun eğmeme tavrını gösterdiği En'âm suresinde dile getirilmiş, bunun sebebi de onun kalbinin katılaşmasına ve şeytanın, amellerini kendisine cazip göstermesine bağlanmıştır. Ayrıca bu karakterin nimetler karşısında şımarıldığı ve zulmettiği ifade edilmiştir.¹⁷⁶ Bu karakterin özellikleri Hadîd suresinde nimetlerle şımarık olmak, kendini beğenmek, övünüp durmak, cimrilik etmek ve insanlara da cimriliği emretmek, öğütten yüz çevirmek şeklinde dile getirilirken; Ra'd suresinde bu karakterin dünya hayatıyla sevinip şımarık olma özelliği vurgulanmıştır.¹⁷⁷

Enbiyâ suresinde zalimlerin helâkı anlatılırken, onların içine gömüldükleri refah ve konfora, hiç ölmeyecekmiş gibi dayayıp döşedikleri lüks evlere vurgu yapılarak şımarık insanın sorumluluk bilincinden uzak, refahla yozlaşmış, geliştirdikleri uygarlığın gücüne aldanmış, diğer insanlara karşı duyarsız, Rablerine karşı nankör ve küstah halleri tasvir edilmiştir.¹⁷⁸ Mü'min suresinde sayıca çok, kuvvetçe ve yeryüzündeki eserleri bakımından sağlam olan toplumların sahip oldukları bilgi ve dolayısıyla geliştirdikleri uygarlıkla sevinmeleri dile getirilerek şımarık karakterin özelliklerine değinilmiştir.¹⁷⁹ Şuarâ suresinde ise bahçelerin, pınarların içinde; ekinlerin, salkımları sarkmış hurmalıkların arasında güven içinde yaşamının, dağlardan büyük bir ustalıklarla görkemli evler yapmanın, hâsılı bilgi ve becerileriyle, geliştirdikleri uygarlıkla

¹⁷⁵ el-Vâkıa 56/45.

¹⁷⁶ el-En'âm 6/42-45.

¹⁷⁷ el-Hadîd 57/22-24; er-Ra'd 13/26.

¹⁷⁸ el-Enbiyâ 21/11-15.

¹⁷⁹ el-Mü'min 40/82-83.

şımaran Semûd kavmi anlatılmıştır. Bu noktada şımarık karakterin bozgunculuk yapma, dirlik düzen vermeme ve aşırı gitme özellikleri de dile getirilmiştir.¹⁸⁰

Mü'minûn ve Rûm surelerinde şımarık karakter “*Küllü hizbin bimâ ledeyhim ferihûn*” şeklinde ifade edilmiştir.¹⁸¹ Buna göre bu karakterin özellikleri, insanlar arasındaki din bağına paramparça etme, kendine ait inanç ve görüşle böbürlenip durma, gaflet ve sapıklık içinde bulunma şeklinde sıralanabilir. Öyle ki bu kimseler Allah'ın kendilerine servet ve oğullar vermesini kendilerinin hayrına yoruyorlar. Oysa bunlar, inkârcılıklarından dolayı azaplarına sebep olacak olan şımarıklıklarını artırıyor.

Şımarıklık karakteri Kur'an-ı Kerim'de münafıkların ve Ehl-i Kitab'ın özellikleri olarak da gündeme getirilir. Tevbe suresinde münafıkların Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bir iyilik erişirse buna üzülükleri, başına bir musibet gelirse buna aldırmandan dönüp gittikleri, Allah Rasulü'ne muhalefet ederek Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihâd etmeyi çirkin gördükleri, seferden geri kalarak evlerinde oturmakla sevindikleri, insanları da sefere çıkmaktan engellemeye çalıştıkları ve münafıklıkları sebebiyle basiretlerinin bağlandığı vurgulanır.¹⁸² Tüm bunların Kur'an-ı Kerim'in tasvir ettiği şımarık insanın kişilik özellikleri olarak sayıldığı söylenebilir. Şımarıklık karakteri Âl-i İmrân suresinde Kitab'ı insanlara açıklayacaklarına ve onu gizlemeyeceklerine dair Allah'a verdikleri sözü kulak ardı eden, onu az bir dünyalığa değiştiren, yaptıkları bu çirkin davranışlarla sevinen ve yapmadıkları şeylerle övülmek isteyen Ehl-i Kitab'ın özelliği olarak ifade edilmiştir.¹⁸³

Kur'an-ı Kerim, mü'minlere bir iyilik dokunduğunda bunun inkârcıları tasalandırıldığını, başlarına bir musibet geldiğinde ise bununla sevinip şımarıldıklarını belirtir. İnkârcı insanın şımarık karakteri, mü'minlere fenalık etmekten geri durmama, hep sıkıntıya düşmelerini isteme, sözleriyle kin ve düşmanlıklarını yansıtmama ve mü'minlere karşı büyük bir kin besleme özellikleriyle birlikte vurgulanır.¹⁸⁴

¹⁸⁰ eş-Şuarâ 26/146-152.

¹⁸¹ el-Mü'minûn 23/53-56; er-Rûm 30/32.

¹⁸² et-Tevbe 9/50, 81-87.

¹⁸³ Âl-i İmrân 3/187-188.

¹⁸⁴ Âl-i İmrân 3/116-120.

Çalışmamızın ikinci bölümünü oluşturan Kârûn kıssasında, şımarık bir kişilik örneği olarak Kârûn'un sahip olduğu serveti ve zenginliği ile övündüğü, bunu kendi bilgi ve becerisi sayesinde elde ettiğini söylediği, şımardığı, böbürlendiği, azgınlık ve bozgunculuk ettiği anlatılır.¹⁸⁵ Kuşkusuz tüm bunlar Kur'an-ı Kerim'in tasvir ettiği şımarık kişiliğin temel özelliklerini oluşturmaktadır.

¹⁸⁵ el-Kasas 28/76-83.

İKİNCİ BÖLÜM

KÂRÛN KISSASI

I. KUR'AN-I KERİM'DE KÂRÛN KISSASI

A. Kıssanın Yaşandığı Dönemin Genel Özellikleri

Kur'an-ı Kerim'de Kârûn kıssası esas itibariyle Mûsâ (a.s.) kıssası içerisinde anlatılmaktadır. Dolayısıyla kıssanın yaşandığı dönemi incelemek, İsrâiloğulları'nın Mısır'daki ve Mısır'dan çıktıktan sonra çöldeki genel durumlarına bakmak demektir. İsrâiloğulları'nın Hz. Yûsuf tarafından Mısır'a getirildikleri ve buraya yerleştirildikleri Yûsuf suresinde anlatılmaktadır. İsrâiloğulları buraya yerleştikten sonra yıllar içerisinde nesilleri çoğalmıştır. Böylece Mısır halkının bir kısmını Mısır'ın yerli halkı olan ve nüfusun ekseriyetini oluşturan Kıptîler, diğer bir kısmını ise İsrâiloğulları oluşturmuştur.

Kur'an-ı Kerim'de Mûsâ (a.s.) kıssasının genel seyrini takip ettiğimizde, Hz. Mûsâ'nın dünyaya geldiği dönemde Firavun'un halkını çeşitli zümrelere böldüğünü, bir kısmını güçsüz bulup zulmettiğini, erkek çocuklarını öldürüp kadınlarını ve kız çocuklarını ise yüz kızartıcı işlerde kullanılmak üzere sağ bıraktığını görürüz.¹⁸⁶ Buna göre Firavun yeryüzünde büyüklenmiş, haddini aşmış, azgınlık etmiş, zulmetmiş, dünya hayatını tercih etmiş ve Rabbine itaatten yüz çevirmiştir. Halkını zümrelere ayırmış ve bunlardan İsrâiloğulları'na zulmederek onları zayıf düşürmüştür. Oysa İsrâiloğulları o zaman yeryüzünün en hayırlı kimseleri idiler. Bu zalim melik ise onlara musallat olup onları köleleştirerek en ağır işlerde çalıştırmaktaydı.¹⁸⁷ Kur'an-ı Kerim ve Tevrat'taki anlatımlardan Firavun ve yönetiminin İsrâiloğulları'nı zayıf düşürecek politikalar uyguladıkları, onları tahakkümleri altında tutacak bir sınıflaşmayı meydana getirdikleri,

¹⁸⁶ el-Bakara 2/49; el-A'râf 7/141; İbrâhîm 16/6; el-Kasas 28/4.

¹⁸⁷ İbn Kesîr, *Kıssatu'l-Enbiyâ*, c.2, s.4.

her türlü refah imkânlarını kendilerine ve taraftarlarına tahsis ederken İsrâiloğulları'nı eziyet içerisinde bıraktıkları anlaşılmaktadır.¹⁸⁸

Râzî'nin, kabulü açısından evlâ gördüğü görüşe göre Hz. Mûsâ'dan önceki peygamberler, onun geleceğini ve Firavun'un saltanatına son vereceğini müjdelemişlerdir. İsrâiloğulları arasında konuşulan ve beklenen bu durumu haber alan Firavun, endişeye kapılmış ve İsrâiloğulları'nın erkek çocuklarının öldürülmelerini, kadınlarının ve kız çocuklarının ise sağ bırakılmalarını emretmiştir.¹⁸⁹ Fakat Allah, Hz. Mûsâ'yı Firavun'un adamları tarafından öldürülmekten kurtarmıştır.¹⁹⁰

O dönemler Mısır'da Firavunlar insanlar üzerinde güçlü bir otorite kurmuşlardı. Firavun bir tanrı sayıldığı için insanlardan ayrı yaşardı ve insanlar, onu tanrısal kral olarak yücelten belirli törensel davranışlara uymak zorundaydı. Öyle ki Firavun'un yanına gelen herkesin secde etmesi zorunluydu.¹⁹¹ Farklı ayetlerden Firavun'un, insanların inancını belirleme yetkisini kendisinde gördüğü ve bu şekilde kendi düzenini korumak istediği anlaşılır. Söz gelimi Firavun, Allah'a iman eden sihirbazlara *"Ben izin vermeden iman mı ettiniz..."*¹⁹² diyerek insanlar üzerindeki hâkimiyetin tamamen kendisine ait olduğunu iddia ediyordu. Hatta *"Ben sizin en yüce Rabbinizim."*¹⁹³, *"Benden başka ilah edinirsen seni hapse koyarım."*¹⁹⁴ ve *"Ey ileri gelenler, benden başka bir ilah bilmiyorum."*¹⁹⁵ gibi ifadelerle insanları inanç konusunda da kendisine bağlayıp itaat altında tutmak istiyordu. Bununla birlikte saraydaki hanedanın ve Mısır'ın yüksek sınıfının dini ile halkın dini birbirinden farklı idi ve ayrı tanrıları vardı.¹⁹⁶ Kavminden ileri gelen bir topluluğun Firavun'a *"Mûsâ'yı*

¹⁸⁸ Sayı, s.28.

¹⁸⁹ el-Kasas 28/4; Râzî, c.17, s.476.

¹⁹⁰ el-Bakara 2/49; el-A'râf 7/175.

¹⁹¹ *"Firavun"* md., Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Ana Yay. A.Ş. ve Encyclopaedia Britannica, Inc., İstanbul 1988, c.8, s.600.

¹⁹² el-A'râf 7/123-124.

¹⁹³ en-Nâziât 79/24.

¹⁹⁴ eş-Şuarâ 26/29.

¹⁹⁵ el-Kasas 28/38.

¹⁹⁶ Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, İnsan Yay., İstanbul 1986, c.3, s.231.

ve kavmini, seni ve ilahlarını terk etsinler, yeryüzünde fesat çıkarsınlar diye mi serbest bırakacaksın?”¹⁹⁷ demeleri buna işaret etmektedir.

Hz. Mûsâ dönemi Mısır’ında Firavun’un tüm Mısır mülküne ve büyük bir ekonomik güce sahip olduğu görülür.¹⁹⁸ Ayet-i kerimelerde Firavun ve onun ileri gelen yandaşlarının bu ekonomik gücüne işaret edilir. Hz. Mûsâ’nın söylediği “*Rabbimiz! Elbette sen, Firavun ve onun yakın çevresine dünya hayatında göz kamaştırıcı bir debdebe ve bol servet verdin. Rabbimiz! İnsanları senin yolundan saptırsınlar diye mi, bu nimetleri onlara vermiştin?...*”¹⁹⁹ sözleri ve “*Böylece biz onları, o çok güzel bağlardan, bahçelerden, akıp giden su kaynaklarından sürüp çıkardık. Onca hazinelerden, servetlerden, kendilerince çok değerli yüksek makam ve mevkilerden de...*”²⁰⁰ ayeti bunu göstermektedir. Başka bazı ayetlerde ise Mısır’daki merkezi ekonomik yapı söz konusu edilir. Firavun’un halkına yönelttiği “*Ey kavmim! Mısır’ın mülkü ve hâkimiyeti, sonra ayaklarımın altından akan şu ırmaklar bana ait değil mi?...*”²⁰¹ şeklindeki sözleri bunun bir göstergesidir.

Kur’an-ı Kerim’de Hz. Mûsâ kıssasının genel seyrine baktığımızda Hz. Mûsâ’nın doğumu ve Firavun’un sarayına girişi, gençlik döneminde kazâen ölüme sebep olması ve kaçarak Mısır’ı terk etmesi, Medyen’de geçen yılları, peygamber olarak Mısır’a geri dönüşü, kardeşi Hârûn (a.s.) ile birlikte Firavun ve yönetimine karşı mücadelesi, gösterdiği mucizeleri, uzun bir mücadelenin sonunda Firavun ve adamlarının helâk edilmesi, İsrâiloğulları ile birlikte Mısır’dan çıkışı gibi olayların anlatıldığını görürüz. Yine Kur’an-ı Kerim’de, Allah Teâlâ’nın, İsrâiloğulları’nı Firavun’dan kurtardıktan sonra Hz. Mûsâ liderliğinde Sîna yarımadasına çıkardığı ve burada onlara büyük nimetler verdiği, Hz. Mûsâ’nın onlardan kutsal yer olan Filistin’e girmelerini istediği, orada yerleşen düşmanlarına karşı Allah’ın kendilerine zafer vereceğini ve görevlerinin Allah yolunda savaşmak olduğunu söylediği, fakat onların, Hz. Mûsâ’nın emrini yerine getirmedikleri, orada zorba bir milletin bulunduğunu, onlara

¹⁹⁷ el-A’râf 7/127.

¹⁹⁸ *Ana Britannica*, c.8, s.600.

¹⁹⁹ Yûnus 10/88.

²⁰⁰ eş-Şuarâ 26/57-58.

²⁰¹ ez-Zuhruf 43/51.

karşı koyamayacaklarını ve onlar oradan çıkmadıkça oraya girmeyeceklerini söyledikleri, Allah'ın da, onları kırk yıl Sîna çölünde yersiz yurtsuz dolaşmalarını söyleyerek cezalandırdığı anlatılmıştır. Bu noktada Hz. Mûsâ ve İsrâiloğulları kıssasının önemli bir döneminin de Mısır'dan çıkış sonrasında çölde geçen süreç olduğu söylenebilir.

Konumuz olan Kârûn kıssasının yaşandığı dönemin genel özelliklerine kısaca değindikten sonra şimdi, söz konusu kıssanın ne zaman gerçekleştiği ile ilgili görüşleri aktarmak istiyoruz. Kur'an-ı Kerim'de Kârûn'un ve evinin barkının yere geçirilme olayının hangi devrede gerçekleştiği açıkça bildirilmemiştir. İbn Kesîr Kârûn kıssasının İsrâiloğulları'nın Mısır'dan çıkışlarından önce de çıkıştan sonra çölde de gerçekleşmiş olabileceğine, zira ayet-i kerimede ifade edilen "dâr" lafzının kullanımının ikisine de ihtimal verdiğine dikkat çekmiştir.²⁰² Bir değerlendirmede, ayette helâklarından bahsedilirken "Kârûn, Firavun ve Hâmân" şeklindeki sıralamanın helâk sıralaması olarak anlaşılacağı, dolayısıyla Kârûn'un Firavun'dan önce helâk olduğunun düşünülebileceği söylenmiştir. Hem Firavun'un helâkının Mısır'da gerçekleştiği dikkate alındığında hem de kıssanın anlatımında zenginlik, hazinelerin anahtarları, yere geçirilen konak gibi unsurlardan bahsedildiği düşünüldüğünde olayın çölde değil Mısır'dan çıkış öncesinde gerçekleştiğinin anlaşılacağı ifade edilmiştir.²⁰³ Ayrıca tarihî dayanağı belirtilmese de Firavun ve kavminin helâkından sonra, Hz. Mûsâ ve kavminin Mısır'a, onların yerlerine ve yurtlarına yerleştikleri, Kârûn'un orada kavminin en zengini olduğu ve olayın bu devrede gerçekleştiği de söylenmiştir.²⁰⁴

B. Kur'an-ı Kerim ve Tefsirlerde Kârûn Kıssası

Kur'an-ı Kerim'de kullanılan kısca anlatım üslubunun genel olarak Kârûn kıssasının anlatımında da bulunduğu görülmektedir. Buna göre kıssanın yer, zaman ve ayrıntı bilgilerine yer verilmeden mesaj odaklı bir anlatım üslubunun kullanıldığı söylenebilir. Şüphesiz bu anlatım üslubunun mesaja dikkat çekme hikmetine mebni

²⁰² İbn Kesîr, *Kıssasü'l-Enbiyâ*, c.2, s.167.

²⁰³ Yetik, "Kârûn" md., Şâmil İslâm Ans., c.3, s.309.

²⁰⁴ Ebü'l-Leyl İmâmü'l-Hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkindî (373/983), *Tefsîrü's-Semerkindî: Bahru'l-Ulûm, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut 1993, c.2, s.525.

olduğu bir gerçektir. Bunun yanında Kur'an-ı Kerim'in ilk muhataplarının bu konulardaki bilgilerinin de dikkate alınarak bunlar üzerinden birtakım mesajlar verildiği gerçeği de inkâr edilemez. Bundan dolayı Kur'an kıssalarının anlaşılmasında mesaj odaklı anlatım üslubunu dikkate almak yanında tarihî bilgilere başvurmak da son derece önemlidir. Zaten tefsir ve tarih kaynaklarımızda, diğer kıssalar hakkında olduğu gibi Kârûn kıssası hakkında da birtakım bilgiler yer almaktadır. Biz burada öncelikle Kur'an-ı Kerim'de söz konusu kıssa ile ilgili hangi bilgi ve vurguların yer aldığı üzerinde duracak; ardından da tefsir ve tarih kaynaklarımızda verilen bilgileri ele alacak ve kıssayı genel hatları ile değerlendirmeye gayret edeceğiz.

1. Kıssanın Kur'an-ı Kerim'deki Anlatımı

Kârûn kıssası Kur'an-ı Kerim'de bir kıssa olarak sadece Kasas suresinde²⁰⁵ anlatılmakta olup Ankebût²⁰⁶ ve Mü'min²⁰⁷ sûrelerinde Kârûn'un Firavun ve Hâmân ile birlikteliğine ve helâk edilmelerine işaret edilmektedir. Ayrıca Ahzâb suresinde²⁰⁸ Hz. Mûsâ'ya eziyet edenlerden söz edilmiştir ki bu ayetin tefsirinde Kârûn meselesi de verilen örnekler arasında yer almıştır.

Kasas suresinde **Kârûn'un Hz. Mûsâ'nın kavminden olduğu ve onlara yani İsrâiloğulları'na karşı azgınlık ettiği (bağy) bildirilmiş, ardından Allah'ın kendisine sadece anahtarlarını taşımak bile güçlü kuvvetli bir cemaate zor gelecek ölçüde hazineler verdiği ifade edilmiştir.** Kavminin kendisine **“Şımarma! Şüphesiz Allah şımaranları sevmez! Allah'ın sana verdiği serveti O'nun yolunda harcamak suretiyle ahiretini kazanmaya çalış. Dünyadan da nasibini unutma. Allah sana nasıl ihsanda bulduysa, sen de başkalarına öylece ihsanda bulun. Ülkede bozgunculuk çıkarmaya kalkışma. Çünkü Allah bozguncuları sevmez!”** diyerek zenginliğine aldanmaması ve insanın mal ve zenginlik karşısında nasıl bir tavır takınması gerektiği hakkında birtakım ikazlarda bulunduğu vurgulanmıştır. Kavminin bu öğüt ve uyarılarına karşı Kârûn'un **“Niye ki? Bu servet bana verilmişse, öyle iş olsun diye**

²⁰⁵ el-Kasas 28/76-84.

²⁰⁶ el-Ankebût 29/39-40.

²⁰⁷ el-Mü'min 40/23-25.

²⁰⁸ el-Ahzâb 33/69.

değil, ancak sahip olduğum bir bilgi sayesinde verilmiştir.” diye karşılık verdiği aktarılmıştır. Kârûn’un mal ve servet karşısındaki bu tavrının yanlışlığına, tüm bunların geçici olduğuna ve Allah’ın, kendinden önceki nesiller içinde ondan çok daha güçlü ve çok daha büyük servet sahibi nice kimseleri azgınlıkları sebebiyle helâk ettiğine dikkat çekilmiştir.

Kârûn’un, göz kamaştırıcı bir ihtişam ve debdebe içinde halkının karşısına çıktığı, dünya hayatına düşkün olanların *“Keşke Kârûn’a verilen şu servetin bir benzeri de bizim olsaydı. Gerçekten o büyük bir pay sahibi!”* dedikleri aktarılmış; bu yanlış tavrın karşısında ise kendilerine gerçeğin ilmi verilmiş olanların *“Yazıklar olsun size! İman edip sâlih ameller işleyenler için, Allah’ın ahirette vereceği mükâfat daha hayırlıdır. Buna da ancak hakkıyla sabredenler kavuşacaktır.”* şeklinde karşılık verdikleri belirtilmiştir. Kıssanın sonunda Kârûn’un da, evinin barkının da yerin dibine geçirilerek helâk edildiği vurgulanarak, *“Öyle ki, artık Allah’a karşı ona yardım edebilecek hiçbir grup yoktu; pek tabî, kendi kendine yardım edecek durumda da değildi.”* denilerek Kârûn’un feci akıbeti ifade edilmiştir.

Onun yerinde olmayı düşleyenlerin: *“Hayret! Demek Allah, imtihan için kullarından dilediğine rızkı bol veriyor, dilediğine az veriyor. Eğer Allah bize lütufta bulunmasaydı, bizi de yerin dibine geçiriverirdi. Vay be; demek kâfirler asla iflah olmazmış!..”* dedikleri aktarılarak bu kimselerin pişmanlıkları dile getirilmiştir. *“İşte şu ahiret yurdunu biz, yeryüzünde büyüklük taslamayan ve bozgunculuk peşinde olmayanlara nasip edeceğiz. Dünya ve ahirette hayırlı akıbet, kalpleri Allah’a saygıyla dopdolu olup O’na karşı gelmekten sakınanlar içindir. Kim Allah’ın huzuruna bir iyilikle gelirse, ona bu yaptıklarından daha hayırlı bir mükâfat vardır. Kim de bir kötülükle gelirse, bilinmeli ki, o kötülükleri işleyenler yalnızca yaptıklarının cezasını çeceklerdir.”* denilerek de kıssada verilmek istenen mesajla vurgu yapılmıştır.

Ankebût suresinde Nûh, İbrâhîm, Lût ve Şuayb peygamberlerin kavimleri ile Âd ve Semûd kavimlerinin peygamberlerini yalanlamaları ve yeryüzünde fesat çıkarmaları sebebiyle türlü şekillerde helâk edildikleri anlatıldıktan sonra **helâk** edilenler arasında Kârûn, Firavun ve Hâmân’ın da bulunduğu ifade edilmiştir. **Hz.**

Mûsâ'nın kendilerine apaçık mucizeler getirdiği, fakat onların ülkede büyüklük taslayıp insanları ezmeye devam ettikleri, netice olarak azaba uğradıkları belirtilmiştir. Ardından *“Biz bu topluluk ve kişilerden her birini günahları yüzünden kısıvrak yakalayiverdik: Kiminin üzerine taş yağdıran bir kasırga gönderdik. Kimini o korkunç çığlık yakaladı. Kimini yerin dibine geçirdik. Kimini de suda boğduk.”* denilerek çeşitli helâk biçimlerine değinilmiştir. Buna göre üzerine taş yağdıran bir kasırga ile helâk edilenlerin Lût kavmi; korkunç çığlığın yakalaması ile helâk edilenlerin Sâlih, Şuayb, Hûd ve İbrâhîm kavimleri; **yerin dibine geçirilenlerin Kârûn ve arkadaşları**; suda boğulanların ise Nûh kavmi ve Firavun kavmi olduğu tefsirlerimizde ifade edilmiştir.²⁰⁹

Mü'min suresinde Allah'ın, Hz. Mûsâ'yı mucizelerle ve apaçık bir delille Firavun'a, Hâmân'a ve Kârûn'a gönderdiği ifade edilmiştir. Fakat onların Hz. Mûsâ için *“Bu bir sihirbaz, büyük bir yalancı!”* dedikleri; Hz. Mûsâ onlara gerçeği getirince, bu kez de *“Mûsâ ile beraber iman edenlerin yeni doğan erkek çocuklarını öldürün, kadınlarını-kızlarını ise hizmetlerimizde kullanmak üzere sağ bırakın!”* dedikleri aktarılmıştır.

Ankebût ve Mü'min surelerinde Kârûn'un Firavun ve Hâmân ile birlikte zikredilmesi, ayrıca onlarla aynı safta bulunması ve aynı tavrı gösterdiğinin belirtilmesi dikkat çekicidir. Ayetlerde açıkça Kârûn'un büyüklük taslayıp insanları ezenlerle birlikte olduğu, Hz. Mûsâ'yı sihirbazlık ve yalancılıkla itham edenlerden olduğu ve Hz. Mûsâ ile beraber iman edenlerin yeni doğan erkek çocuklarının öldürülmesi, kadınlarının-kızlarının ise sağ bırakılması uygulamasına iştirak ettiği anlatılmaktadır.

Ahzâb suresinde *“Ey iman edenler! Siz de bir vakit Mûsâ'ya eziyet eden kimseler gibi olmayın ki, neticede Allah, hakkında söyledikleri bütün yakışıksız sözlerle onun hiçbir alakası olmadığını ortaya çıkarmıştı. O, Allah katında pek şerefli ve itibarlı bir kuldu.”* denilerek Hz. Mûsâ'ya eziyet edenlerden bahsedilmiş ve mü'minlere onlar gibi olmamaları ikazında bulunulmuştur. Burada açıktan Kârûn'dan

²⁰⁹ Mukâtil, c.3, s.383-384; Zeccâc, c.4, s.168-169; Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.20, s.151-152.

bahsedilmese de kaynaklarımızda Hz. Mûsâ'ya yapılan eziyetlerden bahsedilirken Kârûn olayına da değinilmiştir. Bu konuyu ileride kısaca ele alıp inceleyeceğiz.

Buraya kadar Kur'an-ı Kerim'deki anlatımının genel çerçevesini vermeye çalıştığımız Kârûn kıssasının kendi içinde ve bağlamı çerçevesinde önemli mesajlar verdiğinde şüphe yoktur. Fakat kıssanın daha iyi anlaşılması açısından tefsir ve tarih kaynaklarımızda yer alan bilgilere bakmak da önem arz etmektedir.

2. Kârûn'un İsmi Soyuz Hz. Mûsâ'ya Yakınlığı ve Bazı Özellikleri

Kârûn kelimesinin Arapça değil, Hârûn gibi yabancı bir özel isim ve bundan dolayı da gayri munsarif olduğu belirtilmiştir. Arapça olsaydı, örneğin *karn* kelimesinden faül vezninde olsaydı, munsarif olacağına işaret edilmiştir.²¹⁰ Kelimenin *yakınlık* anlamını bildiren *krn* kökünden türetildiğini, bu isimlendirmenin Kârûn'un Firavun'a yakın olması ve onu desteklemesi sebebiyle olabileceği ifade edilmişse²¹¹ de yukarıdaki açıklama sebebiyle bunun doğru olmadığı anlaşılmaktadır.

Kaynaklarımızda yer alan bilgilere göre Kârûn Hz. Mûsâ'nın aşiretindedir, amcasının oğludur. Kârûn'un babasının adı Yashür b. Kâhes b. Lâvi b. Ya'kûb, Hz. Mûsâ'nın babasının adı ise İmrân b. Kâhes'dir. Bunu İbn Cüreyc nakletmiştir. İbn İshâk'ın nakline göre ise Hz. Mûsâ'nın babası İmrân ile Kârûn, Yashür'ün çocuklarıdır, dolayısıyla Hz. Mûsâ, Kârûn'un erkek kardeşinin oğlu, yani yeğenidir.²¹² Taberî, bu ümmetin selefinden ve ehl-i kitaptan ehl-i ilmin çoğunluğunun bu konuda İbn Cüreyc'in naklini benimsediğini belirtmiştir.²¹³ Ayet-i kerimedeki Kârûn'un Hz. Mûsâ'nın kavminden olduğu ifadesinin manasının akrabalığı vurgulamaktan ziyade ona inananlardan olduğunu belirtmeye yönelik olduğu da söylenmiştir.²¹⁴ Kârûn'un Hz. Mûsâ ile akrabalık derecesi hususunda ihtilaf bulunmakla birlikte İbn Atıyye, onun

²¹⁰ Zeccâc, c.4, s.153; Zemaşerî, c.4, s.522.

²¹¹ Mustafavî, c.9, s.251.

²¹² Mukâtil, c.3, s.355; Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.20, s.105; Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris İbn Ebû Hâtim (327/938), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm: Müsneden an Resûlillah ve's-Sahâbe ve't-Tâbiîn*, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, Mekke 1997, c.9, s.3005; Sa'lebî, *Arâis*, s.213.

²¹³ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.20, s.105; *Târîh*, c.1, s.262.

²¹⁴ Zemaşerî, c.4, s.522; Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî (745/1344), *el-Bahrü'l-Muhîd*, thk. Fadi el-Mağribî, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Dımaşk 2015, c.17, s.77.

isrâilî olduğu konusunda icmâ olduğunu söylemiştir.²¹⁵ Kârûn'un, Hz. Mûsâ'nın teyzesinin oğlu olduğu da nakledilen bilgiler arasındadır.²¹⁶ Ayrıca Hz. Mûsâ'nın kız kardeşi Meryem'in kocası olduğu da söylenmiştir.²¹⁷

Kârûn'un Tevrat âlimlerinden olduğu²¹⁸, Tevrat'ı güzel okumasından dolayı el-münevvir diye isimlendirildiği²¹⁹, İsrâiloğulları içinde Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'dan sonra en âlim, en faziletli ve en güzel kişi olduğu²²⁰, yine Tevrat'ı en iyi bilen, okuyan ve ezberleyen kişi olduğu²²¹, zamanının en zengini olduğu²²², İsrâiloğulları'yla birlikte denizi geçtiği²²³ nakledilmiştir. Bir rivayette Hz. Peygamber'in (s.a.v.), “O, Hz. Mûsâ'nın ilâhî kelâmı dinlemek için seçtiği yetmiş kişiden biri idi.” dediği nakledilmiştir.²²⁴ Ayrıca Hz. Mûsâ'nın İsrâiloğulları'nın bir nahiyesinde, Kârûn'un ise başka bir nahiyede hükmettiği söylenmiştir.²²⁵ Kârûn'un daha sonradan Sâmirî gibi

²¹⁵ Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib İbn Atyyye el-Endelüsî (541/1147), *el-Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Abdüsselâm Abdüssâfi Muhammed, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1993, c.4, s.298.

²¹⁶ Râzî, c.25, s.13; Kurtubî, c.13, s.322; Ebû's-Senâ Şehâbeddin Mahmûd b. Abdullah b. Mahmûd el-Âlûsî (1270/1854), *Râhü'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, tsh. Muhammed Hüseyin Arab, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1997, c.11'de 20. cüz, s.163.

²¹⁷ Kisâî, s.229; Sa'lebî, *Arâis*, s.213; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkindî (333/944), *Te'vilâtü'l-Kur'ân: Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, thk. Ahmed Vanlıoğlu, müraca Bekir Topaloğlu, Mizan Yay., İstanbul 2003-2010. c.11, s.77; Zemahşerî, c.4, s.524.

²¹⁸ Zeccâc, c.4, s.154.

²¹⁹ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.20, s.106; İbn Ebû Hâtim, c.9, s.3005; Sa'lebî, *Arâis*, s.213; Mâverdî, c.4, s.264; Beğavî, c.3, s.456. Burada kaynaklarımızda bir karışıklığın olduğu dikkat çekmektedir. Taberî, İbn Ebû Hâtim, Sa'lebî, Mâverdî ve Beğavî gibi bazı kaynaklarımızda “Kârûn'un Tevrat'ı güzel okumasından (hüsnü savtîhî bi't-Tevrât) dolayı el-münevvir diye isimlendirildiği” ifade edilirken diğer bazı kaynaklarımızda “yüzünün güzelliğinden (hüsnü sûratihî) dolayı el-münevver şeklinde isimlendirildiği” kaydedilmiştir. (bkz. Zemahşerî, c.4, s.524; Râzî, c.25, s.13; Ebû Hayyân, c.17, s.77; Âlûsî, c.11'de 20. cüz, s.163.) Mâtürîdî, “Kârûn'un Tevrat'ı güzel okumasından dolayı el-münevver diye isimlendirildiğini” söylemiştir. (bkz. Mâtürîdî, c.11, s.77.) Taberî'nin *Târîh*'inde ve Kurtubî'de ise “Tevrat'ta yüzünün güzelliğinden (hüsnü sûratihî fi't-Tevrât) dolayı el-münevver şeklinde isimlendirildiği” ifade edilmiştir. (bkz. Taberî, *Târîh*, c.1, s.263; Kurtubî, c.13, s.323.) Kaynaklarımızda dikkat çeken bu farklılıkların lafızlardaki benzerlikler, hareke kullanılmaması, yazı malzemesinin yetersizliği ve yazarın kişilerin hatası gibi muhtelif sebeplerden kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca Kârûn'un bu iki özelliğe de sahip olduğu düşünülebilir. Zira bazı kaynaklarımız farklı ifadelerle de olsa Kârûn için bu iki özelliği de zikretmişlerdir. (bkz. Sa'lebî, *Arâis*, s.213.)

²²⁰ Sa'lebî, *Arâis*, s.213.

²²¹ Mâtürîdî, c.11, s.77; Sa'lebî, *Arâis*, s.213, Beğavî, c.3, s.456; Zemahşerî, c.4, s.524; İbn Atyyye, c.4, s.298.

²²² Sa'lebî, *Arâis*, s.213.

²²³ İbn Ebû Hâtim, c.9, s.3005; Mâverdî, c.4, s.264; Kurtubî, c.13, s.323.

²²⁴ Râzî, c.25, s.13; Kurtubî, c.13, s.327.

²²⁵ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.20, s.117.

münafık olduğu belirtilmiştir.²²⁶ Diğer taraftan Mısır'dayken Firavun'un onu İsrâiloğulları üzerine yönetici yaptığı, onlara karşı Firavun için çalıştığı, yine onlara karşı azgınlık edip zulmettiği (bağy) nakledilmiştir.²²⁷

Kıssanın Kur'an-ı Kerim'deki anlatımından ve yukarıda aktardığımız rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla Kârûn'un hayatında Mısır'da Firavun ve Hâmân ile birlikte olduğu bir dönem, Mısır'dan çıkıştan itibaren Hz. Mûsa ile birlikte olduğu bir dönem ve münafık olarak Hz. Mûsâ'ya isyan edip helâk edildiği bir dönem olmak üzere çeşitli evreler vardır. Bu evrelerden birincisinde Kârûn'un kâfir olduğu, ikincisinde tövbe ederek mü'min olduğu, üçüncüsünde ise münafık olduğu anlaşılmaktadır. Burada Kur'an-ı Kerim'deki anlatımda Kârûn'un iman ettiği ve daha sonra nifaka düştüğü dönemlere dair herhangi bir atıf bulunmadığını ve dolayısıyla bu çıkarımların rivayetlere dayandığını da söyleyelim.

Bazı kaynaklarımızda Kârûn'un İblis'le hikâyesi anlatılmıştır. Bu hikâyeye göre Kârûn insanlardan uzaklaşıp manastırında tek başına (kırk yıl bir dağda) kendini ibadete vermiş. Öyle ki ibadet konusunda İsrâiloğulları içinde diğerlerini geride bırakmış. Hal böyle olunca İblis, saptırmak için şeytanlarını ona göndermiş, ama şeytanlar onunla baş edememişler. Bunun üzerine İblis kendisi bir insan kılığında onun yanına gitmiş, onunla beraber ibadet etmeye başlamış ve ibadette Kârûn'u yenmiş. Kârûn, ibadetinin çokluğuna şaşırılmış. Bunu anlayan İblis, kendisine başkalarından gelenlerle geçinmek yerine haftada bir gün (cuma günü) çalışıp diğer günler ibadete devam etmeyi teklif etmiş. Bu fikir, Kârûn'a uygun gelmiş. Şehre inmişler ve bir gün çalışıp bu bir günlük çalışmalarını mukâbilindeki ücretle de altı gün geçinip ibadete devam etmişler.

İlk tavizini koparmış olan İblis bu sefer haftanın yarısında para kazanıp yarısında ibadet etmeyi teklif etmiş ve “Hem kazandığımız paranın fazlasını Allah yolunda fakirlere infâk etme imkânımız da olur!” diyerek ikna etmeye çalışmış. Artık taviz yoluna girmiş bulunan Kârûn'a, bu teklif daha da cazip görünmüş ve bunu da

²²⁶ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.20, s.117; İbn Ebû Hâtim, c.9, s.3005; Sa'lebî, *Arâis*, s.213; Mâverdi, c.4, s.264.

²²⁷ Sa'lebî, *Arâis*, s.213; Mâverdi, c.4, s.264; Beğavî, c.3, s.456; Zemahşerî, c.4, s.524.

kabul etmiş. İblis hilesini gerçekleştirmeye muvaffak olmuş. Çalışma müddetini iyice artırmış: “Daha fazla çalışıp daha çok para kazanalım! Bu parayla hem ibadet eder hem de daha fazla fakiri sevindiririz!” demiş. Yavaş yavaş Kârûn'un kalbine dünya meyli ve muhabbeti girmiş, kalbi dünyevî ihtiraslarla dolmuş. Bu arada bütün güzel ve nezih hasletlerini de kaybedip gurur ve kibre kapılmış. İblis, dünya sevgisinin Kârûn'un kalbinde yer ettiğini anlayınca kendisine veda ederek “Ben senden ayrılıyorum. Sen bu durumuna devam et.” demiş.²²⁸

3. Kârûn'un İsrâiloğulları'na Karşı Bağyi (Azgınlığı)

Kârûn'un bağyinin nasıl gerçekleştiği hakkında pek çok şey söylenmiştir. Bağyinin, malını yığıp biriktirmesi²²⁹; “Nübüvvet Mûsâ'ya, kurban ve adak işleri Hârûn'a verildi. Bana ise bir şey verilmedi.” diyerek haset etmesi²³⁰; Hz. Mûsâ'dan ayrılması ve pek çok insanın da ona tabi olması²³¹; Hz. Mûsâ'yı yalanlaması ve ona karşı bozgunculuk yapması²³²; bir tertip kurarak Hz. Mûsâ'ya zina iftirasında bulunması²³³ şeklinde gerçekleştiği ifade edilmiştir. Bazıları onun azgınlığının, elbisesini diğer insanların elbiselerinden bir karış daha uzun yaptırması şeklinde tezahür eden kibri sebebiyle gerçekleştiğini söylemişlerdir.²³⁴ Bazıları malının ve evlatlarının

²²⁸ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'an: Tefsîru's-Sa'lebî*, thk. Ebû Abdullah Seyyid b. Kesrevî b. Hasan, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2004, c.4, s.551-552; Ebül-Kâsım Zeynü'l-İslâm Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî (465/1072), *Letâifu'l-İşârât: Tefsîru'l-Kuşeyrî*, thk. Abdüllatîf Hasan Abdurrahmân, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2007, c.2, s.446; Topbaş, *Nebîler Silsilesi*, s.203. Burada bir hususa değinmek istiyoruz. Farklı kaynaklardan derleyerek naklettiğimiz bu anlatımın isrâiliyât olduğu, rivayet açısından sağlam olmadığı, muhteva bakımından da çelişkiler ve bazı sıkıntılar taşıdığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bu tarz anlatımların dilden dile aktarılması ve kaynaklarımıza girmiş olması kültürel bir işleve sahip olduğuna işaret sayılabilir. Biz bu tarz anlatımların kaynak itibarıyla zayıf olması hasebiyle gerçekliğine itibar etmek durumunda olmadığımızı söylüyoruz, fakat bununla birlikte, içerisindeki çelişkili ve sıkıntılı unsurlar ayıklanmak suretiyle muhtevastaki birtakım mesajların taşıyıcısı olarak bu anlatımların kullanılabileceği kanaatinde olduğumuzu da belirtmek istiyoruz. En azından bu anlatımların bir edebî değerinin olduğunu kabul ediyoruz. Bu noktada yukarıda aktardığımız Kârûn ve İblis hikâyesinin, bir edebiyat klasiği olan Goethe'nin Faust'u ile bazı benzerlikler taşıdığını söyleyebiliriz. Bu benzerliğin ayrıca incelenmesi gerektiğini düşündüğümüzü de burada ifade edelim.

²²⁹ Mukâtil, c.3, s.355.

²³⁰ Ferrâ, c.2, s.310; Zemahşerî, c.4, s.524.

²³¹ Mâtürîdî, c.11, s.77.

²³² Zeccâc, c.4, s.154.

²³³ Zeccâc, c.4, s.154; İbn Ebû Hâtim, c.9, s.3006; Mâtürîdî, c.11, s.77.

²³⁴ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.20, s.117; Sa'lebî, *Arâis*, s.213; Zemahşerî, c.4, s.524.

çokluğuyla insanlar üzerinde büyüklük taslaması²³⁵, bazıları Firavun'un adamı olması ve İsrâiloğulları'na zulmetmesi²³⁶, bazıları ise Hz. Mûsâ'nın kendisinden zekât istemesi ve onun da reddetmesi²³⁷ sebebiyle azgınlık ettiğini belirtmişlerdir. Kârûn'un azgınlığının bir sebebinin ise Allah'ın ona verdiği serveti, bilgisine bağlayarak kendisine nispet etmesine dayandığı ifade edilmiştir.²³⁸ Elmalılı, Kârûn'un bağıyini ihtikâr yapması, zekâtını vermemesi ve Hz. Mûsâ'ya isyan etmesi şeklinde tefsir etmiştir.²³⁹

Kârûn'un İsrâiloğulları'na karşı azgınlık etmesiyle ilgili kaynaklarımızda yer alan bazı rivayetleri tekrar edilen kısımları hafifleterek aktarmak istiyoruz:

Kârûn, Hz. Mûsâ'nın amcasının oğlu olup son derece zengindir. Bundan dolayı kendisini halktan üstün görüp büyüklenmiş, kibirlenmiştir. Firavun ve kavminin helâkından sonra, Mûsâ (a.s.) ve kavmi Mısır'a, onların yerlerine ve yurtlarına yerleşmişler, Kârûn da orada kavminin en zengini olmuştur. İsrâiloğulları Mısır'a yerleşince Mûsâ (a.s.) başkanlığı ve kurban işlerini kardeşi Hz. Hârûn'a vermiş. Bunu hazmedemeyen Kârûn, Hz. Mûsâ'ya şöyle demiş: “Ey Mûsâ, sen peygamber oldun, kardeşini de reis yaptın, bize bir şey yok mu?” Bunun üzerine Mûsâ (a.s.) ona şöyle cevap vermiş: “Ey Kârûn, bunu ben kendi arzum ile yapmadım, Allah'ın emriyle yaptım.” Kârûn da “Bu sözlerinin doğru olduğunu bana ne ile ispat edeceksin?” demiş, Mûsâ (a.s.) sözlerinin doğruluğunu Kârûn'a ispat etmek için kavminin ileri gelenlerini toplamış, onlara “Herkes benim yanımdaki âsâsını alsın ve sabaha kadar yanında saklasın.” diye seslenmiş. Herkes âsâsını almış, geri kalanları da Mûsâ (a.s.) bir araya toplamış, sabahleyin Hz. Hârûn'un âsâsının yeşerip hareket ettiğini görmüşler, Mûsâ (a.s.) kavmine ve Kârûn'a “Bu âsânın yeşermesi ve hareket etmesi benim sözümün doğruluğunu ve Hârûn'un üstünlüğünü gösterir.” demiş. Kârûn, peygamberini yalanlayarak “Bu senin yapmış olduğun bir sihirdir, ondan dolayı Hârûn'un âsâsı

²³⁵ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.20, s.106; İbn Ebû Hâtim, c.9, s.3005; Mâverdî, c.4, s.264.

²³⁶ Mâverdî, c.4, s.264; Beğavî, c.3, s.454.

²³⁷ İbn Ebû Hâtim, c.9, s.3018; Mâtürîdî, c.11, s.77.

²³⁸ Mâverdî, c.4, s.264; Kurtubî, c.13, s.321.

²³⁹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (1361/1942), *Hak Dini Kur'an Dili: Yeni Mealli Türkçe Tefsir*, Diyanet İşleri Reisliği Neşriyatı'ndan, Matbaai Ebüzziya, İstanbul 1935-1939, c.5, s.3755.

yeşermiştir.” demiş. Onun bu hareketine çok üzülen Mûsâ (a.s.) oradan ayrılmış, kavmi de kendisini takip etmiştir.²⁴⁰

Allah Teâlâ, Hz. Mûsâ'ya zekâtı emrettiği vakit Kârûn'a gitmiş, “Allah bana zekâtı emretti. Malının her iki yüz dirhemine mukâbil beş dirhemini zekât olarak vereceksin.” demiş, fakat Kârûn bunu kabul etmemiş. Bu defa Mûsâ (a.s.), “Her iki yüz dirhem karşılığı bir dirhemini zekât olarak vereceksin.” demiş, Kârûn bunu da kabul etmemiş ve halkı Hz. Mûsâ'ya karşı kışkırtarak şöyle konuşmuş: “Ey kavmim, Mûsâ sizin elinizdeki mallara da göz koydu, onları da sizden alacak. Bu hususta ne düşünüyorsunuz, ne yapmamız lâzımdır?” Kavmi de “Biz seninle beraberiz, ne dersin onu yaparız.” demişler. Kavminden cesaret alan Kârûn “Biz ona iftira ederek zina isnat edelim, kendisini temize çıkaramayınca zina suçundan dolayı recmederek öldürelim ve böylece onu aramızdan çıkartalım.” demiş, kavmi de Kârûn'un bu görüşünü kabul etmiş. Daha sonra Hz. Mûsâ'ya iftira atmak için tuzak hazırlamışlar ve bir zâniye kadın bulup onu kandırarak “Mûsâ benimle zina etti.” diye halkın içinde bağırmasını istemişler, kadın da bunu kabul etmiş. Bunun üzerine Kârûn ve arkadaşları, Hz. Mûsâ'nın yanına gelip “Ey Mûsâ, bir insan hırsızlık yaparsa bunun cezası nedir?” diye sormuşlar. Mûsâ (a.s.) da “Hırsızın cezası elinin kesilmesidir.” demiş. Onlar “Bunu sen yaparsan da hüküm aynı mıdır?” diye tekrar sormuşlar. Mûsâ (a.s.) da “Evet” cevabını vermiş. Onlar daha sonra zina hakkındaki hükmü sormuşlar. Mûsâ (a.s.) da “Zina yapan kadın olsun erkek olsun, eğer başlarından nikâh geçmiş ise ceza olarak recmedilmeleri gerekir.” demiş. Onlar yine “Bu sen olsan da hüküm aynı mıdır?” diye sormuşlar. Mûsâ (a.s.) da “Evet” cevabını vermiş. Bunun üzerine Kârûn ve arkadaşları “Ey Mûsâ, sen zina ettin.” diye bağırmaya başlamışlar. Hiç beklemediği bir anda böyle bir iftiraya maruz kalan Hz. Mûsâ'nın canı çok sıkılmış, “Ben mi zina ettim?” diye onlara sormuş ve kendilerini ispata davet etmiş. Onlar da kandırdıkları o zâniye kadını çağırılmışlar ve Hz. Mûsâ'nın huzuruna getirerek “İşte sen bununla zina ettin.” demişler. Hz. Mûsâ'nın huzuruna giren zâniye kadın onun azametli bakışları karşısında donakalmış, dili tutulmuş, bir şey söyleyememiş. Mûsâ (a.s.) bunun kendisine bir tuzak olduğunu anlamış ve kadına “Ey kadın, denizi ikiye ayırıp İsrâiloğulları'nı selâmete çıkaran, Firavun ve kavmini helâk

²⁴⁰ Semerkandî, c.2, s.525; Sa'lebî, *Arâis*, s.215.

eden, bana Tevrat'ı hak kitap olarak gönderen Allah hakkı için doğru söyle. Bunlar niçin bize iftira ediyorlar?" demiş. Hz. Mûsâ'nın bu ifadesi karşısında sarsılan kadın, şaşkına dönmüş ve şöyle demiş: "Ey Mûsâ, sen gerçekten peygambersin. Bunlar beni kandırıp sana iftira etmemi istediler. Sen bütün bunlardan berîsin. Hâlbuki ben yanılmışım, bunlar yalancılar ve müfterilerdir." Bunun üzerine Mûsâ (a.s.) secdeye kapanıp Rabbine yalvararak gözyaşı dökmüş.²⁴¹

Kârûn'un azgınlığı ve helâkı hakkında şöyle bir olay da anlatılmıştır: Kârûn, (bir gün) zîneti içinde boz renkli katırlara binmiş olarak kavminin yanına çıkmış. Onun ve hizmetçilerinin üzerinde erguvan renkli (boyalı) elbiseler varmış. Bu maiyyeti içinde Hz. Mûsâ'nın meclisine uğramış, Hz. Mûsâ çevresindekilere geçmiş toplumların başlarına gelenleri hatırlatıyormuş. Kârûn'u görünce, Hz. Mûsâ'nın çevresindekiler yüzlerini ona döndürerek debdebe ve ihtişamına bakmaya başlamışlar. Hz. Mûsâ Kârûn'u çağırıp: "Seni bu yaptığına sevk eden nedir?" diye sormuş. Kârûn: "Ey Mûsâ, şayet sen benden peygamberlikle üstün kılınmışsan, şüphesiz ki ben de sana dünya ile üstün kıldım. Dilersen çıkalım; sen bana beddua et, ben de sana edeyim." demiş. Hz. Mûsâ: "Sen mi beddua edeceksin, yoksa ben mi edeyim?" diye sormuş, Kârûn da: "Hayır, ben beddua edeceğim." demiş. Kârûn beddua etmiş fakat icabet olunmamış. Sonra Hz. Mûsâ: "Beddua edeyim mi?" diye sormuş. Kârûn'un evet cevabı üzerine: "Ey Allahım, yeryüzüne bugün bana itaat etmesini emret." demiş. Allah Teâlâ ona: "Şüphesiz öylece yaptım." diye vahyetmiş. Hz. Mûsâ da yere emretmiş ve bu şekilde helâk olayı gerçekleşmiş.²⁴²

Kârûn'un azgınlığı (bağyi) hakkında ifade edilen bütün bu rivayet ve görüşlerin yanında Mâtürîdî'nin dikkate değer bulduğumuz yaklaşımını da burada hatırlatmak istiyoruz. Mâtürîdî, Kârûn'un azgınlığı hakkındaki görüşlerin bir kısmını zikrettikten sonra şöyle diyor:

"Kârûn'un azgınlığı Firavun ve Hâmân'ın azgınlığı gibidir... Firavun ve Hâmân'ın, Hz. Mûsâ'nın risâletini reddetme ve yalanlama, ona yalancı sihirbaz deme durumları Kârûn'da da vardı. İşte onun Hz. Mûsâ'ya karşı bağyi budur. Yahut onun bağyi tefsir edilmez, çünkü ayette

²⁴¹ Semerkandî, c.2, s.525-526; Kisâî, 229-230; İbn Ebû Hâtim, c.9, s.3017-3018; Sa'lebî, *Arâis*, s.216; Râzî, c.25, s.16-17; İbn Kesîr, *Tefsîr*, c.5, s.301.

²⁴² İbn Kesîr, *Tefsîr*, c.5, s.301-302; Haberin farklı bir rivayeti için bkz. İbn Ebû Hâtim, c.9, s.3017-3018.

onun bağı zikredilmiş, fakat bu bağın ne olduğu beyan edilmemiştir. Onu en iyi Allah bilir. Bazıları da «Onlara karşı bağı, elbisesinin boyunu bir karış uzatmasıdır.» demişlerdir. Bunu da aynı şekilde bilemeyiz, çünkü bu da ilki gibidir.”²⁴³

4. Kârûn'un Hazinesi

Müfessirlerimiz ayet-i kerimede ifade edilen “*Biz ona, öyle hazineler vermiştik ki, sadece anahtarlarını taşımak bile güçlü kuvvetli bir cemaate zor geliyordu.*” ibâresindeki “*mefâtiḥ*” ve “*usbe*” lafızlarının anlamları üzerinde durmuşlardır. Buna göre anahtarlar anlamına gelen *mefâtiḥ* lafzının, burada hazineler manasında olduğu söylenmiştir.²⁴⁴ Ayrıca anahtarların mahfazaları olduğu²⁴⁵, hazinelerinin anahtarları olduğu²⁴⁶ ve anahtarlarla kastedilenin ilim ve ihata olduğu²⁴⁷ da ifade edilmiştir. Râzî, buradaki *mefâtiḥ* lafzının tefsirinde üç görüşü şöyle özetlemiştir:

1. Kapıların kendileriyle açıldığı anahtarlar.

2. Bir görüşe göre anahtarlar ifadesi bizzat malın kendisi manasına alınır. Bu izah daha açık, şüpheden de daha uzaktır.

3. Anahtarlar ifadesinden murad ilim ve ihatadır. Bu tıpkı “*Ve indeḥû mefâtiḥu'l-gayb*” (Gaybın anahtarları O'nun katındadır) ayeti²⁴⁸ gibidir. Buna göre ayetten kastedilen mana şu olur: “Biz ona öyle hazineler (kûnûz) verdik ki, onları muhafaza etmek ve onları beklemek, güçlü kuvvetli ve hem de bilgili bir topluluğa son derece ağır gelir.” Yani, bu hazinelerin çok fazla ve muhtelif türde olması, onu bekleyen ve gözetleyen kimseleri çok yorar.²⁴⁹

Kârûn'un hazineleri nasıl elde ettiği hususunda farklı rivayetler nakledilmiştir. Buna göre Kârûn'un, Hz. Yûsuf'un hazinelerinin kendisine ulaşması sayesinde zengin

²⁴³ Mâtürîdî, c.11, s.78.

²⁴⁴ Zeccâc, c.4, s.154; Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.20, s.106.

²⁴⁵ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.20, s.106; Mâverdî, c.4, s.266.

²⁴⁶ Mâverdî, c.4, s.266; Beğavî, c.3, s.454.

²⁴⁷ Mâverdî, c.4, s.266.

²⁴⁸ En'âm 6/59.

²⁴⁹ Râzî, c.25, s.14.

olduğu ifade edilmiştir.²⁵⁰ Başka bir rivayette Kârûn ticaret, ziraat ve çeşitli kazanç yollarındaki çalışmaları sayesinde bu hazineleri elde etmiştir.²⁵¹

Kârûn'un kimya (simya) işiyle uğraştığı, altın yapma ve onu güzelleştirme işini gerçekleştirdiği ve bu sayede zengin olduğu söylenmiştir.²⁵² Hz. Mûsâ'nın kimya ilmini bildiği, bu bilginin üçte birini Yûşa b. Nûn'a, üçte birini Kâlib b. Yuknâ'ya ve üçte birini de Kârûn'a öğrettiği; Kârûn'un diğer ikisini aldatarak onlardaki bilgiyi de öğrendiği ve bu sayede servetini çoğalttığı rivayet edilmiştir.²⁵³ Diğer bir rivayette Allah Teâlâ'nın kimya ilmini Hz. Mûsâ'ya öğrettiği, Hz. Mûsâ'nın da kız kardeşine öğrettiği, Kârûn'un ise ondan öğrendiği nakledilmiştir.²⁵⁴ Fakat bazı müfessirlerimiz bu rivayetleri kabul etmemişlerdir. Zeccâc, *“Onun simya işiyle uğraştığı rivayet olunmuştur ki bu doğru değildir, çünkü simya batıldır, hakikati yoktur.”*²⁵⁵ demiştir. İbn Kesîr ise *“Nakledilen bir rivayete göre «Bu bana ancak bende olan bir ilim dolayısıyla verilmiştir.» ifadesi ile Kârûn'un simya ilmi ile uğraşan birisi olduğunun kastedildiği söylenmiştir. Fakat bu zayıf bir görüştür. Çünkü bu manada simya, özü itibariyle batıl bir ilimdir, çünkü eşyayı başka bir şeye dönüştürmeye Allah'tan başka kimse güç yetiremez.”*²⁵⁶ şeklinde açıklamada bulunmuştur. Ayrıca İbn Kesîr, Kârûn'un ism-i a'zamı bildiği ve bunu kullanarak mal topladığını iddia edenleri de eleştirerek bunun doğru olamayacağını, zira Kârûn münafık olduğu için ism-i a'zamı kullanmasının bir fayda sağlamayacağını belirtmiştir.²⁵⁷

Kârûn'un hazinelerinin anahtarlarının özellikleri hakkında da pek çok rivayet aktarılmıştır. Anahtarların parmak kalınlığında deriden olduğu, kırk yahut altmış ve yahut yetmiş katırın taşıdığı²⁵⁸, her birinin de belli bir hazinenin kapısına ait olduğu²⁵⁹,

²⁵⁰ İbn Ebû Hâtim, c.9, s.3007; Mâverdî, c.4, s.265; Kurtubî, c13, s.323.

²⁵¹ Beğavî, c.4, s.455; Zemahşerî, c.4, s.524.

²⁵² İbn Ebû Hâtim, c.9, s.3007; Mâtürîdî, c.11, s.81; Mâverdî, c.4, s.265.

²⁵³ Sa'lebî, *Arâis*, s.213; Beğavî, c.4, s.455. Haberin farklı bir rivayeti için bkz. Mâverdî, c.4, s.268.

²⁵⁴ Kisâî, 229; Sa'lebî, *Arâis*, s.213; Zemahşerî, c.4, s.524.

²⁵⁵ Zeccâc, c.4, s.156.

²⁵⁶ İbn Kesîr, *Tefsîr*, c.5, s.299.

²⁵⁷ İbn Kesîr, *Kıyasu'l-Enbiyâ*, c.2, s.164.

²⁵⁸ Kisâî, 229; Zeccâc, c.4, s.154; Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.20, s.106.

²⁵⁹ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.20, s.106.

deve derisinden olduđu²⁶⁰ söylenmiştir. İbn Abbas'tan (r.a.), onun anahtarlarını çok güçlü kırk adamın ancak taşıdığı, hazinelerinin dört yüz bin altın olduğu ve her bir adamın on biner altın yüklendiği rivayet edilmiştir.²⁶¹ Bir rivayette Hayseme'nin “İncil'de, Kârûn'un hazinelerinin anahtarlarının altmış katır yükü olduğu, anahtarların bir parmak boyunu geçmediği ve her anahtarın bir hazineye ait olduğu bilgisini buldum.” dediği nakledilmiştir.²⁶² Ayrıca Kârûn'un nereye gitse yanında hazinelerinin anahtarlarını taşıdığı, anahtarların demirden olduğu, ağır gelince tahtadan yaptığı, o da ağır gelince inek derisinden parmak boyunda yaptığı ve bunları beraberinde kırk katıra yükleyerek taşıdığı rivayet edilmiştir.²⁶³

Usbe lafzına gelince, bu kelimenin lügat anlamının “bir iş hususunda birbirlerini destekleyen, birbirlerine sıkı sıkıya bağlı bir cemaat” olduğu söylenmiştir.²⁶⁴ Topluluğun sayısı hakkında ise pek çok görüş ileri sürülmüştür. Bu sayının on ile kırk arası²⁶⁵, kırk²⁶⁶, yetmiş, on beş ile kırk arası, üç ile on arası²⁶⁷, altmış, üç, üç ile on beş arası, on beş²⁶⁸, on ile on beş arası, altı ya da yedi, üç ile dokuz arası, on²⁶⁹ ve on bir²⁷⁰ olduğu kaynaklarımızda yer almıştır. Âlûsî, *usbe* hakkında bu kelimenin “özel bir miktar belirlenmeksizin çok topluluk” anlamına geldiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte miktar belirleyen dilcilerin de bulunduğunu, fakat miktar konusunda ihtilaf ettiklerini söylemiştir.²⁷¹

Mâtürîdî, ayet-i kerimedeki *mefâtiħ* ve *usbe* ile ilgili bilgi verilmeyen konular hakkında yapılan açıklamaları gereksiz bularak bu konuda Kur'an-ı Kerim'de verilen bilgilerle yetinmek gerektiğini şöyle dile getirmiştir:

²⁶⁰ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.20, s.107.

²⁶¹ Râzî, c.25, s.14.

²⁶² Sa'lebî, *Arâis*, s.213; Beğavî, c.4, s.454; Haberin farklı rivayetleri için bkz. Taberî, *Târîħ*, c.1, s.263; İbn Atıyye, c.4, s.298.

²⁶³ Sa'lebî, *Arâis*, s.213; Beğavî, c.4, s.454.

²⁶⁴ Zeccâc, c.4, s.154; Mâtürîdî, c.11, s.79.

²⁶⁵ Mukâtil, c.3, s.355.

²⁶⁶ Ferrâ, c.2, s.310.

²⁶⁷ Zeccâc, c.4, s.154.

²⁶⁸ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.20, s.108.

²⁶⁹ Mâverîdî, c.4, s.266; Râzî, c.25, s.13.

²⁷⁰ İbn Atıyye, c.4, s.299.

²⁷¹ Âlûsî, c.11'de 20. cüz, s.165.

“Bazıları «onun anahtarları» ifadesinin «onun hazineleri» anlamında olduğunu söylemişlerdir. Hazinelerinin şu kadar bin olduğu, anahtarlarını şu kadar katırın ancak taşıyabildiği, anahtarlarının şu deriden veya şu kadar olduğu gibi şeyler söylenmiştir ki bunları biz bilemeyiz ve tefsir edemeyiz. Biz ancak Kitap’da söylendiği kadarını söyleyebiliriz. Öyleyse Kitap’da hazineler ve anahtarlar zikrolunmuştur. Onu taşımanın bir topluluğa ağır geldiği zikredilmiştir ki bu, zikrolunan şeyin çokluğu içindir. Fakat biz onun miktarının ve sayısının ne olduğunu, kaç olduğunu bilemeyiz. Biz aynı zamanda *usbenin* de sayısının kaç olduğunu bilemeyiz. Ancak bazıları beşten kırka, bazıları ondan yetmiş beşe, bazıları ondan on beşe kadar kişi olduğunu söylemişlerdir. Biz *usbe* hakkında birbirine bağlı ve birbirini destekleyen bir topluluğu ifade eden bir isim olduğu dışında onun sayısını zikredemeyiz ve tefsir edemeyiz. Bunların hepsi tek bir duruma irca olunabilir ki o da birbirlerini destekleyen ve birbirlerine tabi olan bir taraftar topluluğudur.”²⁷²

5. *Kârûn’un Zîneti İçinde Kavminin Karşısına Çıkması*

Kârûn’un, göz kamaştırıcı bir ihtişam ve debdebe içinde halkının karşısına çıktığını belirten ayet-i kerimenin tefsirinde de müfessirlerimiz pek çok rivayet aktararak açıklamalarda bulunmuşlardır. Kârûn’un, üzerinde gümüş eğer bulunan beyaz bir katırın üstünde kavminin karşısına çıktığı; beraberinde, atlar üzerinde, erguvani renkli elbiseler giymiş olan dört bin süvari bulunduğu; yetmiş bin kişi içinde çıktıkları²⁷³; yanında, beyaz katırlara binmiş olan, zînetlerle süslenmiş ve kırmızı ipek elbiseler giymiş, ak tenli üç yüz cariyeye bulunduğu, ayrıca dört yüz hizmetçi ve her hizmetçinin elinde altın ibrik olduğu nakledilmiştir.²⁷⁴ Yine kendisine yapılan nasihatleri hiçe sayarak, varlığını ve zînetlerini göstermek için büyük bir debdebe içinde, yüz çeşit zînet ile süslü bir hayvanın üzerine bindiği ve kavminin huzuruna çıktığı aktarılmıştır.²⁷⁵ İsrâiloğulları’nın karşısına bir bayram günü zînet olarak gördüğü dünya hayatının metândan sayılan elbise, binek, süs eşyaları ve benzer şeylerle çıktığı ve bugünün bir cumartesi günü olduğu söylenmiştir.²⁷⁶ Kârûn’un bu gösteriş merakının evine ve davranışlarına da yansıdığı anlaşılmaktadır. Kendisine bir köşk yaptırdığı, köşkün dışını altın levhalarla kaplattığı, kapısının da altından olduğu, İsrâiloğulları’nın ileri gelenlerinin buraya gelip oturdukları, yemek yiyip eğlendikleri söylenmiştir.²⁷⁷

²⁷² Mâtürîdî, c.11, s.79.

²⁷³ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, c.20, s.115; Mâverîdî, c.4, s.269.

²⁷⁴ Mukâtil, c.3, 356; Zeccâc, c.4, s.156; Semerkandî c.2, 527; İbn Ebû Hâtim, c.9, s.3013-4; Beğavî, c.3, s.455.

²⁷⁵ Semerkandî c.2, 527; İbn Ebû Hâtim, c.9, s.3013-4; Beğavî, c.3, s.455.

²⁷⁶ Kurtubî, c.13, s.229. Ayrıca bkz. Kisâi, 229.

²⁷⁷ Taberî, *Târîh*, c.1, s.265; İbnü’l-Esîr, c.1, s.204.

Mesaja katkısı olmayan ve Kur'an-ı Kerim'de hakkında bilgi verilmeyen konularda gereksiz aktarımlara iltifat etmeyen İmam Mâtürîdî, bu konuda da kendi tefsir yaklaşımına uygun olarak şöyle demiştir:

“«O zîneti içinde kavminin karşısına çıktı.» ifadesi hakkında Ehl-i Te'vîl'in geneli, «O, beyaz katırlar üzerinde çıkmıştı, beraberinde üzerlerinde şu kıyafetler olan, şöyle şöyle beyaz katırlar üstünde, şöyle şöyle cariyeler vardı.» demişlerdir. Bazıları «O, şöyle beyaz olan atların üzerinde, şöyle şöyle olan köleler ve cariyelerle birlikte çıkmıştır.» demişlerdir. Fakat biz hangi zînet üzerinde çıktığını bilemiyoruz, ancak hükümdarlardan onun gibilerinin çıktıkları zînet içinde çıktığını ise bilebiliyoruz ve «O, şunun üzerinde şöyleydi.» diye tefsir etmiyoruz. Kendisine verildiği zikredilen ilmi, malı, hazineyi de aynı şekilde «Ondaki ilim şuydu.» diye tefsir etmiyoruz. Onu en iyi Allah bilir. Bizim için onu bilmeye ihtiyaç yoktur.»²⁷⁸

Râzî de bu konuda aynı yaklaşımı benimseyerek şöyle demiştir:

“Bu onun en gözde ve en güzel elbisesiyle kavminin karşısına çıktığına delalet eder. Kur'an'da ancak bu kadarı zikredilir. Ancak insanlar, bu zînetin keyfiyeti hakkında muhtelif şeyler söylemişlerdir... Evlâ olanı, bu tür açıklamaları terk etmektir. Çünkü bunlar birbirleriyle çelişmektedirler.»²⁷⁹

6. Kârûn'un Helâkı

Kârûn'un helâkının nasıl gerçekleştiği konusunda kaynaklarımızda birtakım bilgiler yer almaktadır. Buna göre Kârûn'un helâkı, bağyinin neticesinde gerçekleşmiştir. Bağyinin nasıl gerçekleştiğiyle ilgili rivayet ve değerlendirmelere daha önce değinmiştik. Şimdi bu helâk olayının nasıl gerçekleştiği hususunda kaynaklarımızda yer alan bilgileri inceleyelim.

Özellikle zekât vermek istememesi, Hz. Mûsâ'ya isyan etmesi, İsrâiloğulları'nı da Hz. Mûsâ'ya karşı kışkırtması ve zina iftirasında bulunması ile ilgili rivayetlerin devamında helâk olayı da anlatılmaktadır. Rivayetlerde tekrarların yer alması dolayısıyla farklı anlatımları kompoze ederek aktarmak istiyoruz. Rivayetlere göre iftira olayı sonrasında Hz. Mûsâ secdeye kapanıp gözyaşı dökerken Allah Teâlâ vahyedip şöyle buyurmuştur: “Ey Mûsa, niçin ağlıyorsun? Yeri senin emrine verdim, ona hükmet ne dersen onu yapsın.” Bunun üzerine Hz. Mûsa, Kârûn'un yanına gitmiş. O sırada Kârûn'un adamları da oradaymış. Kârûn'a kızarak “Ey Allah'ın düşmanı, bana iftira edip halk arasında fesad çıkardın.” demiş. Gurur içinde tahtında oturan Kârûn, Hz.

²⁷⁸ Mâtürîdî, c.11, s.82.

²⁷⁹ Râzî, c.25, s.16.

Mûsâ'ya ağır sözler söylemiş. Hz. Mûsâ da yere, onları içine çekmesini emretmiş, yer de onu ve arkadaşlarını ayaklarına kadar içine çekmiş. Kârûn Hz. Mûsâ'ya aralarındaki akrabalık bağını hatırlatmış, Hz. Mûsâ yere, onları daha fazla içine çekmesini emretmiş, yer de onları dizlerine kadar içine çekmiş. Kârûn ve arkadaşları kurtulmaya çalışmış, fakat başaramamışlar. Kurtulamayacaklarını anlayınca da Hz. Mûsâ'ya yalvarmaya başlamışlar ve “Ey Mûsâ, bizi kurtar.” diye seslenmişler. Aynı süreç tekrarlanmış ve Hz. Mûsâ yere, onları önce göbeklerine, sonra koltuklarına, daha sonra boyunlarına kadar, en sonunda da büsbütün yutmasını emretmiş, yer de onları yutuvermiş.

Allah Teâlâ'nın, Hz. Mûsâ'ya “Ey Mûsâ, sen ne kadar katı kalplisin. Kullarım yetmiş kere senden medet dilediler de sen onları bağışlamadın. Azametim ve celâlim hakkı için benden bir defa medet dileselerdi onları bağışlardım.” diye vahyettiği rivayet edilmiştir. İsrâiloğulları, “Mûsâ, malını ve evini ele geçirmek için Kârûn'un helâk edilmesini istedi.” demişler, bunun üzerine Allah Teâlâ, Kârûn'un yerin dibine geçirilmesinden üç gün sonra evini ve altın-gümüş türünden olan bütün mallarını da yerin dibine geçirmiş, böylece de dedikodular kesilmiştir. Kârûn'un ve adamlarının her gün bir adam boyu yer içine geçmeye devam edip durduğu ve kıyamete kadar da bunun böyle süreceği söylenmiştir. Ayrıca bundan sonra Allah'ın, yeri kimsenin emrine müsahhar kılmadığı da nakledilmiştir.²⁸⁰

Kârûn'la birlikte ev halkının da yerin dibine geçirildikleri söylenmiştir. Çünkü Hz. Mûsâ'nın yere onu yakalamasını emrettiğinde yanında bir topluluğun da bulunduğu, onların da nifak üzere oldukları ve Hz. Mûsâ'ya eziyet ettikleri bildirilmiştir.²⁸¹

Râzî “*Biz onu da sarayını da yere geçirdik.*” ifadesi ile ilgili iki vecih olduğunu söylemiştir. Bunlardan birincisi Allah Teâlâ'nın, onu ve evini barkını, haddi aşmasının ve şımarıklığının bir cezası olarak yere batırdığıdır. Bu ifadenin başındaki fâ'nın, sebebiyet ifade etmesinden dolayı bu manaya delalet ettirdiğini belirtmiştir. İkincisi ise daha önce aktardığımız rivayetlerin delalet ettiği manadır ki o da, Kârûn'un

²⁸⁰ Mukâtil, c.3, s.357; Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.20, s.116-119; İbn Ebû Hâtim, c.9, s.3016-3020; Semerkandî, c.2, s.256; Kisâî, 230; Sa'lebî, *Arâis*, s.216-217.

²⁸¹ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.20, s.116.

zekât vermek istememesi, Hz. Mûsâ'ya eziyet etmesi, isyan etmesi ve zina iftirasında bulunmasıdır.²⁸²

Rivayetlerde yer alan “Kârûn ve adamlarının kıyamete kadar her gün yerin dibine doğru boyları nispetinde batacakları” ifadesi üzerinde bazı müfessirlerimiz birtakım mülâhazalarda bulunmuşlardır. Sahih-i Buhârî’de nakledilen Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “*Bir adam elbisesini sürüklerken ansızın yerin dibine geçirildi. İşte o, kıyamet gününe kadar yerin derinliğine batmaya devam edecektir.*” dediği rivayeti²⁸³ tefsir kaynaklarımızda da aktarılmıştır. İbn Kesîr, bu ve daha başka bazı rivayetleri, sahihliğine vurgu yaparak nakletmiştir. Bununla birlikte İbn Abbas’ın (r.a.) “*Onlar yedinci kat arza batırıldı.*” ve Katâde’nin “*Bize anlatıldığına göre onlar, her gün bir adam boyu batırılmaktadır ve kıyamet gününe kadar da orada batmaya devam edeceklerdir.*” dedikleri şeklindeki rivayetleri aktarmış, ardından da, “*Burada daha birtakım isrâiliyât anlatılırsa da, onları vermiyoruz.*” diyerek konuyla ilgili pek çok isrâiliyât türünden rivayetin bulunduğu dikkat çekmiştir.²⁸⁴

Burada asıl vurgunun Kârûn’un yere batırılma azabıyla helâk edilişi olduğu, böyle olunca da yeryüzünün dışından, yedinci kat yere kadar inip inmemesinin pek öneminin olmadığı söylenebilir. Dolayısıyla “O, kıyamet gününe kadar yerin derinliğine batmaya devam edecektir.” ifadesi, insanlara ibret verip onları caydırıcı olması (zecir) açısından mübalağa üslubunun kullanıldığı şekilde yorumlanabilir. Râzî, bu ifadenin mübalağa üslubu olarak anlaşılmayıp da zahir anlamının esas alınmasının akıldan uzak bir şey olduğunu söylemiştir. Çünkü bu işin, mutlaka bir yerde noktalanması gerekir.²⁸⁵

Allah Teâlâ’nın, «Eğer o benden yardım isteseydi, ben ona yardım ederdim.» dediği şeklindeki rivayet hakkında da Râzî, eğer bu söz doğru ise, ancak tövbe ile birlikte olan bir yardım çağrısına hamledilebileceğini belirtmiştir. Aksi takdirde, bu yere batırma hükmünü veren Allah Teâlâ olduğu için, Kârûn’un küfrünü sürdürmesiyle birlikte, Allah’ın böyle söylemiş olması uzak bir ihtimaldir. Çünkü Hz. Mûsâ, bu

²⁸² Râzî, c.25, s.16.

²⁸³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Mektebetü'l-İslâmî, İstanbul 1979, Libas, 2.

²⁸⁴ İbn Kesîr, *Tefsîr*, c.5, s.302.

²⁸⁵ Râzî, c.25, s.17.

bedduayı, ancak Allah'ın emriyle yapmıştır. Râzî bu konulardaki genel yaklaşımını şöyle ifade etmiştir:

“Bana göre bu gibi hikâyelerin faydası azdır. Çünkü bunlar âhâd rivayetlerdendir. Dolayısıyla kesinlik ifade etmezler. Bu mesele, amelî bir mesele olmadığı için bu hususta zann-ı gâlip yeterli olmaz. Diğer taraftan bu haberler, genelde birbiriyle çelişirler. Dolayısıyla evlâ olan, böylesi şeyleri alıp kabul etmemek, Kur'an'ın nassının delalet ettiği kadarıyla yetinmek ve tafsilatını, gaybı bilen Allah'a havale etmektir.”²⁸⁶

7. Ahzâb Suresinin 69. Ayetinin Kârûn Olayıyla İlişkilendirilmesi

Bu bölümü bitirmeden önce son olarak Ahzâb suresindeki “*Ey iman edenler! Siz de bir vakit Mûsâ'ya eziyet eden kimseler gibi olmayın ki, neticede Allah, hakkında söyledikleri bütün yakışsız sözlerle onun hiçbir alakası olmadığını ortaya çıkarmıştı. O, Allah katında pek şerefli ve itibarlı bir kuldu.*” ayeti üzerinde de kısaca durmak istiyoruz. Her ne kadar ayet-i kerimede açıktan Kârûn kıssasına değinilmese de bazı kaynaklarımızda Hz. Mûsâ'ya yapılan eziyetler hakkında, İsrâiloğulları'ndan bazılarının Hz. Mûsâ'nın bedenî kusurunun olduğunu söylemeleri, Hz. Hârûn'u öldürdüğünü iddia etmeleri gibi durumların yanında, Kârûn'un Hz. Mûsâ'ya zina iftirasında bulunması olayı da söz konusu edilmiştir.²⁸⁷ Beğavî, Ebu'l-Âliye'nin şöyle dediğini nakletmiştir: “*O, toplumun ileri gelenlerinin önünde Hz. Mûsâ'nın kendisiyle zina ettiği iftirasında bulunması için kiraladığı zâniye kadın olayıdır. Allah Hz. Mûsâ'yı bu durumdan temize çıkarmış ve Kârûn'u helâk etmiştir.*”²⁸⁸

Bu ayetin Hz. Zeyd ve Hz. Zeyneb'in durumuyla ilgili bazı insanların söyledikleri sözler hakkında nâzil olduğu söylenmiştir.²⁸⁹ Ayetin bağlamı dikkate alındığında Allah'ın, Peygamber'i incitmemeleri noktasında mü'minlere yaptığı uyarının, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hz. Zeyneb'le evliliği bağlamında yer aldığı görülmektedir. Bu açıdan Hz. Mûsâ'ya yapılan eziyetin evlilik hayatıyla ilgili bir konuda olması iki peygamberin benzer durumlarının kıyaslanması adına önem arz etmektedir. Böylece takipçileri tarafından zina iftirasına maruz kalan Hz. Mûsâ'nın Allah tarafından aklanması gibi, arkadaşları tarafından, etik olmayan bir süreç ve

²⁸⁶ Râzî, c.25, s.17.

²⁸⁷ Beğavî, c.3, s.545; Zemahşerî, c.5, s.101; Râzî, c.25, s.201.

²⁸⁸ Beğavî, c.3, s.545.

²⁸⁹ Zemahşerî, c.5, s.100.

yöntemle geliniyle evlendiği suçlamasına maruz kalan Hz. Muhammed (s.a.v.) de Allah tarafından temize çıkarılmaktadır.²⁹⁰

C. Kıssanın Anlatıldığı Ayetlerin Nüzûl Bağlamı

Kur'an-ı Kerim'in doğru anlaşılabilmesi için nüzûl vasatının dikkate alınması son derece önemlidir. Bu durum şüphesiz kıssaların doğru anlaşılmasında da geçerlidir. Bu konu, önemine binaen Kur'an ilimleri içerisinde ayet ve surelerin nüzûl sebeplerini ve nüzûl zamanını inceleyen *Esbâb-ı Nüzûl* ve *Mekkî-Medenî* ayrımı gibi başlıklarla ele alınmıştır. Tefsirlerde ayetlerin nüzûl vasatıyla ilişkisine dair pek çok rivayet mevcuttur. Kur'an vahyinin yaşanan hayatla iççeliği, yani muktezâ-yı hâle mutâbakatı düşünüldüğünde bağlam konusunun ehemmiyeti daha iyi anlaşılacaktır. Bu da bizi kıssaları ele alırken Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sîretindeki karşılıklarını da düşünmeye sevk etmektedir. Ancak şunu da ifade etmeliyiz ki, her ne kadar kaynaklarımızda kıssaların sîretteki karşılıklarına dair birtakım bilgiler yer alsa da kıssaları nüzûl ortamı çerçevesinde ve o ortamın şartları muvacehesinde inceleyen müstakil çalışmalar çok azdır.²⁹¹ Biz burada öncelikle kıssaların anlaşılmasında nüzûl bağlamını dikkate almanın gerekliliği üzerinde duracak, ardından Kârûn kıssasının nüzûl sürecindeki bağlamını incelemeye çalışacağız.

Kur'an-ı Kerim, ilk muhâtaplarının idrâkine bir söz; sonraki muhâtaplarının idrâkine de bir metin olarak sunulmuştur. Metin haline gelmiş olsun ya da olmasın her sözün bir bağlamı vardır. Bir sözü doğru anlamak için o sözün bağlamını dikkate almak gerekir. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'i kendi bağlamı çerçevesinde anlamaya çalışmak en sağlıklı anlama ve yorumlama yöntemi olacaktır.²⁹² Bağlamın, kısaca bir söz ya da metni çevreleyen şartları ifade ettiği söylenebilir. Bu anlamda bir söz ya da metnin, bir iç bağlamından, bir de dış bağlamından söz edilebilir. İç bağlam, kelime ya da cümlelerin anlamsal ve gramatiksel açıdan birbiriyle irtibatı anlamındaki metin içi

²⁹⁰ Yasin Meral, "Ey iman edenler! Siz de Mûsâ'ya eziyet eden kimseler gibi olmayın. (33/Ahzâb,69)", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:57, Sayı:2, 2016, s.51-52, 64.

²⁹¹ Emel Yavuzoğlu Ergin, *İslam Toplumunun İnşa Sürecinde Kur'an Kıssalarının Seyri*, (Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2014), s.3.

²⁹² Ay, s.15.

bağlamı ifade ederken; dış bağlam, bir söz ya da metnin olduğu dönemin siyasî, ictimâî, iktisâdî, dînî vb. şartlarının tamamını ifade eder.²⁹³

Kur'an-ı Kerim'in sadece düz anlam içeriklerini değil, aynı zamanda derin anlam boyutlarıyla bize hissettirmek istediklerini de kavramaya çalışmak gerektiği açıktır. Bu derin anlam boyutlarını hissedebilmek için ayetlerin ilk hitap çevresindeki durum bağlamlarını keşfetmek gerekir. Bu durum, doğal olarak kıssalar için de geçerlidir. Zira kıssaların durum bağlamlarını keşfetmek sayesinde kıssalar sadece aklımıza değil, kalbimize de hitap eder hale gelecektir. Üstelik bu keyfiyet, anlama ve yorumlamayı Kur'an-ı Kerim'le varoluşsal bağ kurma imkânına dönüştürebilir. Böyle bir bağ sayesinde kıssalar hem bize hissettirdikleri manalarıyla kavranabilir, hem de manevî hissiyatla birlikte kavranan manalar ahlâkî davranış olarak pratik hayata taşınabilir.²⁹⁴

Kur'an-ı Kerim'de, anlatılan kıssaların, öncelikle İslam'a davet esnasında karşılaştığı güçlükler ve yaşadığı sıkıntılar konusunda Hz. Peygamber'e (s.a.v.) moral desteği vermeyi amaçladığına şöyle işaret edilir: *“Peygamberlerin mühim haberlerinden kalbini kuvvetlendireceğimiz kıssaların hepsini sana anlatıyoruz. İnen bu ayetlerde sana doğru bilgiler, mü'minler için de bir öğüt ve bir hatırlatma gelmiştir.”*²⁹⁵ Bu ayetten anlaşıldığına göre, Kur'an kıssalarında anlatılan hususlar ve verilen mesajlar, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yaşadığı hayatta karşılaştığı olaylarla çok yakından irtibatlıdır. Dolayısıyla onun yaşadığı olayları bilmek, bu kıssalarda anlatılmak istenenleri ve verilen mesajları daha iyi anlamaya vesile olacaktır.²⁹⁶ Söz konusu yaklaşımı savunan ve örneklendiren önemli bir çalışmanın yazarı olan Mahmut Ay'ın dediği gibi *“Anlatılanların yaşananlar üzerinde mesaj verici etkisinin olabilmesi, «anlatılan kıssa» ile «yaşanan kıssa» arasında benzerlik olmasına bağlıdır.”*²⁹⁷ ve bundan dolayı da *“Kur'an'da serd-i kıssa, seyr-i sîrete muvâfıktır.”*²⁹⁸

²⁹³ Ay, s.16.

²⁹⁴ Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, s.13.

²⁹⁵ Hûd 11/120.

²⁹⁶ Ay, s.17.

²⁹⁷ Ay, s.402.

²⁹⁸ Ay, s.22, 415.

Konu ile ilgili Mustafa Öztürk'ün de kayda değer değerlendirmeleri bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'deki kıssaların insanoğlunun her çağda karşılaştığı olaylar, olgular ve prototip figürlerle ilgili çarpıcı anekdotlar içerdiğini vurgulayan Öztürk, geçmiş peygamberler ve toplumlarla ilgili kıssaların ilk bakışta mazinin derinliklerine dair anlatımlar gibi görünse de aslında hep şimdiye işaret eder nitelikte olduklarını belirtmiştir. “Nüzûl dönemindeki yaşanmışlıklar dikkate alındığında, kıssaların işaret ettiği «şimdi», Hz. Peygamber ve sîretine karşılık gelir.” diyen Öztürk, Nûh, Hûd, Sâlih, İbrâhîm, Mûsâ gibi birçok peygamberin kavimleriyle mücadelelerine atıfta bulunan kıssaların Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mücadelesine geçmişten ayna tuttuğunu belirtmiştir.²⁹⁹

Ömer Faruk Yavuz da bu konuda “Kur'an'da tarihî kıssalar kronolojik bir sıralamaya tabi tutularak anlatılmamakta, daha ziyade muhataba verilmek istenen bir mesajın taşıyıcısı olarak edebî bir tarzda sunulmaktadır. Verilmek istenen mesaj, muhatabın içinde bulunduğu duruma da işaret etmektedir.” demiştir. Tarihî kıssalar muhatapları açısından değerlendirildiğinde, muhatapların bu kıssalarda sembolize edildiklerinin anlaşıldığını belirten Yavuz, bu durumu “Çünkü neredeyse bütün kıssalarda, nüzûl dönemindeki muhatap toplumun karakteristik tip ve davranış tarzlarını görmek mümkündür.” diyerek açıklamıştır.³⁰⁰

Ay, Öztürk ve Yavuz'un vurguladıkları gibi Kur'an-ı Kerim, kıssalar yoluyla tarihi, bir ibret aynası olarak sunmaktadır. Dolayısıyla tarih aynasında yansıtılanların, bu aynaya bakanların hayatlarına ışık tutmak amacıyla yansıtıldığı açıktır.³⁰¹ Kıssalardan ibret alınabilmesi ancak anlatılanların yaşanılan hayatta karşılıklarının, benzerliklerinin ve izdüşümlerinin olması ile mümkündür. Vahyin nüzûlünün tarih, toplum, zaman ve mekân gibi unsurlardan bağımsız olarak boşlukta vâkî olmadığı gerçeğinden hareketle Kur'an-ı Kerim'deki her kıssanın öncelikle nüzûl ortamıyla doğrudan irtibatlı ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayat tecrübesi ve mücadelesiyle birebir

²⁹⁹ Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, s.11; Benzer değerlendirmeler için bkz. Muhammed Âbid el-Câbirî, *Kur'an'a Giriş*, trc. Muhammed Coşkun, Mana Yay. İstanbul 2010, s.383, 389, 629.

³⁰⁰ Ömer Faruk Yavuz, *Kur'an'da Sembolik Dil*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2006, s.356-357.

³⁰¹ Ay, s.102.

örtüşen manalar taşıdığı söylenebilir.³⁰² Kur'an-ı Kerim'in kıssa anlatılmaktaki amacı, hikâye anlatmak değil, hikâye yoluyla öğüt vermek olduğuna göre Kur'an-ı Kerim'de, peygamber kıssalarının, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) davetiyle ortak olan yönlerinin seçilerek anlatıldığını söylemek yanlış olmayacaktır"³⁰³

Tüm bu değerlendirmeler üzerine şunu söyleyebiliriz ki nüzûl bağlamlarını dikkate almak kıssaların daha iyi anlaşılmasında ihmal edilmemesi gereken bir durumdur. Biz de genel anlamda Hz. Mûsâ kıssasının, özel anlamda ise konumuz olan Kârûn kıssasının daha iyi anlaşılmasında nüzûl bağlamının dikkate alınması gerektiğini düşünüyoruz. Şimdi nüzûl bağlamları açısından öncelikle Hz. Mûsâ kıssası üzerinde kısaca durup ardından Kârûn kıssasına geçmek istiyoruz.

Bilindiği üzere Hz. Mûsâ kıssası Kur'an-ı Kerim'de en yoğun anlatılan kıssadır. Bu kıssanın Kur'an-ı Kerim'de en çok zikredilen kıssa olması Hz. Mûsâ'nın yaşadıklarının Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yaşadıklarına, kendisine gönderilen Tevrat'ın muhtevasının da Kur'an-ı Kerim'in muhtevasına benzemesiyle alakalı olduğu söylenebilir.³⁰⁴ Zira Kur'an-ı Kerim'deki anlatıma bakıldığında bir zamanlar Hz. Mûsâ (a.s) ile Firavun arasında gerçekleşen mücadelenin bir benzerinin şimdi Mekke müşrikleri ile Resûlullah (s.a.v.) arasında cereyan ettiği görülür. Dolayısıyla ilk İslam toplumunun yetiştirilmesinde başat ölçüde işlevsel olan³⁰⁵ Hz. Mûsâ kıssasının bu kadar uzun anlatılmasının ve tekrarlanmasının sebep-i hikmetinin bu benzerlik olduğu söylenebilir. Böylece Mekke'de hüküm süren şartlarla Hz. Mûsâ (a.s) döneminde mevcut olan şartlar arasındaki benzerlik, ayrıntılara varıncaya kadar kendiliğinden belirtilmiş olmaktadır.³⁰⁶ Hz. Mûsâ kıssasına dair dikkate değer bir kitabı bulunan Ali Sayı konuyu şöyle izah ediyor:

“Hz. Mûsâ (a.s) Hz. Muhammed'e (s.a.v.) benzer bir resul olarak Kur'an'da kendisinden en çok bahsolunan ulü'l-azm bir peygamberdir. Hz. Mûsâ özellikle Firavun ile ilgili olarak Kur'an'da Tâhâ, Şuarâ ve Kasas gibi Mekkî surelerde anlatılmakta; bununla ilâhî iradenin Hz.

³⁰² Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, s.12, 214.

³⁰³ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1988, c.4, s.312.

³⁰⁴ İdris Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, Işık Yay., İzmir 1994, s.263.

³⁰⁵ Mehmet Atalay, *Kur'an'a Psikoloji ile Bakmak Hz. Yûsuf ve Hz. Mûsâ Kıssaları Örneği*, İz Yay., İstanbul 2012, s.21.

³⁰⁶ Mevdûdî, c.4, s.137.

Muhammed'i (s.a.v.) Mekke'de teyid ve takviye etmeyi amaçladığı anlaşılmaktadır. Zira Hz. Muhammed'in Mekke döneminde putperest yönetime karşı verdiği mücadele ile Hz. Mûsâ'nın Mısır'da Firavun ve mele'ine (bir tür parlamento veya üst konsey) karşı yürüttüğü mücadele büyük bir benzerlik gösterir."³⁰⁷

Hz. Mûsâ kıssası içerisinde yer alan Kârûn kıssasındaki vurgularda da hiç şüphesiz Resûlullah'ın (s.a.v.) Mekke'de müşriklere karşı verdiği mücadeleyi aksettiren mesajlar yer almaktadır. Önceki bölümlerde ifade ettiğimiz gibi Kârûn kıssası esas itibarıyla Kasas suresinde yer almaktadır. Kasas suresi, 52-55. ve 85. ayetler hariç Mekkî bir suredir. 52-55. ayetler Medine'de, 85. ayet ise hicret sırasında nâzil olmuştur.³⁰⁸ En muteber kronolojik tertip olan ve Hz. Osman'a atfedilen kronolojik tertipte Kasas suresi, Neml suresinden sonra, İsrâ suresinden önce olmak üzere kırk dokuzuncu sırada yer almaktadır.³⁰⁹ Nüzûl sıralamasında Mekke döneminin ortalarından sonra ve sonlarına doğru, bi'setin yedi ile on ikinci yılları arasında nâzil olduğu ifade edilmiştir.³¹⁰ İbn Abbas ve Câbir b. Zeyd'in rivayetine göre Şuarâ, Neml ve Kasas sureleri birbiri ardınca nâzil olmuştur.³¹¹ Mevdûdî bu üç surenin vahiy dönemlerinin hemen hemen aynı olduğunu belirtmiştir. Bunu da surelerin dil, üslup ve konularının benzerliğine bağlamıştır.³¹² Konuyu hâssaten inceleyen Mahmut Ay da Şuarâ, Neml ve Kasas surelerinin nüzûlünün, Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları'nın Mekkeli müşrikler tarafından boykota tabi tutulduğu risâletin 7-10. yıllarına denk geldiğini belirtmiştir.³¹³

³⁰⁷ Sayı, s.307.

³⁰⁸ Ebû'l-Fazl Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr Süyûtî (911/1505), *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, talik: Mustafa Dib el-Buga, Dâru İbn Kesîr, Dımaşk 1987, c.1, s.47-48.

³⁰⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Eyyûb el-Becelî İbnü'd-Durays (294/906), *Fezâilü'l-Kur'ân ve mâ unzile mine'l-Kur'ân bi-Mekke vemâ unzile bi'l-Medîne*, thk. Gazve Budeyr, Dâru'l-Fikr, Dımaşk 1988, s.33-34; Süyûtî, c.1, s.29-32; Esra Gözeler, *Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi*, Kuramer Yay., İstanbul 2016, s.96-97; İzzet Derveze ve Habenneke el-Meydânî, İbnü'd-Durays ve Süyûtî'nin eserlerinde yer verdikleri ve Hz. Osman'a atfedilen kronolojik tertibi esas almışlardır. el-Meydânî Kasas suresini kırk dokuzuncu sırada, Derveze ise kendi tasarrufları neticesinde kırk beşinci sırada tefsir etmiştir. (bkz. Muhammed İzzet b. Abdülhâdî b. Dervîş Derveze (1984), *et-Tefsîru'l-Hadîs: Tertîbü's-Süver Hasebü'n-Nüzûl*, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire 1962, c.1, s.15, c.3, s.308; Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydânî, *Meâricü't-Tefekkür ve Dekâikü't-Tedebbür*, Dâru'l-Kalem, Dımaşk 2000-2006, c.9, s.321.) Mehdi Bâzergan ise Kasas suresinin genelini bi'setin on bir ve on ikinci yıllarına, Kârûn kıssasının anlatıldığı bölümü ise hicretin yedinci yılına yerleştirmiştir. (bkz. Mehdi Bâzergan, *Kur'an'ın Nüzûl Süreci*, trc. Mela Muhammed Feyzullah, Yasin Demirkıran, Fecr Yay., Ankara 1998, s.380-382.)

³¹⁰ M. Zeki Duman, *Beyânu'l-Hak: (Kur'an-ı Kerim'in Nüzûl Sırasına Göre Tefsiri)*, Fecr Yay., Ankara 2006, c.1, s.437.

³¹¹ İbnü'd-Durays, s.33-34; Süyûtî, c.1, s.29-32.

³¹² Mevdûdî, c.4, s.135.

³¹³ Ay, s.214-215.

İlk kaynaklara göre Hz. Peygamber devri kronolojisini tespit etmeye yönelik olarak bir eser yazan Kasım Şulul, Hz. Peygamber devrinin önemli olaylarını sıralamıştır.³¹⁴ Konumuz açısından burada tespit edilen bilgilerden yararlanarak bi'setten itibâren Mekke döneminin önemli olaylarını kısaca bi'set, gizli davet dönemi, açıktan davetin başlaması, Habeşistan'a hicret, boykot, Ebû Talib ve Hz. Hatice'nin vefatları, Taif seferi, isrâ ve mi'râc mucizeleri, Akabe biatları ve hicret şeklinde sıralayabiliriz. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) özellikle Mekke döneminde verdiği mücadeleye baktığımızda, onun, öncelikle insanları tevhidin kabulü, şirkin reddi, nübüvete ve ahirete iman, Kur'an-ı Kerim'i tasdik, zulmün ve her türlü ahlaksızlığın terk edilmesi, servete düşkünlük ve dünyevileşme gibi sebeplerle kibirlenme, övünüp böbürlenme ve şımarma tavırlarından uzaklaşma gibi esaslara davet ettiğini görürüz. Burada konumuz olan Kârûn kıssasının anlatıldığı ayetlerin nüzûl vasatını daha iyi anlamak açısından Mekke döneminde vahyin dünyevileşme, mal sevgisi, servete düşkünlük, zenginlikle övünüp böbürlenme ve içinde bulunulan refah durumu sebebiyle şımarma konularını ne şekilde ve hangi vurgularla gündeme getirdiği; Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ise bu tavırları sergileyen kimselerle nasıl mücadele ettiği üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

Özellikle erken Mekke döneminde nâzil olan surelerde sık sık maddî servete düşkünlük ve dünyevileşme sorununun gündeme getirildiği, Medine döneminde nâzil olan surelerde de buna devam edildiği görülmektedir.³¹⁵ Bu durum, bir taraftan insanın bu konudaki zaafına işaret ederken diğer taraftan da cahiliye insanının içerisinde bulunduğu durumu yansıtmaktadır. Buna göre cahiliye insanı pek nankör, maddî servete ve menfaatine aşırı derecede düşkün³¹⁶, eli sıkı ve cimri, rahatına düşkün, kendine aşırı güveni olan, şımarık ve kibirlidir, kıskançlığa ve bencil tutkulara meyillidir.³¹⁷ Başına bir fenalık gelince feryat eder; hayır dokundu mu kıskanç ve cimri kesilir.³¹⁸

³¹⁴ Kasım Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi: (tahlil ve tenkit)*, İnsan Yay., İstanbul 2003, s.129-134.

³¹⁵ el-Mâûn 107/1-7; et-Tekâsür 102/1-2; el-Kehf 18/32-44; el-Müddessir 74/11-15, el-Kalem 68/17-33.

³¹⁶ el-Fecr 89/15-20; el-Kıyâme 75/20; el-Âdiyât 100/6-8.

³¹⁷ en-Nisâ 4/128.

³¹⁸ el-Meâric 70/19-21.

Erken dönem Mekkî surelerde, vahyi ve Hz. Peygamber'i (s.a.v.) yalanlayan inkârcıların anılması ve eleştirilmesi³¹⁹ davetin ilk aşamalarında inkâr, çirkin görme, engelleme ve yalanlama ile karşı karşıya gelinmiş olduğunu gösterir. Davetin başlamasından kısa bir süre sonra Kur'an sureleri ve ayetleri ardarda inerek bu engelleyen ve yalanlayan kimselerin tutumlarını ortaya koymuş, onları eleştirmiş ve onlara uyarılarda bulunmuştur.³²⁰ İlgili ayetlere bakıldığında bu kimselerin Kureyş'in zenginlikleri ile şımarıp azmış (mütref) servet ve makam sahibi lider takımı (mele')³²¹ olduğu görülmektedir. Resûlullah'ın (s.a.v.), Kureyş'in mele'si şeklinde ifade ettiği bu kimselere karşı ciddi bir mücadele verdiği anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.), Kâbe'nin yanında secdeye vardığı bir sırada etrafında bulunan Kureyş müşriklerinden Ukbe b. Ebû Muayt'ın kendisini taciz etmesi üzerine şöyle demiştir: *"Allahım! Kureyş'ten olan bu topluluğun (mele') yaptıklarını sana arz ediyorum. Ebû Cehil b. Hişam'ı, Utbe b. Rebîa'yı, Şeybe b. Rebîa'yı, Ukbe b. Ebû Muayt'ı, Ümeyye b. Halef'i sana havale ediyorum."*³²² Kureyş'in ileri gelenleri arasında Resûlullah'a (s.a.v.) karşı tavırları Kur'an-ı Kerim tarafından kınanan Ebu Leheb ve Velid b. Muğîre gibi kimseleri de özellikle zikretmek gerekir.

Yukarıda isimleri geçen kimseler ve diğer bazıları hakkında nâzil olan ayetlerin yer aldığı erken dönem Mekkî surelerde, bu kimseler ikaz edilip sert ifadelerle eleştirilmişlerdir. Bu noktada söz konusu kimselerin sergiledikleri tavır ve davranışların, özellikle bu dönemde anlatılan peygamber kıssalarında sıklıkla mele' ve mütref şeklinde ifade edilen kimselerin tavır ve davranışlarıyla benzerlikler taşıdığı dikkat çekmektedir. Bu hususu göz önünde bulundurmak önemlidir. Zira kıssalarda anlatılan Firavun, Hâmân, Kârûn, mele', mütref ve peygamberlerin kavimleri üzerinden eleştirilen tavır ve davranışlarda, Mekke'de bu kıssaları okuyan, duyan, dinleyen kimseler için Ebû Cehil, Velid b. Muğîre, Ebû Leheb ve Ukbe gibi Kureyş'in lider takımına ve Mekkeli müşriklere önemli göndermelerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Hatta ilgili ayetlerde kullanılan ifadeler ve yapılan tasvirler karşılaştırmalı bir şekilde

³¹⁹ el-Alak 96/6-19; el-Müddessir 74/11-26; el-Kalem 68/10-16; Tebbet 111/1-5; el-Fecr 89/15-20; el-Hicr 15/94-96 vs.

³²⁰ Derveze, *Sîretü'r-Rasûl*, Menşûrâtü'l-Mektebeti'l-Asriyye, Beyrut (t.y.), c.2, s.151-152.

³²¹ İbrahim Çelik, "Mele'" md., DİA, c.29, s.37.

³²² Buhârî, Cizye, 21.

okunduğunda aralarında ciddi benzerlikler olduğu görülecektir. Resûlullah'ın (s.a.v.) bazı ifadeleri de bu durumu destekler niteliktedir. Söz gelimi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Ebû Cehil'i, "bu ümmetin Firavun'u" şeklinde vasıflandırması buna bir örnektir.³²³ Aynı şekilde Resûlullah'ın (s.a.v.) "*Kim namazı muhafaza ederse namazı, kendisi için kıyamet gününde nur, burhan ve kurtuluş olur. Kim de namazı muhafaza etmezse kendisi için nur, burhan ve kurtuluş olmaz. Kıyamet gününde o, Kârûn, Firavun, Hâmân ve Übeyy b. Halef ile beraber olur.*"³²⁴ şeklindeki ifadesinde de "anlatılan kıssalardaki şahıslar" ile "yaşanılan kıssadaki şahıslar"ın birlikte zikredildikleri görülmektedir.

Mekke dönemindeki mücadelenin bazı unsurlarına kısaca değindikten sonra şimdi asıl konumuz olan Kârûn kıssasının nüzûl bağlamına geçebiliriz. Kasas suresinin nâzil olduğu söylenen dönem, Kureyşli müşriklerin, Müslümanlara ve onları himaye eden Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları kabilelerine mensup kişilere boykot uygulamaya karar verdikleri dönemdir. Bu dönemde Kureyş'in ileri gelenleri, Hz. Hamza ve Hz. Ömer'in Müslüman olmaları, Habeşistan'a hicret eden muhacirlerin burada iyi karşılanıp himaye edilmeleri ve Müslümanların sayısının her geçen gün artması gibi sebeplerden endişeye kapılmışlar ve Hz. Peygamber'i (s.a.v.) öldürmeye, Müslümanları ve onları kabile bağlarına dayanarak himaye eden Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları kabilelerine mensup kişileri Mekke dışındaki Şi'b-i Ebî Talib denilen küçük bir vadide kuşatma altına almışlardır. Kureyş'in reisleri, Müslümanlarla evlilik ve ticaret gibi her türlü münasebeti kesmek üzere anlaşmışlar ve bunu yazarak Kâbe'nin duvarına asmışlardır.³²⁵ Boykot yılları olarak ifade edilen bu dönem risâletin 7. yılının Muharrem ayının ilk gününde³²⁶ başlamış ve üç yıl sürüp risâletin 10. yılında sona ermiştir.³²⁷ Bu üç yıllık süreç çok zorlu geçmiş, boykota tabi tutulan hem Müslümanlar

³²³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî el-Vâkıdî (207/823), *Kitâbu'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1966, c.1, s.46, 91.

³²⁴ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel (241/855), *el-Müsned*, thk. Abdullâh Muhammed ed-Dervîş, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1991, II, 169.

³²⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr İbn İshâk (150/767), *Sîretu İbn İshâk*, thk. Muhammed Hamidullah, Hayra Hizmet Vakfı, Konya 1981, s.137-147; Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-Belâzürî (279/892), *Ensâbü'l-Esrâf*, thk. Riyaz Zirikli, Süheyl Zekkar, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996, c.1, s.265-273; Şulul, s.144-145.

³²⁶ Takıyyüddin Ahmed b. Ali el-Makrîzî (845/1442), *İmtâü'l-Esmâ bimâ li'n-Nebî mine'l-Ahvâl ve'l-Emvâl ve'l-Hafede ve'l-Meta'*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, Katar (t.y.), c.1, s.25, 27.

³²⁷ İbn İshâk, s.141; Belâzürî, c.1, s.270.

hem de söz konusu iki kabileye mensup diğer kimseler her türlü temel ihtiyaçtan mahrum bırakılmışlardır. Bu süreçte Hz. Peygamber'in (s.a.v.) amcası Ebû Talib, yeğenini ve diğer Müslümanları himaye ederken, diğer bir amcası olan Ebû Leheb, yeğenine karşı Kureyşli müşriklerin yanında yer almıştır.³²⁸

Kârûn kıssasının Kur'an-ı Kerim'deki anlatımını incelediğimiz bölümde ifade ettiğimiz üzere Kasas suresinde tasvir edildiği şekliyle Kârûn, İsrâiloğulları'ndan olmasına rağmen, Hz. Mûsâ'nın ve İsrâiloğulları'nın değil de Firavun'un safında yer almış, zenginliğiyle övünmeyi seven büyük bir sermâyedârdır. Kıssanın nüzûl vasatına baktığımızda Mekke'de şehirlerarası ticaretleriyle epey mal mülk biriktirmiş büyük sermâyedârların bulunduğu ve yukarıda bazılarının isimlerini zikrettiğimiz Mekke'nin zenginlikleriyle şımarıp azmış bu lider takımının, mevcut durumdan en çok yararlanan kişiler oldukları görülür. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tebliğ ettiği vahyin muhtevası mevcut durumu değiştirdiği için ona en çok direnç gösterenler de büyük sermâyedârlar olmuşlardır. Böyle bir vasatta nâzil olan bu kıssayla Kur'an-ı Kerim'in, Hz. Mûsâ dönemindeki Kârûn üzerinden, Hz. Muhammed (s.a.v.) dönemindeki Kârûnlara öğütler verdiği ve Kârûn'un başına gelenler üzerinden onları uyardığı söylenebilir.³²⁹

Kıssanın siyakında geçen bir ayet-i kerimede, Mekke'nin zengin tüccarlarının ve refah içerisinde yaşayan insanların Hz. Peygamber'in (s.a.v.) davetine karşı *"Sizinle beraber doğru yolu tutarsak, kendi yurdumuzdan koparılıp çıkarılırız."*³³⁰ dedikleri ifade edilmiştir. Buradan hareketle Kârûn kıssasının böyle bir vasatta anlatılmasının hikmetlerinden birinin de, sahip oldukları mevki ve maddî gücü kaybetmek istemeyen ve bunu hayatının gayesi haline getiren inkârcılara, onları bekleyen akıbeti hatırlatmak olduğu düşünülebilir.³³¹ Matürîdî, kıssanın nüzûl bağlamını dikkate alarak ayette Kârûn'un Hz. Mûsâ'nın kavminden olduğunun, fakat onlara karşı azgınlık ettiğinin belirtilmesinde sanki Mekkelileri tahfif etme vurgusunun bulunduğunu ifade etmiştir. Bu kıssa üzerinden, Allah'a ve Resulü'ne karşı azgınlık eden Mekkelî müşriklerin Kârûn'un feci akıbetiyle tehdit edildiklerini vurgulayan

³²⁸ İbn İshâk, s.137-138; Belâzürî, c.1, s.266.

³²⁹ Ay, s.243.

³³⁰ el-Kasas 28/57.

³³¹ Ergin, s.137.

Matürîdî, “Amcasının oğlu ve kız kardeşi Meryem’in kocası olması hasebiyle Hz. Mûsâ’ya yakın olması ve akrabalık bağı kendisine bir fayda sağlamamıştır.”³³² diyerek Kureyş için de yakınlık ve akrabalık bağının azaptan kurtarmakta bir fayda sağlamayacağını dile getirmiş olmaktadır. Kurtubî de Kasas suresinin Mekkeli müşriklere, “Malınız da sayınız da Kârûn ve Firavun’dan daha fazla değildir. Firavun’a askerleri ve malları fayda sağlamadı. Yine Kârûn’a da Hz. Mûsâ’yla olan akrabalık bağı ve hazineleri fayda sağlamadı.”³³³ mesajını verdiğini belirtmiştir.

Burada Kârûn kıssasının nüzûl vasatındaki izdüşümü konusunda dikkate değer bulduğumuz bir zihnî muhâsebeyi, kıssanın anlam boyutlarının daha iyi kavranmasına önemli bir katkıda bulunduğunu düşündüğümüzden dolayı aktarmak istiyoruz. Hz. Mûsâ’nın amcasının oğlu ya da amcası olan Kârûn ile Hz. Muhammed’in amcası Ebû Leheb’in benzerliğine değinen Mahmut Ay, değerlendirmesini şöyle izah ediyor:

“Bu ayetlerde, Kârûn’un Hz. Mûsâ’nın kavminden olmasına rağmen onlara azgınlık ettiğiinden bahsedilmesi, Kur’an vahyinin nüzûl döneminde Hz. Muhammed’in (s.a.v.) amcası Ebû Leheb’i çağrıştırmaktadır. Zira o, peygamberlik öncesinde Hz. Muhammed’in (s.a.v.) iki kızını, kendisinin iki oğluna gelin alacak kadar onunla iyi ilişkiler içerisindeydi. Ancak peygamberliğini ilan ettikten sonra, onun karşısındaki en büyük düşmanlardan biri oldu. Kur’an’dan öğrendiğimize göre oldukça zengin olan Ebû Leheb, Hâsimoğulları ve Muttaliboğulları’na uygulanan üç yıllık boykot sürecinde de bu iki kabileden Hz. Muhammed’e destek vermeyen tek kişi oldu ve bu süreçte kabilesinin yaşadığı Şi’b-i Ebî Tâlib’de kalmayarak diğer müşriklerle birlikte yaşadı. Özellikle bu surenin, mezkûr boykot bittikten hemen sonra nâzil olduğu dikkate alındığında, Ebû Leheb’in bu boykot esnasında, tıpkı Kârûn’un İsrâiloğulları’nı yalnız bırakması ve onlar aleyhine Firavun’la birlik olması gibi, her türlü haksızlığa maruz kalmış olan kabilesini yalnız bırakıp onların düşmanlarıyla iş tutmasına bir gönderme yaptığı düşünülebilir.”³³⁴

Buradaki değerlendirmenin Kârûn olayını Ebû Leheb ile sınırlamak anlamına gelmeyeceğine vurgu yapan Ay, Kur’an-ı Kerim’in, burada bir modelleme yaptığını

³³² Matürîdî, c.11, s.76-77.

³³³ Kurtubî, c.13, s.321.

³³⁴ Ay, s.243-244. Ayrıca kıssanın nüzûl vasatına dikkat çekmesi, Kârûn örneği ile Ebû Leheb ve Ebû Süfyan arasında benzerlik ilişki kurması bakımından bkz. Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunusi İbn Aşur (1973), *Te’fîrû’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, ed-Dârü’t-Tûnusiyye, Tunus 1984, c.10’da 20. cüz, s.174; Ebû Leheb hakkında bilgi için bkz. İbn İshâk, s.129, 137-138, 215; Belâzürî, c.1, s.147-148, 266; Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa’d b. Menî’ Zührî İbn Sa’d, (230/845), *Kitâbü’t-Tabakâti’l-Kebîr*, thk. Ali Muhammed Ömer, Mektebetü’l-Hâncî, Kahire 2001, c.1, s.169-170; Elmalılı, c.10, s.6257-6268. Bu noktada Kârûn’un Hz. Mûsâ’nın amcasının oğlu olduğu şeklindeki yaygın görüşün aksine Hz. Mûsâ’nın amcası olduğu bilgisinin İbn İshâk’tan nakledildiğini ve kendisinin bir siyer müellifi olduğuna dikkat çekmek isteriz. Bu durum İbn İshâk’ın Kârûn ile Ebû Leheb arasında yukarıda söz konusu edilen benzerliği düşünüp düşünmediğini akla getirmektedir. Zira İbn İshâk’ın Ebû Leheb hakkında aktardığı bilgiler Kârûn’la benzerlik kurmaya imkân verecek tarzdadır.

söylemektedir. Buna göre Kârûn, büyük bir servete sahip olup da onun şükürünü edâ edemeyen, servetin kendisini azdırdığı mütekebbir insan modelini temsil etmektedir. Ebû Leheb, Kur'an vahyinin nüzûl döneminde, bu modele uyan en iyi örneklerdendir. Ancak Kârûn, sadece onun değil, onun gibilerin tamamının modeli/prototipidir.³³⁵

Bu konudaki yaklaşımını önemseydiğimiz bir diğer yazar da Kârûn kıssasının Mekkeli zengin müşriklerin tavır ve tutumlarına ilişkin çarpıcı bir örnek niteliğinde³³⁶ olduğunu vurgulayan Mustafa Öztürk'tür. Onun konuyla ilgili değerlendirmesi ise şöyledir:

“Kur'an'daki ana konular ve kıssalardaki temel amaçlar Mûsâ, Firavun ve İsrâiloğulları kıssasının Mekkî surelerdeki varyantında öz/özet olarak mevcuttur. Çünkü kıssanın bu varyantında Mûsâ ve İsrâiloğulları, tıpkı Hz. Peygamber ve mü'minler gibi, tevhide inanan mazlumlar durumunda, Firavun ve avanesi ise tıpkı Mekkeli müşrikler gibi zengin, güçlü ve kibirliler zümresi konumundadır. Kârûn ise Kureys'in varlıklı ve nüfuzlu müşrikleri gibi maddi servet düşkünü, şükürsüz ve tam manasıyla dünyevileşmiş bir figür pozisyonundadır. Bu kıssa tevhid inancına çağırarak, mazlumlar için sahip çıkmak, maddi servet ve taraftar çokluğundan dolayı kibre kapılmamak gibi dînî-ahlâkî mesajlar da içerir ki bu mesajların tümü Hz. Peygamber ve mü'minlerin Mekke dönemindeki mücadeleleriyle örtüşür tarzdadır.”³³⁷

Tüm bu değerlendirmeler sonucunda Kârûn kıssasının vahyin nüzûl vasatının dikkat çekici bir kesitini yansıttığı ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Mekke'de verdiği mücadelenin seyrine büyük ölçüde ışık tuttuğu söylenebilir. Peygamberlerin tarih boyunca verdikleri mücadelenin bir devamı olarak Hz. Muhammed'in (s.a.v.) mücadelesinin önemli bir kısmını da Mekke'deki, içinde buldukları refah sebebiyle azmış, zenginlikleriyle şırmış, haddi aşan, yeryüzünde bozgunculuk yapan, zulmeden mütekebbir lider takımı (mele' ve mütref) ile aralarında cereyan eden olaylar oluşturmaktaydı. Söz konusu bu kimseler gerek Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gerekse İslam'la şereflenen ilk Müslümanlara, ama özellikle de zayıf ve kimsesiz Müslümanlara türlü eziyetler ediyor, işkenceler uyguluyorlardı. Özellikle boykotun uygulandığı üç yıl bu zor zamanların önemli bir kesitini oluşturuyordu. Böylesi şartların yaşandığı bir ortamda nâzil olan Kârûn kıssası elbette dikkate değer mesajlar içeriyordu.

³³⁵ Ay, s.244-245.

³³⁶ Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, s.300.

³³⁷ Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, s.385.

Kıssada yer alan vurgular üzerinden, bir taraftan Müslümanlara ve onları kabile hassasiyeti sebebiyle himaye eden Hâşimoğulları ile Muttaliboğullarına karşı boykot uygulayarak zulmeden Mekke'nin şımarık zenginleri, mütekebbir liderleri ve özellikle Ebû Leheb gibi kimseler, “Şımarma! Şüphesiz Allah şımaranları sevmez!”, “Allah'ın sana verdiği serveti O'nun yolunda harcamak suretiyle ahiretini kazanmaya çalış. Dünyadan da nasibini unutma.”, “Allah sana nasıl ihsanda bulduysa, sen de başkalarına öylece ihsanda bulun.” ve “Ülkede bozgunculuk çıkarmaya kalkışma. Çünkü Allah bozguncuları sevmez!” gibi ifadelerle uyarılıyor, diğer taraftan “Kârûn, Mûsâ'nın kavmindendi. Fakat Firavun'la işbirliği yaparak onlara zalimce davranıyordu.”, “Kârûn: “Niye ki? Bu servet bana verilmişse, öyle iş olsun diye değil, ancak sahip olduğum bir bilgi sayesinde verilmiştir” diye karşılık verdi. Peki, bilmiyor muydu ki Allah, kendinden önceki nesiller içinde ondan çok daha güçlü ve çok daha büyük servet sahibi nice kimseleri helâk etmiştir? Böyle inkârcı suçluluklara, helâk edilmeden önce kendini savunma hak ve imkânı da tanınmaz.” ve “Sonunda biz Kârûn'u da, evini barkını da yerin dibine geçiriverdik. Öyle ki, artık Allah'a karşı ona yardım edebilecek hiçbir grup yoktu; pek tabîî, kendi kendine yardım edecek durumda da değildi.” şeklindeki ifadelerle, ne kadar büyük de olsa zenginlik ve gücün, ne kadar yakın da olsa akrabalık ve aynı aşiretten olmanın zulmeden ve fesat çıkaran insanları kötü akıbetten ve azaptan kurtaramayacağı mesajı veriliyordu.

Boykota maruz kalan ve zulme uğrayan kimseler açısından ise kıssa, nüzûl vasatında bir taraftan “İman edip sâlih ameller işleyenler için, Allah'ın ahirette vereceği mükâfat daha hayırlıdır. Buna da ancak hakkıyla sabredenler kavuşacaktır.” denilmek suretiyle dünya hayatının geçici süsüne aldanmamaları ve sabretmeleri gerektiği ifade edilerek teselli ediliyorlar, diğer taraftan ise “Hayret! Demek Allah, imtihan için kullarından dilediğine rızkı bol veriyor, dilediğine az veriyor. Eğer Allah bize lütufta bulunmasaydı, bizi de yerin dibine geçiriverirdi. Vay be; demek kâfirler asla iflah olmazmış!..” ve “İşte şu ahiret yurdunu biz, yeryüzünde büyüklük taslamayan ve bozgunculuk peşinde olmayanlara nasip edeceğiz. Dünya ve ahirette hayırlı akıbet, kalpleri Allah'a saygıyla dopdolu olup O'na karşı gelmekten sakınanlar içindir.” denilmek suretiyle de sabrederlerse âkıbetin muttakiler için olduğu belirtilerek kalpleri takviye ediliyordu.

II. TEVRAT'TA KÂRÛN (KORAH) KISSASI

Tevrat'ta Korah kıssası esas olarak beş kitabın dördüncüsü olan Çölde Sayım kitabında “Korah, Datan ve Aviram Başkaldırıyor” başlıklı bölümde anlatılmaktadır.³³⁸ Bunun yanında kıssayla ilgili ifadeler, bazı farklılıklarla Tevrat'ın çeşitli yerlerinde de geçmektedir.³³⁹ Mısır'dan çıkış sonrasında çölde gerçekleşen nüfus sayımlarının ve bu süreçte yaşanan olayların anlatıldığı Çölde Sayım kitabının bir konusunu da Korah olayı oluşturmaktadır.³⁴⁰

Kârûn ismi Tevrat'ta Korah olarak geçmektedir. Bu ismin, kötü eğilimlere yönelik mecâzî bir atıf taşıdığı; Korha, yani “Kel Bölge” sözcüğüyle bağlantılı olduğu söylenmiştir. Buna göre Korah olayının, asilerin toprak tarafından yutulmasıyla, İsrâiloğulları içinde bir nevi “kel bölge”nin yaratıldığına işaret ettiği düşünülmüştür.³⁴¹ Tevrat'ta Korah'ın soyu Levi oğlu Kehat oğlu Yishar oğlu Korah³⁴² şeklinde belirtilmiştir. Kehat'ın oğulları Amram, Yishar, Hevron ve Uziel'dir. Mûsâ ve Hârûn Amram'ın, Korah ise Yishar'ın oğludur, dolayısıyla amca çocuklarıdır.³⁴³

Korah kıssasının anlatıldığı Çölde Sayım kitabı Sîna dağında başlamaktadır. Halk Tevrat'ı aldıktan sonra, Sîna dağı çevresinde bir yıla yakın kalmışlardır. Tanrı Filistin'e doğru, normalde on bir gün sürmesi gereken yolculuğa başlamadan önce halkın tüm mensuplarının sayımının yapılması emrini vermiş, bunun ardından da kamp ve yolculuk düzeni açıklanmıştır. Bu işlemler yapıldıktan sonra halk yola çıkmış, fakat Sîna dağının yüksek manevî ortamını terk ettikten üç gün sonra, halk içinde sızlanmalar ve şikâyetler başlamıştır. Bu krizler Tanrı'nın sert tepkisiyle yatıştıktan sonra, halkın isteği üzerine Filistin'i araştırmak üzere bir casus grubu gönderilmiştir. Geri gelen casus grubu içinde iki tanesi hariç hepsi, Filistin'in ele geçirilmesi mümkün olmayan zorlu bir yer olduğu fikrini halka aşılایınca, halk moral bozukluğu ve güven eksikliği yaşamıştır.

³³⁸ *Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)*, Kitabı Mukaddes Şirketi-Yeni Yaşam Yay., İstanbul 2001, Çölde Sayım 16/1-50

³³⁹ Çölde Sayım 26/9-10; Yasamın Tekrarı 11/6; Mezmurlar 106/16-18.

³⁴⁰ *Tora: Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Tora ve Aftara*, çeviri ve düzenleme Moşe Farsi, Gözlem Gazetecilik Basın Yayın A.Ş., İstanbul 2002-2009, c.4, Önsöz.

³⁴¹ *Tora*, c.4, s.312.

³⁴² Çölde Sayım 16/1.

³⁴³ Çıkış 6/18-21.

Tanrı'nın cevabı çok sert olmuştur. Buna göre halk kırk yıl boyunca çölde dolaşacak ve bu süre zarfında Mısır'dan çıkan nesil yerini yeni nesle bırakacaktır. Böylece on bir gün sürmesi gereken yolculuğu yaklaşık otuz dokuz yıla uzatan zorlu çöl yolculuğu başlamıştır. İşte böyle bir ortamda Korah ve yandaşları, kriz anını fırsat bilerek Mûsâ ve Hârûn'un liderliğine itiraz etmiş ve bir isyan başlatmışlardır ki tüm bu olaylar çöl yolculuğunun ilk birkaç ayı içinde gerçekleşmiştir.³⁴⁴

Tevrat'ta Korah kıssası şöyle anlatılmıştır: Korah, Ruben soyundan Eliavoğulları'ndan Datan, Aviram ve Pelet oğlu On toplulukça seçilen, tanınmış iki yüz elli İsrâilli önderle birlikte Mûsâ'ya başkaldırmışlardır. Hep birlikte Mûsâ'yla Hârûn'un yanına varıp, *“Çok ileri gittiniz! Bütün topluluk, topluluğun her bireyi kutsaldır ve Rab onların arasındadır. Öyleyse neden kendinizi Rabb'in topluluğundan üstün görüyorsunuz?”* demişler, Mûsâ da yüzüstü yere kapanmış, sonra Korah'la yandaşlarına *“Sabah Rab kimin kendisine ait olduğunu, kimin kutsal olduğunu açıklayacak ve o kişiyi huzuruna çağıracak. Rab seçeceği kişiyi huzuruna çağıracak. Ey Korah ve yandaşları, kendinize buhurdanlar alın. Yarın Rabb'in huzurunda buhurdanlarınızın içine ateş, ateşin üstüne de buhur koyun. Rabb'in seçeceği kişi, kutsal olan kişidir. Ey Levililer, çok ileri gittiniz! Ey Levililer, beni dinleyin! İsrâil'in Tanrısı sizi kendi huzuruna çıkarmak için ayırdı. Rabb'in Konutu'nun hizmetini yapmanız, topluluğun önünde durmanız, onlara hizmet etmeniz için sizi İsrâil topluluğunun arasından seçti. Sizi ve bütün Levili kardeşlerinizi huzuruna çıkardı. Bu yetmiyormuş gibi koenliği de mi istiyorsunuz? Ey Korah, senin ve yandaşlarının böyle toplanması Rabb'e karşı gelmektir. Hârûn kim ki, ona dil uzatıyorsunuz?”* demiştir.

Sonra Mûsâ, Eliavoğulları Datan'la Aviram'ı çağırarak, fakat onlar, *“Gelmeyeceğiz. Bizi çölde öldürtmek için süt ve bal akan ülkeden çıkardın. Bu yetmiyormuş gibi başımıza geçmek istiyorsun. Bizi süt ve bal akan ülkeye götürmediğin gibi mülk olarak bize tarlalar, bağlar da vermedin. Bu adamları kör mü sanıyorsun? Hayır, gelmeyeceğiz.”* diyerek karşı çıkmışlardır. Buna çok öfkelenen Mûsâ Rabb'e, *“Onların sunularını önemseme. Onlardan bir eşek bile almadım, üstelik hiçbirine de*

³⁴⁴ Tora, c.4, Önsöz ve s.313.

haksızlık etmedim.” demiştir. Daha sonra Korah'a, “Yarın sen ve bütün yandaşların – sen de, onlar da– Rabb'in önünde bulunmak için gelin. Hârûn da gelsin. Herkes kendi buhurdanını alıp içine buhur koysun. İki yüz elli kişi birer buhurdan alıp Rabb'in önüne getirsin. Hârûn'la sen de buhurdanlarınızı getirin.” diye seslenmiştir.

Böylece herkes buhurdanını alıp içine ateş, ateşin üstüne de buhur koymuş, sonra Mûsâ ve Hârûn'la birlikte Buluşma Çadırı'nın giriş bölümüne gelmişlerdir. Korah bütün topluluğu Mûsâ'yla Hârûn'un karşısında Buluşma Çadırı'nın giriş bölümünde toplayınca, Rabb'in görkemi bütün topluluğa görünmüş ve Rab, Mûsâ'yla Hârûn'a, “*Bu topluluğun arasından ayrılın da onları bir anda yok edeyim.*” diye seslenmiştir. Bunun üzerine Mûsâ'yla Hârûn yüzüstü yere kapanarak, Rabb'e “*Ey Tanrı, bütün insan ruhlarının Tanrısı! Bir kişi günah işledi diye bütün topluluğa mı öfkeleneceksin?*” diye seslenmişlerdir. Rab Mûsâ'ya, “*Topluluğa söyle, Korah'ın, Datan'ın, Aviram'ın çadırlarından uzaklaşsınlar.*” demiş, Mûsâ da Datan'la Aviram'a gitmiştir. İsrâil'in ileri gelenleri de onu izlemişlerdir. Mûsâ, topluluğu, “*Bu kötü adamların çadırlarından uzak durun! Onların hiçbir şeyine dokunmayın. Yoksa onların günahları yüzünden canınızdan olursunuz.*” diyerek uyarılmış, topluluk da Korah, Datan ve Aviram'ın çadırlarından uzaklaşmışlardır. Datan'la Aviram çıkıp karıları, küçük büyük çocuklarıyla birlikte çadırlarının önünde durmuşlardır.

Mûsâ “*Bütün bunları yapmam için Rabb'in beni gönderdiğini, kendiliğimden bir şey yapmadığımı şuradan anlayacaksınız: Eğer bu adamlar herkes gibi doğal bir ölümle ölür, herkesin başına gelen bir olayla karşılaşırlarsa, bilin ki beni Rab göndermemiştir. Ama Rab yepyeni bir olay yaratırsa, yer yarılıp onları ve onlara ait olan her şeyi yutarsa, ölümler diyarına diri diri inerlerse, bu adamların Rabb'e saygısızlık ettiklerini anlayacaksınız.*” diye konuşmuş ve Mûsâ konuşmasını bitirir bitirmez Korah, Datan ve Aviram'ın altındaki yer yarılmış, onları, ailelerini, Korah'ın adamlarıyla mallarını yutmuştur. Sahip oldukları her şeyle birlikte diri diri ölümler diyarına inmişler, yer onların üzerine kapanmış ve bunun sonucunda topluluğun arasından yok olmuşlardır. Çılgınlıklarını duyan çevredeki İsrâilliler, “*Yer bizi de yutmasın!*” diyerek kaçışmışlardır.

Böylece Rabb'in gönderdiği ateş, buhur sunan iki yüz elli adamı yakıp yok etmiştir. Rab Mûsâ'ya şöyle demiştir: *“Koen Hârûn oğlu Elazar'a buhurdanları ateşin içinden çıkarmasını, ateş korlarını az öteye dağıtmasını söyle. Çünkü buhurdanlar kutsaldır. İşledikleri günahtan ötürü öldürülen bu adamların buhurdanlarını levha haline getirip sunağı bunlarla kapla. Buhurdanlar Rabb'e sunuldukları için kutsaldır. Bunlar İsrâilliler için bir uyarı olsun.”* Böylece Koen Elazar, yanarak ölen adamların getirdiği tunç buhurdanları Rabb'in Mûsâ aracılığıyla kendisine söylediği gibi alıp döverek sunağı kaplamak için levha haline getirmiştir. Bu, İsrâilliler'e Hârûn'un soyundan gelenlerden başka hiç kimsenin Rabb'in önüne çıkıp buhur yakmaması gerektiğini anımsatacaktı. Yoksa o kişi Korah'la yandaşları gibi yok olacaktı.

Ertesi gün bütün İsrâil topluluğu *“Rabb'in halkını siz öldürdünüz.”* diyerek Mûsâ'yla Hârûn'a söylenmeye başlamışlar, onlara karşı toplanıp Buluşma Çadırı'na doğru yönelmişlerdir. Bunun üzerine çadırı ansızın bulut kaplamış ve Rabb'in görkemi görünmüştür. Mûsâ'yla Hârûn Buluşma Çadırı'nın önüne gelmişler, Rab Mûsâ'ya, *“Bu topluluğun arasından ayrılın da onları birden yok edeyim.”* demiştir. Mûsâ'yla Hârûn da yüzüstü yere kapanmışlardır. Sonra Mûsâ Hârûn'a, *“Buhurdanını alıp içine sunaktan ateş koy, üstüne de buhur koy. Günahlarını bağışlatmak için hemen topluluğa git. Çünkü Rab öfkesini yağdırdı. Öldürücü hastalık başladı.”* diye seslenmiştir. Hârûn Mûsâ'nın dediğini yaparak buhurdanını alıp topluluğun ortasına koşmuş, o sırada halkın arasında öldürücü hastalık başlamıştır. Hârûn buhur sunarak topluluğun günahını bağışlatmış, o ölümlerle dirilerin arasında durunca, öldürücü hastalık da dinmiştir. Korah olayında ölenler dışında, öldürücü hastalıktan 14700 kişi ölmüştür. Öldürücü hastalık dindiğinden, Hârûn Mûsâ'nın yanına, Buluşma Çadırı'nın giriş bölümüne dönmüştür.

Yukarıda aktardığımız Korah kıssasının Tevrat'taki anlatımından anlaşıldığı üzere Korah olayı, Mûsâ ve Hârûn'u liderlikten uzaklaştırma amaçlı açık ve doğrudan bir isyandır. İsyanın elebaşısı, Levi kabilesinden, Mûsâ ve Hârûn'un kuzeni olan Korah'tır. Başarılı olmak için kendisini destekleyecek taraftarlar bulması gerektiğinden, Korah, toplumsal bir kahraman tavrıyla davranmış ve bu şekilde Mûsâ'yı insanların

gözünden düşürmek istemiştir.³⁴⁵ Bu hareketle Korah, Mûsâ ve Hârûn'un dînî otoritesini yıkmayı hedeflerken aynı harekete katılan Ruben kabilesinden Datan ve Aviram da Mûsâ'nın siyâsî liderliğine son vermeyi amaçlıyordu.³⁴⁶

Bir görüşe göre Korah'ın isyanı, Buluşma Çadırı'nın açılışının ardından, *behorların** yerine Leviler'in atanmasının ve Hârûn ile oğullarının, kurban işlemlerini uygulayacak tek yetkili grup (koenler) olarak seçilmelerinin ardından gerçekleşmiştir. Korah bir *behordur* ve bundan dolayı halk içinden önemli bir kısmı (ya da hepsi) kendisi gibi *behor* olan toplam iki yüz elli kişiyi kolayca saflarına çekebilmiştir. Bu kimseler halkın liderleri konumundaki yüksek düzeyli kişilerdir. Ayrıca isyana liderlik eden Korah'ın yanında yer alan diğer elebaşları Datan, Aviram ve On da *behorluk* hakkını Yûsuf'un soyuna kaptıran Ruben kabilesine mensupturlar. Bunlar *behorluk* hakkının Yûsuf'un soyuna ait olması konusunun, Mûsâ tarafından, Yûsuf'un soyundan olan Efrayim kabilesine mensup olan en yakın takipçisi Yûşâ'yı ön plana çıkarma amacıyla uydurulduğunu öne sürmüşlerdir. *Behorluk* hakkı esasen Filistin'de diğer kabilelere göre iki kat pay almak demektir ve Ruben kabilesi bu haktan mahrum edildiğini hissetmektedir. Bu görüşten anlaşıldığı kadarıyla isyanın temelinde *behorluk* kavgası var gibidir. Bunun yanında Korah'ın yanında toplanan diğer bazı Leviler de Hârûn'un ailesi olan *koenlerin* hizmetine verilmiş oldukları için içerlemiş olabilirler.³⁴⁷

Korah'ın isyan olayında, daha önceden gelen kişisel memnuniyetsizliğinin olduğu da söylenmiştir. Buna göre Korah, Kehat ailesinin başkanı olma hakkının kendisinde olduğu halde başkasına verilmesine büyük öfke duymuştur. Ayrıca Korah'ın, Hârûn'un büyük *koen* olmasını kıskandığı da belirtilmiştir.³⁴⁸ Anlaşıldığı üzere Korah, Mûsâ'yı, görev dağılımını kendi inisiyatifine göre yapmakla suçlamıştır. Buna göre Hârûn büyük *Koen*, onun oğulları diğer *koenler* ve Leviler'in amirleri, Elisafan da Kehat ailelerinin başı olacaktı.³⁴⁹ Korah, Mûsâ'nın tüm bu

³⁴⁵ Tora, c.4, s.313.

³⁴⁶ Harman, "Kârûn" md., DİA, c.24, s.519.

* Bir annenin ilk doğan çocuğu erkekse, *behor* ünvanını alır. Tüm *behorlar* Tanrı'ya aittir. Bir babanın birden çok kadından oğulları varsa, kendisi için bunların en büyüğü *behordur*. Mirastan diğer kardeşlere göre iki kat pay alacak olan budur.

³⁴⁷ Tora, c.4, s.313.

³⁴⁸ Tora, c.4, s.312-313.

³⁴⁹ Tora, c.4, s.333.

görevlendirmelerin Tanrı tarafından belirlendiğini söylemesine rağmen bunu kabul etmemiş, insanları kendi yanına çekmek için propaganda çalışması yapmış ve onları ikna edene kadar etrafta “*Bunlar yüksek mevkileri hep kendilerine alıyorlar; krallık onun, koenlik kardeşinin. Oysa ben sadece kendimi değil, hepinizin iyiliğini düşünüyorum.*” diye konuşmuştur.³⁵⁰

İsyan olayı sonucunda Korah, Datan ve Aviram'ın* altındaki yer yarılmış, onları, aileleriyle birlikte evlerini³⁵¹, Korah'ın adamlarıyla mallarını yutmuştur. Rabb'in gönderdiği ateş de, buhur sunan iki yüz elli adamı yakıp yok etmiştir. Ertesi gün ayaklanan bütün İsrâil topluluğundan yaklaşık on beş bin kişiyi de Rabb'in gönderdiği öldürücü hastalık yok etmiştir. Söz konusu öldürücü hastalık Mûsâ'nın, Hârûn'a buhur sunarak topluluğun günahını bağışlatmasını söylemesi ve Hârûn'un da bunu yapmasıyla dinmiştir.

Yahudi rivayetlerinde Korah'ın Mûsâ ve Hârûn'a karşı çıkışının birçok sebebi sayılmaktadır. Bir rivayete göre Korah Mısır'da Firavun'un hazinedarı idi ve öylesine büyük bir servet yapmıştı ki hazinelerinin anahtarlarını ancak üç yüz katır taşıyabiliyordu. Bu servetin verdiği gurur onun felaketine sebep olmuştu.³⁵² Tevrat tefsirlerinde yer alan geleneksel bilgilere göre Korah son derece zengin birisidir ve bu zenginliğinin kaynağı Korah'ın, Yûsuf'un Mısır'da gizlediği üç büyük defineden birini bulmuş olmasıdır.³⁵³ Ayrıca yine Tevrat tefsirlerinde Korah'ın, kendi neslindeki birçok insan gibi *Ruah Akodeş*'i* hak etmiş, oldukça üst düzeyde ve çok akıllı bir insan olduğu, fakat Korah'ı aldatanın da yine kendi bilgeliği, yüksek düzeyi ve peygamberlik gücü olduğu ifade edilmiştir.³⁵⁴ Korah'ın son derece kibirli ve böbürlenmiş biri olduğu, Mûsâ

³⁵⁰ Tora, c.4, s.329.

* Başlangıçta isyan olayına katılan Pelet oğlu On'u, karısının olaydan uzaklaştırdığı, olay sona erip asiler toprak tarafından yutulana kadar onların On'a gelmesini engellediği ve böylece kocasını kurtardığı söylenmiştir. Bkz. Tora, c.4, s.325.

³⁵¹ Tora, c.4, s.334.

³⁵² Harman, “*Kârûn*” md., DİA, c.24, s.519.

³⁵³ Tora, c.4, s.312.

* *Ruah Akodeş*: “Kutsiyet Ruhü”. Yüksek dereceye ulaşmış bir insanın, gelecekle ilgili öngöründe bulunmasını sağlayan peygamberlik ruhundan biraz daha düşük bir yetenek.

³⁵⁴ Tora, c.4, s.315.

ve Hârûn'u alaya almak için kuralları çarpıttığı, çıkardığı münakaşanın tamamen kıskançlığa ve mevki düşkünlüğüne dayalı bir tartışma olduğu belirtilmiştir.³⁵⁵

Tevrat tefsirlerinde Korah olayı hakkında yapılan değerlendirmelere göre, Korah'ın isyanı sonrasında Mûsâ'nın peygamberlik ve liderliği, Hârûn'un ise *koenlik* pozisyonu bir daha sorgulanmayacak şekilde güçlenmiş, Korah'ın alay ettiği emirlerin Mûsâ tarafından uydurulmuş değil, bizzat Tanrı tarafından verildiği herkesçe bilinmiştir. Korah ise hem bu dünyayı hem de gelecek dünyayı kaybetmiş, kendisini ve yanındakileri yok oluşa sürüklemiştir.³⁵⁶ Yahudi kaynaklarında Korah, Tevrat kurallarını küçümseyenlerin, Tevrat'a ve Rabb'in otoritesine karşı çıkanların ilk örneği olarak takdim edilmektedir.³⁵⁷

III. KISSANIN KUR'AN-I KERİM VE TEVRAT'TAKİ ANLATIMLARININ MUKÂYESESİ

Kur'an-ı Kerim'de Kârûn, Tevrat'ta ise Korah olarak ifade edilen kişinin ve bu kişinin etrafında cereyan eden olayların bu iki kitaptaki anlatımlarında benzer ve farklı yönler bulunmaktadır. Burada Kur'an-ı Kerim ve Tevrat'taki Kârûn kıssasının benzer ve farklı yönlerinin mukâyesesini maddeler halinde ele alıp ardından söz konusu iki kıssadaki kişinin aynı kişi olup olmadığı ile ilgili farklı yaklaşımları incelemek istiyoruz.

A. İki Anlatımın Mukâyesesi

1. Kur'an-ı Kerim'de Kârûn'un Hz. Mûsâ'nın kavminden, yani isrâîlî olduğu belirtilmiştir. Kaynaklarımızda da Kârûn'un Hz. Mûsâ'nın amcasının oğlu, amcası, teyzesinin oğlu ve kız kardeşinin kocası olduğuna dair bilgiler verilmiştir. Tevrat'ta da Korah'ın ve Mûsâ'nın soyları ayrıntılı olarak sıralanmış ve Korah ile Mûsâ'nın amca çocukları olduğu ifade edilmiştir.

³⁵⁵ Tora, c.4, s.314, 322.

³⁵⁶ Tora, c.4, s.315.

³⁵⁷ Harman, "Kârûn" md., DİA, c.24, s.519.

2. Kıssa, her iki kitapta da Hz. Mûsâ dönemine aittir.³⁵⁸ Kur'an-ı Kerim'de kıssanın ne zaman ve nerede yaşandığı belirtilmemiştir. Kaynaklarımızda ise birçok ihtimal üzerinde durulmuş, kıssanın gerçekleştiği dönemle ilgili birtakım değerlendirmeler yapılmıştır. Tevrat'ta ise konunun gelişinden, açıkça, Korah olayının, Mısır'dan çıkışın hemen sonrasında çölde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Tevrat tefsirlerinde tüm bu olayların çöl yolculuğunun ilk birkaç ayı içinde gerçekleştiği belirtilmiştir.

3. Kur'an-ı Kerim'de Kârûn'un İsrâiloğulları'na karşı azgınlık edip onlara zulmettiği (bağy) ifade edilmiş, fakat Kârûn'un bağyinin ne olduğu ve nasıl gerçekleştiği hakkında bilgi verilmemiştir. Kaynaklarımızda ise bununla ilgili pek çok açıklamada bulunulmuştur. Tevrat'ta ise Korah kıssası baştan sona Mûsâ ve Hârûn'a karşı bir isyan olayı olarak anlatılmıştır.³⁵⁹ Tevrat tefsirlerinde de bu isyan olayının hangi temellere dayandığına dair bazı açıklamalara yer verilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de Kârûn'un bağyinden bahsedilmesi ile Tevrat'taki isyan olayı ve kaynaklarımızdaki açıklamalarla Tevrat tefsirlerindeki açıklamalar arasında benzerliklerin bulunduğu görülmektedir.

4. Kur'an-ı Kerim'de Kârûn'un zenginliği açık bir şekilde tasvir edilmiş, kaynaklarımızda da ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Tevrat'ta ise Korah'ın zenginliğine herhangi bir atıf yapılmamıştır.³⁶⁰ Fakat helâk oluşları anlatılırken onlar hakkında ifade edilen “evler”, “mallar” ve “sahip oldukları her şey” ibârelerinin Korah'ın zenginliğine bir işaret olduğu söylenebilir. Tek başına bu ifadelerin Korah'ın zenginliğini belirtmeye yetmeyeceği açıktır, fakat Yahudi rivayetlerinde ve Tevrat tefsirlerinde Korah'ın zenginliği ve bu zenginliğin kaynağı, hazineleri ve bu hazinelerin anahtarları ile ilgili bilgiler de aktarılmıştır. Dolayısıyla bu bilgilerin kaynaklarımızdaki bilgilerle benzerlikler taşıdığı söylenebilir.

5. Kur'an-ı Kerim'de kavminin Kârûn'a öğütlerine yer verilmiştir. Tevrat'ta ise böyle bir konu geçmemektedir.

³⁵⁸ Yaşar, s.90.

³⁵⁹ Seyhan, s.104.

³⁶⁰ Yaşar, s.90; Seyhan, s.104.

6. Kur'an-ı Kerim'de kavminin öğütlerine karşı Kârûn'un "*Bu servet bana verilmişse, öyle iş olsun diye değil, ancak sahip olduğum bir bilgi sayesinde verilmiştir.*" dediği belirtilerek bir yönüyle Kârûn'un kibrine temas edilirken bir yönüyle de bilgisine atıf yapılmış olmaktadır. Kaynaklarımızda da Kârûn'un bilgisine dair birtakım açıklamalara yer verilmiştir. Tevrat'ta ise Korah'ın bilgisine doğrudan değinilmemekle birlikte, bir isyan hareketine liderlik ettiğinin ve insanları isyana katılmaya ikna ederek etrafında toplamayı başardığının anlatılmasının Korah'ın bilgisini gösterdiği düşünülebilir. Diğer taraftan Tevrat tefsirlerinde Korah'ın *Ruah Akodeş*'i hak etmiş, oldukça üst düzeyde ve çok akıllı bir insan olduğu belirtilmiştir. Kur'an-ı Kerim'deki anlatımdan Kârûn'u aldatanın sahip olduğu zenginliği kendi bilgi ve becerisinden bildiği ve bununla şımardığı anlaşılmaktadır. Bu durumun, Tevrat tefsirlerinde yer alan "*Korah'ı aldatan, kendi bilgeliği, yüksek düzeyi ve peygamberlik gücü olmuştur.*" şeklindeki ifadeyle benzerlik taşıdığı görülmektedir.

7. Tevrat'ta Korah'ın isyan hareketinin elebaşı olduğu, adamlarının bulunduğu anlatılmış, dolayısıyla onun gücüne ve taraftarlarının kalabalıklığına değinilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de ise Kârûn'un bir isyan hareketinin elebaşı olduğundan bahsedilmemiştir. Fakat kıssa anlatılırken, Allah'ın, kendinden önceki nesiller içinde Kârûn'dan çok daha güçlü ve çok daha büyük servet sahibi (ekseru cem'an) nice kimseleri azgınlıkları sebebiyle helâk ettiği vurgulanmıştır. Buradaki "ekseru cem'an" ibâresi "sayı ve taraftarca daha kalabalık"³⁶¹ anlamına da gelmektedir. Ayrıca Kârûn'un kavmine zulmettiğinin (bağy) belirtilmesinden hareketle bunun tek başına değil bir taraftar topluluğunun desteğiyle yapılabileceği düşünülebilir. Diğer taraftan helâk sonrasında, artık Allah'a karşı Kârûn'a yardım edebilecek hiçbir grubun bulunmadığı belirtilmiştir. Tüm bunlar Kârûn'un gücüne ve taraftar topluluğuna birer işaret sayılabilir. Kaynaklarımızda ise helâk olayında Kârûn'la birlikte bir topluluğun da bulunduğu söylenmiştir.

8. Kur'an-ı Kerim'de Kârûn'un, zîneti içinde halkının karşısına çıktığını, dünya hayatına düşkün olanların ona özendikleri ve onun yerinde olmayı arzuladıkları, bu

³⁶¹ Râzî, c.25, s.15.

yanlış tavrın karşısında ise kendilerine gerçeğin ilmi verilmiş olanların onları uyardıkları, helâk olayı sonrasında ise Kârûn'un yerinde olmayı düşleyenlerin pişman oldukları belirtilmiştir. Tevrat'ta ise bu anlatımlar yer almamıştır.

9. Kârûn ve adamlarının cezalandırılış şekli her iki kitapta da aynıdır.³⁶² Kur'an-ı Kerim'de Kârûn'un ve evinin barkının yerin dibine geçirilerek helâk edildiği belirtilmiştir. Kaynaklarımızda ise helâk olayının ayrıntıları verilmekle birlikte Kârûn'un, ev halkı, iki adamı, taraftarları, evi ve sahip olduğu mallarıyla birlikte yerin dibine geçirildiği bilgilerine yer verilmiştir. Tevrat'ta da isyan olayı sonucunda yerin Korah, Datan ve Aviram'ı, aileleriyle birlikte evlerini, Korah'ın adamlarıyla mallarını yuttuğu ve sahip oldukları her şeyle birlikte diri diri yerin dibine geçirildikleri ifade edilmiştir.

10. Tevrat'ta, isyana iştirak eden iki yüz elli adamı Rabb'in gönderdiği ateşin yakıp yok ettiği belirtilmiştir. Ayrıca ertesı gün bütün İsrâil topluluğunun ayaklandıkları, Rabb'in de üzerlerine öldürücü hastalık gönderdiği, Mûsâ'nın, Hârûn'a buhur sunarak topluluğun günahını bağışlatmasını söylediği, Hârûn da bunu yapınca öldürücü hastalığın dindiği, bu olayda da yaklaşık on beş bin kişinin öldüğü anlatılmıştır. Bunların hiçbiri Kur'an-ı Kerim'de yer almamıştır.

11. Kur'an-ı Kerim'de iki yerde Kârûn, Firavun ve Hâmân ile birlikte zikredilmiş, Kârûn'un onlarla aynı safta bulunduğu ve aynı tavrı gösterdiğine dikkat çekilmiştir. Kaynaklarımızda ise Kârûn'un, Firavun hesabına çalıştığı, onun tarafından İsrâiloğulları'na başkan tayin edildiği ve bu sayede büyük varlık sahibi olduğu nakledilmiştir. Tevrat'ta bu konularda herhangi bir anlatım yer almamıştır, fakat Yahudi rivayetlerinde Korah'ın Mısır'da Firavun'un hazinedarı olduğu ve bu sayede büyük bir servet elde ettiği belirtilmiştir.

12. Söz konusu iki kıssanın, genel bağlamları açısından mukâyesesini yapacak olursak şu hususları ifade edebiliriz:

³⁶² Yaşar, s.90.

Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Kârûn kıssası, kendi kavmine karşı azgınlık eden; zenginliğiyle şımarmış; kavminin hikmetli öğütlerine aldırış etmeyen; sahip olduğu serveti kendi bilgi ve becerisine, değer ve faziletine bağlayan; onu veren Allah'a şükretmeyi, onunla ahiretini kazanmak için çalışmayı ve başkalarına yardımda bulunmayı terk eden; gösteriş yapmayı seven; mütekebbir bir zenginin yerin dibine geçirilme şeklinde gerçekleşen fecî akıbetinin ve onun şatafatlı haline özenen kimselerin pişmanlığının ibretlik hikâyesidir. Diğer taraftan bu kıssa, kendilerine ilim verilenlerin iman, sâlih amel, sabır, takva ve iyiliği hatırlatan onurlu ve vakur duruşlarının örnek tablosu olarak sunulmuştur.

Tevrat'ta anlatılan Korah kıssası ise, baştan sona, temelinde imtiyaz kavgası, kırgınlık, liderlik hırsı, öfke, kıskançlık, kişisel memnuniyetsizlik, peygambere karşı gelme ve onu adaletsiz davranmakla suçlama gibi etkenlerin olduğu, Mûsâ ve Hârûn'un dînî otoritesini yıkmayı ve siyasi liderliğine son vermeyi amaçlayan bir isyan olayı olarak anlatılmaktadır. Buna göre Korah kıssası Tevrat kurallarını küçümseyenlerin, Tevrat'a ve Rabb'in otoritesine karşı çıkanların ilk örneği olan ve hem bu dünyayı hem de gelecek dünyayı kaybetmiş ve kendisini de yanındakileri de yok oluşa sürüklemiş olan bir isyancı elebaşının ve diğer asilerin acı sonlarının ibretlik hikâyesi olarak sunulmuştur. Aynı şekilde bu kıssa, Mûsâ'nın peygamberlik ve liderliğinin, Hârûn'un ise *koenlik* pozisyonunun bir daha sorgulanmayacak şekilde güçlenmesine sebep olan, Korah'ın alay ettiği emirlerin Mûsâ tarafından uydurulmuş değil, bizzat Tanrı tarafından verildiğinin herkes tarafından anlaşılmasını sağlayan bir örnek olaydır.

13. Söz konusu iki kıssada tasvir edilen kişinin sembolleşen kişilik özelliklerini mukâyese edersek şunları söyleyebiliriz: Kur'an-ı Kerim'deki anlatımda Kârûn, şımarık zengin, mütekebbir, azgınlık ve taşkınlık yapan, zalim ve bozguncu, peygamberi yalanlayan ve ona isyan eden, işbirlikçi, bencil, menfaatçi, nankör, küstah, gösterişçi, mağrur, dünyevileşmiş, servet düşkünü, cimri, ihtikârcı ve kapitalist bir karakterdir. Kaynaklarımızda yer alan anlatımları da dikkate alırsak tüm bu özelliklere kıskanç, Allah'ın emrine karşı çıkan, komplocu, yalancı ve müfteri karakter özelliklerini de ekleyebiliriz. Tevrat'taki anlatımda ise Korah, hırslı bir isyancı, öfkeli bir lider, kıskanç, liderlik tutkunu, mevki düşkünü, imtiyaz elde etmeyi arzulayan, peygamberini kendi

inisiyatifiyle ve adaletsiz davranmakla suçlayıp ona karşı çıkan bir karakterdir. Tevrat'ın tefsirlerinde yer alan anlatımlar da dikkate alındığında, bu özelliklere kibirli ve işbirlikçi gibi karakter özellikleri de eklenebilir.

B. İki Anlatımdaki Kişinin Aynı Kişi Olup Olmadığı Konusundaki Görüşler

Söz konusu iki kıssadaki kişinin aynı kişi olup olmadığı konusunda esas itibariyle üç görüşün olduğu söylenebilir. Şimdi bu üç görüşü kısaca incelemek istiyoruz.

1. Birinci görüş yaygın olan görüştür ki o da, Kur'an-ı Kerim'de ve Tevrat'ta kıssası anlatılan kişinin aynı kişi olduğu görüşüdür. Öyle ki klasik kaynaklarımızda bu konu mesele bile edilmez, Kârûn'un soyu Tevrat'taki Korah'ın soyu olarak verilir ve gerek Tevrat'ta gerekse isrâiliyât rivayetlerinde yer alan bazı anlatımlar aktarılır. Her ne kadar klasik kaynaklarımızda söz konusu iki anlatımda bahsi geçen kişinin aynı kişi olduğu benimsenmişse de kıssanın Tevrat'taki anlatımıyla mukâyesesi yapılmamıştır. Bu durum klasik kaynaklarımızda yer alan bilgilerin, sözlü kültürün hâkim olduğu ilk hicrî asırlarda aktarılan bilgilere dayandığı gerçeğiyle açıklanabilir. Bu açıdan klasik kaynaklarımızda, söz konusu iki anlatımda bahsi geçen kişinin aynı kişi olup olmadığının tartışma konusu yapılmamasının, Tevrat'ın ilk nesillerin ellerinde yazılı bir metin olarak bulunmaması, sonraki nesillerin de kendi kaynaklarındaki bilgilerle yetinmeleri ve Tevrat'taki bilgilere bakma ihtiyacı hissetmemeleri veya baksalar bile Kur'an-ı Kerim'de ve diğer kaynaklarımızdaki bilgilerle Tevrat'taki bilgileri karşılaştırma gereği duymamaları gibi muhtemel nedenlere dayandığı düşünülebilir. Ayrıca konunun müstakil olarak ele alınıp incelendiği eser sayısının çok az olmasının da bunda bir payının olduğu söylenebilir.

2. İkinci bir görüşe göre Kur'an-ı Kerim'de ve Tevrat'ta kıssası anlatılan kişiler iki farklı kişidir. Bu görüşü savunanlardan biri olan Zübeyir Yetik'e göre, Kur'an-ı Kerim'in verdiği bilgilerin ışığında olaya bakıldığında, Kârûn'un İsrâiloğulları'nın Mısır'dan çıkışından önce yaşayıp helâk olduğunu söylemek

gerekmektedir. Yetik bunun iki sebebinin olduğunu söyleyerek gerekçelerini şöyle açıklamıştır:

Birincisi, Sâmirî kıssasından açıkça anlaşıldığı üzere İsrâiloğulları, Mısır'dan çıkışlarından sonraki zamanlarda zenginlik, debdebe ve altına karşı pek ilgi duymamışlar, hatta Sâmirî'nin çağrısı üzerine ellerinde bulunan zînet eşyalarını onun yaktığı ateşe atmışlardır. Bu psikolojiyi yaşayan insanların bir başkasının zenginliği karşısında "*Bu büyük bir paydır.*" diyerek imrendiklerini düşünmek mümkün değildir. Ayrıca çıkış halinde sürekli konup göçen ve gerçekten de alabildiğine perişan halde günler geçiren bir topluluk içinde, herhangi bir kimsenin anahtarlarını güçlü bir topluluğun taşıdığı hazinelerini götürmesini varsaymak için de yeterli tutanak yoktur. Yere geçirilen konağa ilişkin ifadelerin, bir çadırı anlatmada kullanılamayacağı da göz önünde tutulursa, bu durum daha da belirginleşmiş olur.

İkincisi, "Firavun, Hâmân ve Kârûn" şeklindeki sıralamanın yapıldığı ayette peygamberin gönderildiği kimseler sıralanmakta, "Kârûn, Firavun ve Hâmân" şeklindeki sıralamanın yapıldığı ayette ise, helâk olanlar sıralanmaktadır. İlkinde büyükten küçüğe bir sıralama varken, ikincisinde bu yoktur. Bu farklılık, Kârûn'un Firavun'dan önce helâk edildiğinin belirlenebileceği bir açıklık getirmektedir. Firavun, İsrâiloğulları'nın Mısır çıkışı sırasında helâk olduğuna göre, Kârûn, demek ki, Mısır'daki dönemde helâk edilmiştir.³⁶³

Kur'an-ı Kerim'in yorumlarının bu doğrultuya elverişli olduğunu belirten Yetik, Tevrat'ta, Kârûn diye kabul edilen Korah'ın helâkının Mısır'dan çıktıktan sonra gerçekleştiğinin anlatıldığını, üstelik Korah'ın zenginliğinden de söz edilmediğini ifade etmiştir. Burada kıssa, Korah ve avanesinin Hz. Mûsâ'ya *koenlik* için başkaldırısı biçiminde gelişen bir olay olarak anlatılmıştır. Buna göre kavmin yanında daha iyi bir konum ve daha geniş yetkiler istenmesi için Korah ve kendisi ile birlikte bulunanlar Hz. Mûsâ'ya karşı çıkmışlar ve bunun sonucunda da o, onun adamları, ev halkı ve çadırı yerin altına geçirilmiştir. İki olay arasında örtüşen yanın, yalnızca, yerin altına geçirilme olduğuna dikkat çeken Yetik, bunun ise, diğer farklılıklar göz önünde tutulduğunda

³⁶³ Yetik, "*Kârûn*" md., Şâmil İslâm Ans., c.3, s.309. Benzer bir değerlendirme için bkz. İslamoğlu, s.306.

Kârûn ile Korah'ın aynı kişi olduğunu söylemek için yeterli olmayacağını belirtmiştir. Yetik değerlendirmesini şöyle tamamlamıştır:

“Mümkündür ki, yere geçirme suretiyle helâk hem Kârûn için hem de Korah için gerçekleşmiş olsun. Zenginliğiyle azan ve çevresini de azdırmak isteyen, bununla da kalmayıp, serveti kendi bilgisine bağlayarak Allah'ın vermiş olduğu gerçeğini dışlayan işbirlikçi Kârûn ile Hz. Mûsâ karşısında riyâset davasına kalkışan Korah, biri Mısır'dan çıkış öncesi, diğeri Mısır'dan çıkış sonrası, ayrı ayrı, aynı azaba uğratılmış olabilirler.”³⁶⁴

3. Üçüncü bir görüşü gündeme getiren ise Murat Sülün'dür. Ona göre “Kârûn hazineleri” olarak bilinen değerli sanat eserlerinin, Lidya kralı Krezüs'e (Kroisos) ait oluşu, kaynaklarımızda yer alan bilgiler üzerinde düşünülmesini gerektirmektedir. Kur'an-ı Kerim'deki Kârûn hikâyesinin Tevrat'ta Mûsâ ile tartışan, ancak zenginliği ile ilgili herhangi bir anlatım bulunmayan Korah ile zenginliği mitolojilere konu olan Kral Krezüs'ün kombinasyonu ile oluşturulmuş olabileceğinin söylendiğini belirten Sülün yaklaşımını şöyle izah etmiştir:

“Antik çağın bilinen en zengin kralı olan Krezüs, -mitolojiye göre- her tuttuğunun altın olması için ilahlara yalvarmış; bu dileği kabul edilince mutluluğa erişeceğini sanmıştır. Ancak çok zengin olduğu halde mutluluğu bir türlü bulamayan kral, acı içinde kıvranarak ölmüştür. Anadolu'daki en eski Yahudi yerleşimlerinin Lidya topraklarında bulunması sebebiyle, hikâyenin Yahudiler vasıtasıyla zaman, mekân gibi nitelikleri değişerek Ortadoğu halkları arasında yayılmış olması mümkündür. Bu yaklaşım, Kur'an kıssalarının gerçekliği ile ilgili şüphe uyandırabilecek nitelikte ise de, Kur'an'ın kıssa anlatımında temel hedefi, tarih anlatmak değil ders vermek olduğundan, iki şahsiyetin temel özellikleri tek bir sembolik şahsiyette birleştirilmiş olabilir.”³⁶⁵

Yukarıda üç yaklaşımı aktardıktan sonra burada kendi kanaatimizi de ifade etmek istiyoruz. Bizim kanaatimiz birinci görüşün daha isabetli olduğu yönündedir. Kur'an-ı Kerim'in anlattığı pek çok kıssanın, özellikle de Mûsâ kıssasının Tevrat'taki anlatımla önemli ölçüde benzerlikler taşıdığı bilinen bir durumdur. Kârûn kıssasının, Hz. Mûsâ kıssasının anlatıldığı Kasas suresinde, âdetâ kıssanın bir devamı olarak anlatılması, kıssanın, Tevrat'ta benzer bir anlatımla konu edildiği aynı kişiden bahsettiğine bir işaret sayılabilir. Ayrıca Kârûn'un Hz. Mûsâ'nın kavminden olduğuna vurgu yapılması, helâkının yere batırılma şeklinde gerçekleşmesi, kaynaklarımızda aktarılan pek çok rivayetin Tevrat'taki anlatımla benzer içeriklere sahip olması, iki kıssanın mukâyesesinde ayrıntılarına değindiğimiz gerek Kur'an-ı Kerim ve Tevrat'taki

³⁶⁴ Yetik, “Kârûn” md., Şâmil İslâm Ans., c.3, s.310.

³⁶⁵ Sülün, “Kârûn” md., Kuran Kelimeleri Hazinesi, henüz neşredilmemiş çalışma.

anlatımlar arasındaki gerekse iki kutsal kitabın tefsirlerinde yer alan bilgiler arasındaki benzerlikler bu yaklaşımı benimsememizin temel gerekçeleridir.

Söz konusu iki anlatımda bahsi geçen kişinin aynı kişi olduğunu söylemek, bizim açımızdan Tevrat'taki anlatımı olduğu gibi kabul etmek anlamına gelmemektedir. Özellikle Kur'an-ı Kerim'de tahrif edildiği bildirilen, fakat Kur'an-ı Kerim'e aykırı olmayan bilgilerinin kullanılabilmesi ifade edilen Kitab-ı Mukaddes anlatımlarından faydalanırken, Kur'an ve sünnette yer alan bilgileri temel alıp diğer bilgileri, bu temelden hareketle kullanmak gerektiğini düşündüğümüzü de burada ifade edelim.

Bu noktada Kur'an-ı Kerim'in, kıssalar yoluyla, tarihî bir kişiliğin, nâzil olduğu toplum tarafından bilinen bir özelliğine yeni bir boyut kazandırmış ve ibretlik farklı bir hikâyesini anlatmış olabileceği düşünülebilir. Fıkıhtaki “şer'u men kablênâ” prensibine benzer bir yaklaşımla söyleyecek olursak, sanki Kur'an-ı Kerim'de Kârûn kıssasının, Mûsâ kıssasının devamında ve onun Hz. Mûsâ'nın kavminden olduğunun belirtilerek anlatılması, ardından da nasıl gerçekleştiği açıklanmadan sadece Kârûn'un bağyinden bahsedilmesi, Tevrat'ta anlatılan ve anlaşıldığı kadarıyla vahyin nüzûl vasatında kültürel olarak bilinen bir duruma atıf yapıp konunun yeni boyutunun anlatılmasına geçilmiş gibidir. Burada sözü uzatmamak adına diğer iki yaklaşıma niçin katılmadığımızı da kısaca ifade edip konuyu tamamlamak istiyoruz.

İkinci görüşte ifade edilen, söz konusu kişilerin iki farklı kişi olduklarını söylemeyi iki anlatımdaki benzerlikler ve tarihî veriler açısından isabetli bulmadığımızı söylemeliyiz. Bu iki anlatımda sözü edilen kişilerin iki ayrı dönemde yaşamış ve aynı akıbete uğramış iki farklı kişi olduklarını söylemek yerine, aradaki benzerlikleri ve tarihî verileri dikkate alarak, bu anlatımları aynı kişinin iki ayrı hikâyesi olarak düşünmeyi daha doğru buluyoruz. Aradaki çelişkilerin çözümünde ise Kur'an-ı Kerim'deki anlatımı esas almayı, Tevrat'taki anlatımda ise –tahrif dolayısıyla- bazı karışıklıkların olabileceği düşüncesinden hareketle yorumlamada esnek davranmayı ve bu iki anlatımı birlikte düşünmeyi daha isabetli bir yaklaşım olarak değerlendiriyoruz.

Üçüncü görüşte ifade edilen yaklaşımı ise Kur'an kıssalarının vâkîliği konusunda şüphe uyandırması dolayısıyla isabetli bulmadığımızı ifade etmeliyiz.

Kur'an-ı Kerim'in, kıssaların tarihî gerçekliğini konu edinmediği ve ilk hitap çevresindeki muhataplarının bilgi dağarcığında yer ettiği şekillerini kullanarak onlara öğüt vermeyi hedeflediğini savunan bu yaklaşıma göre Kur'an kıssalarının bir bölümünü, tarihî gerçekliği olmayan mitolojik anlatımlar oluşturur. Kıssaları edebî, sanatsal anlatımlar olarak değerlendirmeyi teklif eden bu yaklaşıma göre kıssaların tarihî gerçekliğiyle ilgilenmek gereksizdir, zira Kur'an-ı Kerim'in kıssa anlatımındaki temel hedefi tarih anlatmak değil, öğüt vermektir. Doğrusu Kârûn kıssasının, bu yaklaşımla değerlendirmeye elverişli özellikler taşıdığı ve dolayısıyla bu değerlendirmenin, bu yaklaşımı benimseyenler açısından kendi içinde tutarlı bir değerlendirme olduğu söylenebilir, fakat bizim kanaatimize göre söz konusu yaklaşım, Kur'an-ı Kerim'in bütünü için de şüphe uyandırabileceğinden dolayı isabetli bir yaklaşım olarak görünmemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OLUMSUZ BİR KİŞİLİK OLARAK KÂRÛN VE KÂRÛN KISSASINDAN ÇIKARILABİLECEK TEMEL MESAJLAR

I. OLUMSUZ BİR KİŞİLİK OLARAK KÂRÛN

Kur'an-ı Kerim'de kıssası anlatılan Kârûn, tarihi kişiliğinin yanında olumsuz bir semboldür. Bir düşünce, fikir ya da nesnenin yerini tutan, bir kavramı veya bir düşünceyi belirten, gözle görülür ve anlamı bilinir işaret şeklinde tanımlanan sembol kavramı, esas itibariyle pek çok anlamın tek bir göstergede yoğunlaştırılması olarak ifade edilebilir.³⁶⁶ Başka şeyin yerini tutarak onu temsil eden sembol, doğal olarak bir şeyi veya şeyleri sembolize edecektir. Sembollerin temel fonksiyonunun “çağrıştırma” olduğu söylenebilir. Bu yönüyle semboller anlamlarını sınırlayıcı tarzda değil daha ziyade çağrıştırıcı tarzda yansıtırlar. Sembol, temel olarak somut ve soyut olmak üzere iki yön(unsur)den oluşmaktadır. Sembolün somut yönü herhangi bir göstergenin etrafını saran yan anlamlardan oluşan tecrübelerden meydana gelmektedir. Soyut yönü ise bu tecrübelerde yansıyan soyut ya da aşkın gerçekliktir.³⁶⁷

Dilbilimleri içerisinde mühim bir yere sahip olan sembol konusu, çalışmamız açısından önem arz etmektedir. Kıssa anlatımının dolaylı anlatım yöntemlerinden biri olduğu ve dolaylı anlatımın gerçekleştiği yerde de mutlaka sembolizmin gündeme geldiği düşünüldüğünde, kıssalarla gerçekleşen anlatım biçiminde sembolizmin kaçınılmaz olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü kıssa anlatımında başlı başına bir olay, bazı olgu ve gerçekliklerin yerine geçirilmekte ve asıl kastedilen şey, olayın kendisi değil, söz konusu gerçeklikler olmaktadır.”³⁶⁸ Bu durum anlatılan kıssanın gerçekleşmediğine değil, gerçekleşmiş bir olayın temsil ettiği gerçekliğin anlatımına işaretir.

İnsan zihninin semboller, işaretler ve modellerle çalıştığı bilinen bir durumdur. Bu noktada kıssaların insana, hakikati kavrama noktasında modeller sunduğu

³⁶⁶ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yay., İstanbul 1999, s.765.

³⁶⁷ Yavuz, s.392.

³⁶⁸ Yavuz, s.348.

söylenir.”³⁶⁹ Kur’an-ı Kerim’de geçen Nûh, İbrâhîm, Mûsâ, İsâ, Meryem, Zülkarneyn gibi isimler, kendilerinde kutsalın yansıdığı şahısları göstermektedir. Bunlar genellikle kutsalın rahmet yönünü tecelli ettirmektedirler. Bir de kutsalın gazap yönünün yansıdığı İblis, Firavun, Kârûn vs. gibi isimler vardır ki, bu isimler Allah’a isyan eden kişilerin isimleridir. Böyle kimseler üzerinde Allah (kutsal)’ın karşı konulmaz gazap özelliği, helâk ve yıkım şeklinde tezahür etmektedir. Örnek olarak Firavun üzerinde kutsalın gazap yönü, onun boğularak helâk olması, Kârûn’un ise malı ve mülkü ile yerin dibine batırılması şeklinde tezahür etmiştir. Kur’an dili içinde böyle kimselerin isimleri kendilerinden daha fazlasını, yani kutsalın gazap yönünü tecelli ettirmektedirler. Ayrıca Firavun, Kârûn vs. gibi isimlerin, Allah’ın gazabına işaret etmeleri yanında, zulüm, kibir, gurur, azgınlık ve şımarıklık gibi soyut gerçeklikleri de temsil ettikleri anlaşılmaktadır. Çünkü Firavun ve Kârûn’un ismi anıldığında az önce belirtilen soyut gerçeklikler de çağrışmaktadır. Bu sebeple bu isimlerin her biri, Kur’an dili içinde kendilerinin ötesindeki bir gerçekliği yansıtmak suretiyle sembol olarak işlev görmektedirler.”³⁷⁰

Yukarıdaki genel açıklamalardan sonra, şimdi burada, sembolün, somut ve soyut olmak üzere iki yönünün bulunduğu, somut yönünün bir göstergedeki yan anlamların oluşturduğu tecrübelerden meydana geldiği ve soyut yönünün ise bu tecrübelerde yansıyan soyut ya da aşkın gerçekliklerden oluştuğu bilgisini temel alacağız. Bu temel üzerinden öncelikle, kıssadan elde edilen bilgiler ışığında, Kârûn olgusu etrafında oluşan tecrübeyi yansıması açısından Kârûn’un özelliklerini özetleyecek, ardından da bu özelliklerden yansıyan soyut gerçeklikleri tespit etmeye çalışacağız.

A. Kârûn Kıssasından Elde Edilen Bilgiler Işığında Kârûn’un Özellikleri

Kur’an-ı Kerim’de anlatılan ve kaynaklarda nakledilen bilgiler çerçevesinde ortaya çıkan bir “Kârûn olgusu”ndan söz etmek mümkündür. Buna göre geçmişte yaşamış Kârûn diye birisi vardır. Hz. Mûsâ döneminde yaşamıştır, onun kavmindendir

³⁶⁹ Ay, s.33.

³⁷⁰ Yavuz, s.333-334.

ve onun yakın akrabasıdır. Kârûn, İsrâiloğulları'ndan olmasına rağmen onlara karşı azgınlık ve taşkınlık etmiştir. Mısır'dayken Firavun onu İsrâiloğulları üzerine yönetici yapmış, o da onlara karşı Firavun adına çalışmış ve kendi kavmine zulmetmekten çekinmemiştir. Kârûn büyüklük taslayıp insanlara zulmeden Firavun ve Hâmân'la aynı safta yer almış; Hz. Mûsâ, bu ikisiyle birlikte Kârûn'a da elçi olarak gönderilmiştir. Hz. Mûsâ onlara apaçık mucizeler getirmiştir, fakat onlar onu sihirbazlık ve yalancılıkla itham etmişler ve Hz. Mûsâ ile beraber iman edenlerin yeni doğan erkek çocuklarının öldürülmesi, kadınlarının-kızlarının ise sağ bırakılmasını emrederek ülkede büyüklük taslayıp insanları ezmeye devam etmişlerdir.

Kârûn, bir dönem Hz. Mûsâ'ya inanmıştır ve onunla birlikte dir. Hatta Tevrat âlimlerindedir, öyle ki Tevrat'ı en iyi bilen, okuyan ve ezberleyen kişidir. Tevrat'ı güzel okumasından dolayı el-münevvir diye isimlendirilmiştir, İsrâiloğulları içinde Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'dan sonra en âlim, en faziletli ve en yakışıklı kişidir. Hz. Mûsâ İsrâiloğulları'nı Mısır'dan çıkarıp hep birlikte denizi geçtiklerinde Kârûn da onlarla birlikte dir. Aynı zamanda o, Hz. Mûsâ'nın ilâhî kelâmı dinlemek için seçtiği yetmiş kişiden biridir. Kârûn Hz. Mûsâ'ya iman ettiği böyle bir dönemin sonrasında münafık olmuştur. Onun hayatında önce küfür, sonra iman ve daha sonra da nifak üzere bulunduğu farklı evreler söz konusudur.

Kârûn zamanının en zenginidir, öyle ki hazinelerinin anahtarlarını taşımak bile güçlü kuvvetli bir cemaate zor gelecek ölçüde servete sahiptir. Göz kamaştırıcı bir ihtişam ve debdebe içinde halkının karşısına çıkmaktadır. Âdeta insanları kendine hayran bırakmak ve onların sempatisini kazanmak için çabalamaktadır. Kavminin, şıarmaması, Allah'ın kendisine verdiği serveti ahiretini kazanmak için kullanması, başkalarına da ihsanda bulunması ve ülkede bozgunculuk çıkarmaması şeklindeki öğütlerine kulak vermemiştir. Allah'ın kendisine verdiği serveti, bilgisine bağlayarak kendisine nispet etmiş ve nimetin gerçek sahibini unutmuştur.

Kârûn, malını yığıp biriktirmiş, *“Nübüvvet Mûsâ'ya, kurban ve adak işleri Hârûn'a verildi. Bana ise bir şey verilmedi.”* diyerek haset etmiş, malının ve evlatlarının çokluğuyla insanlar üzerinde büyüklük taslamış ve kibirlenmiştir. Hz. Mûsâ kendisinden zekât isteyince reddetmiş, ondan ayrılmış, bir tertip kurarak Hz. Mûsâ'ya

zina iftirasında bulunmuştur. Tüm bunların sonucunda da evi barkı, malı mülkü ve adamlarıyla birlikte yerin dibine geçirilerek helâk edilmiştir.

B. Kıssada Tasvir Edilen Olumsuz Bir Kişilik Olarak Kârûn

Kur'an-ı Kerim'in temel özelliklerinden biri lafız, ibâre, ayet, sure, olgu, olay, kavram gibi unsurlarının sağlam bir yapı ve bütünlük oluşturacak bir anlam örgüsüne sahip olmasıdır. Şüphesiz bu durum Kur'an-ı Kerim'in îcâz yönünü oluşturmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in îcâzının bir yönünü de, anlatılmak istenen pek çok hakikatin taşıyıcısı olacak bir anlam örgüsüyle sunulan kıssalar oluşturmaktadır. Bu durum kıssada anlatılan olaylar ve gündeme taşınan kavramlar için geçerli olduğu gibi, kıssada sözü edilen kişiler üzerinden tasvir edilen karakterler ve temsil edilen kişilikler için de geçerlidir. Aynı şekilde Kârûn kıssası için geçerli olduğu gibi Kârûn karakteri için de geçerlidir.

Kur'an-ı Kerim'deki sıkı anlam örgüsünü yansıtmaya açısından iyi bir örnek olarak değerlendirdiğimiz Kârûn kıssasının, tezimizin birinci bölümünde incelediğimiz şımarıklığı ifade eden kelime ve kavramlarla oluşturulan anlam dünyasını ve Kur'an-ı Kerim'in tasvir ettiği şımarık kişiliğin özelliklerini somutlaştırdığını görmekteyiz. Aynı şekilde tersten söyleyecek olursak, Kârûn kıssasında ve Kârûn'un şahsında somutlaşan gerçeklik, Kur'an-ı Kerim'in anlam dünyasında önemli yeri bulunan pek çok değer ve mesajı temsil etmektedir. Bu yönüyle Kârûn kıssası âdeta, Kur'an-ı Kerim'de eşer, betar, merah ve ferah gibi kelimelerle anlatılan gerçekliğin somut bir örneği; Kârûn ise âdeta, Kur'an-ı Kerim'de tasvir edilen eşir, ferih, muhtâl, fahûr, müstekbir, mele' ve mütref tipinin somut bir prototipidir.

Bu genel değerlendirmenin ardından şimdi olumsuz bir kişilik olarak Kârûn'u incelemeye geçebiliriz. Olumsuz bir kişilik olarak Kârûn öncelikle şımarık bir zengin karakterdir. Azgınlık ve taşkınlık eden, haddini bilmeyen, mütekebbir, her şeye sahip olabilme ve her istediğini yapabilme anlayışı içerisinde bozgunculuk yapan, sınır tanımayan, zalim ve günahkâr bir kişiliktir. Nimetin kıymetini bilemeyen, nankörlük ve küstahlık eden, sahip olduğu nimetlerle büyülenen, onu asıl amacından saptırıp sanki mest olmuş gibi aşırı davranışlar sergileyen, nimetin çokluğu ve devamlılığı sebebiyle

şımarıp haddi aşan, nimeti kötüye kullanan, nimetin kişi üzerinde oluşturduğu sorumluluğa riâyet etmeyen ve o nimeti uygun olmayan yerlerde kullanan şımarık bir karakterdir.

Mal, zenginlik ve nimetle şımarmayı, o nimeti veren Rabbine karşı şükürü terk ederek küfrân-ı nimette bulunmayı temsil eden Kârûn, Allah'ın kendisine verdiği nimetlerden başkalarını da yararlandırmaya razı olmayan, sahip olduğu nimetleri kendinden bilip nimetin gerçek sahibi olan Allah'ı unutan, kendisine verilen güzel ve hikmetli öğütlere dudak büken, uyarılara tepeden bakan ve bozgunculukta ısrar eden nankör bir kişilik özelliğine sahiptir. Bu yönüyle Kârûn, servetin gözünü kör ettiği, mülkün kendisini aldattığı ve ruh dünyası körleşmiş mağrur bir kişilik; nimetin kaynağını ve veriliş hikmetini unutan, gözü hiçbir şeyi görmeyen, malın çekiciliği ile aldanmış ve zenginliğin kör ettiği kibirli bir karakterdir.³⁷¹

Bu karakter, arsızlık, kapris yapma, başıbozukluk, istediği gibi yaşama, itaat edecek bir merci tanımama, bencillik ve sorumsuzluk, rahatına düşkünlük, zenginliğin verdiği aşırı sevinç ve mutluluk içerisinde kendi menfaatleri dışında her şeye karşı duyarsızlaşma, isyan ve dalâlette ısrar etme gibi vasıfları üzerinde taşımaktadır. Kârûn karakteri belli bir süre kendi haline terk olunmuş, başıboş bırakılmış, bu yüzden dilediğini yapmaktan ve nimete kavuşmaktan engellenmemiş, hayatın tadını çıkaran, ahlâkî endişelere hayatında pek yer vermeyen, bol nimete sahip olan, rahat içinde müreffeh bir hayat sürdüren, kendisine verilen bol nimetlere doymayan, tatmin duygusunu yitirmiş, kolay ve müreffeh bir hayatın küstahlaştırdığı, haz ve keyif peşinde koşmanın yozlaştırdığı, pervasız, kimseden nasihat almaya yanaşmayan, dünya nimetleri hususunda geniş bir bolluğa sahip kılındığı için müstağni davranan, şımarıkça şımaran ve elde ettiklerine hükmetme konusunda akli devreden çıkıp anlık hazlarının peşine düşen, mütekebbir bir insan tipinin örneğidir.³⁷²

İçinde bulunduğu maddî refah sebebiyle gaflet, kendini beğenmişlik, kendi kendine yeterli olduğunu sanma, haksız bir kibirlenme ve büyükleme hastalığına

³⁷¹ Kara, s.470.

³⁷² Yücedoğru, s.4; Esed, s.449.

yakalanmış bir karakterin canlı örneği olan Kârûn, kibre, gurura ve israfa dalma, tekebbür, insanlar üzerinde üstünlük ve hâkimiyet kurmaya çalışma, onları itaat altına alıp hükmetme, her zaman üstünlüğü ve hâkimiyeti elinde tutma, başkalarına kaptırmama kaygısı taşıma, doğruları ve gerçekleri konuşanları üstünlük için mücadele etmekle itham etme, hak olanı hak olarak görmeme ve büyülenerek onu kabul etmeme, hak karşısında kibirlenme tavırlarının sembol kişisidir. Debdebe ve şatafatı sevmeye, insanları kendine hayran bırakmak ve imrendirmek için gösteriş yapma, çalım satma, hava atma, övünme, böbürlenme, şımarma ve caka satma gibi tavırlar takınan Kârûn, dünyevî zevkler peşinde koşan, şerde ileri giden ve dalâlette bulunan liderleri, zorba yöneticileri, şımarık zengin kodamanları, mütekebbir inkârcıları ve azgın müstekbirleri temsil etmektedir. Bu yönüyle Kârûn, ekonomik üstünlüğünden hareketle büyülenme duygusuna kapılmış, elindeki servetin sırf kişisel bilgi ve çabasının ürünü olduğu düşünce ve saplantısıyla egosu kabarmış bir kişiliktir.³⁷³

Kur'an-ı Kerim'de inkârcıların bir karakter özelliği olarak vurgulanan şımarıklığın en önemli somut örneği olan Kârûn, peygamberin getirdiği ilâhî değerlere uymayı, boyun eğmeyi gururuna yedirememeye, inkâr, yalanlama ve peygamberlere karşı gelme, Allah'ın ayetleri hakkında tartışma, Allah'ın rızık dilediğine bol bol verdiğini, dilediğine daralttığını düşünüp ibret almama, kendilerine Allah'ın ayetleri geldiğinde kibirlenerek yüz çevirme, dalâlette bulunma, yandaşlarıyla bir araya gelip hak karşısında ileri geri konuşma, haktan hoşlanmama, peygamberlere tabi olarak izzet ve şeref kazanmak varken buna sırt çevirme, haset etme, yalancılık ve iftira atma gibi pek çok olumsuz özelliği üzerinde taşıyan bir karakterdir.

Duyarsızlık, sorumsuzluk, cimrilik, bencillik gibi sebeplerle kalbi katılaştırmış olan ve şeytanın, amellerini kendisine cazip göstererek aldattığı Kârûn, sorumluluk bilincinden uzak, refahla yozlaşmış, sahip olduğu servet, bilgi ve güce aldanmış, diğer insanlara karşı bîgâne, Rablerine karşı nankör ve küstah, toplumuna karşı bozguncu, dirlik düzen vermeyen, aşırı giden, gaflet ve sapıklık içinde bulunan, Allah'ın kendisine servet ve oğullar vermesini kendisinin fazilet ve hayrına, Allah tarafından sevildiğine ve

³⁷³ Macit, s.45.

dolayısıyla azaptan korunacağına işaret sayan, nimetin imtihan olduğunu bilememiş, Allah'a yaklaştıracak olanın mallar ve evlatlar değil, iman ve sâlih ameller olduğunu idrak edememiş, münafıklığı sebebiyle basireti bağlanmış, sözleriyle kin ve düşmanlığını yansıtan bir kişiliktir.

İçine gömüldüğü refah ve konfor yüzünden şımarıp azgınlaşan, dünyevî zevk ü safânın peşine düşen, ahireti unutup dünyaya dalan, şehvî arzularla ve günah işlemekle meşgul olan, hiçbir ahlâkî kaygı ve sorumluluk taşımadan refah ve dünyevî lezzetler içinde, zenginlik ve sefahat peşinde şımarık bir hayat süren bir kişiliğin somut örneği olan Kârûn, gösterişçi bir karakterdir. Kendini olduğundan daha güçlü, önemli göstermek, sahip olduğu maddi varlık ve imkânlarla başkalarına karşı övünmek, bu tür sahte gösterilerle insanları baskı altına almak, kibirlenerek insanlardan yüz çevirmek, böbürlenerek ve kibirle kasılmak, kendini beğenmek, çokça övünüp durmak, sınırlandırılmamış edinme çabası, gösterişçi bir savurganlık, güç sergileme arzusu, servete dayalı bir saygınlık arayışı, çıkarıcı ve dünyacı tavır, biriktirme tutkusu, çokluk arzusu bu karakterin diğer bazı özellikleridir.

Kârûn'un Firavun ve Hâmân ile birlikte anılması, Firavun'un sisteminde Kârûn'un neyi temsil ettiği sorusunu gündeme getirmiştir. Buna göre Firavun sisteminde Firavun siyasî erki, Hâmân bürokratik erki, Kârûn ise ekonomik erki temsil etmektedir.³⁷⁴ Ayrıca Firavun adına İsrâiloğulları'na yönetici yapılan Kârûn kendi kavmine ihanet etmiş ve düşman güçlerin destekçisi olmuştu. Kendi halkına bu ihaneti, kendisine Firavun nezdinde de büyük bir mevki kazandırmıştı. Firavun'un yanısıra Hz. Mûsâ'nın (a.s) kendilerine gönderildiği iki önemli kişiden biri olmuştu. Yani, Firavun'un başbakanı (veziri) Hâmân ile İsrâilli kapitalist Kârûn... O kadar ki, diğer önde gelen şahıslar ve saray erkânı isimleri anmaya değmeyecek kadar ikinci planda kalmışlardır.³⁷⁵ Bu iki yönüyle Kârûn bir taraftan Firavun sisteminin ekonomik erkini, diğer taraftan da işbirlikçi hain bir kişiliği temsil etmiş olmaktadır.

³⁷⁴ Sırma, s.131.

³⁷⁵ Mevdûdî, c.4, s.185.

Bu bölümü konunun temsili yönünü vurgulayan güzel bir ifade olması dolayısıyla Elmalılı'nın şu veciz ifadesiyle tamamlamak istiyoruz:

*“Firavun, siyâsî zulm ü istibadda alem olduğu gibi Kârûn da malî istibad ve ihtikârda alemdir. Bu suretle Kârûn kıssası muhtekir bir kapitalist kıssasıdır.”*³⁷⁶

II. KÂRÛN KISSASINDAN ÇIKARILABİLECEK TEMEL MESAJLAR

Bu bölümde Kârûn kıssasından çıkarılabilecek temel mesajları incelemek istiyoruz. Kıssada hem bir bütün olarak pek çok mesajın yer aldığı, hem de kavminin Kârûn'a verdiği hikmetli öğütlerin önemli mesajlar içerdiği görülmektedir. Bundan dolayı öncelikle kavminin öğütlerini tek tek ele alıp kısaca açıklamaya çalışacak, ardından da tespit ettiğimiz genel mesajlar üzerinde duracağız.

A. Kavminin Kârûn'a Öğütleri

İslam'ın insanlığa sunduğu dünya görüşü ve hayat tarzının belirlenmesinde, dünya hayatının anlam ve değerinin ne olması ve insanın servetle ilişkisinin hangi temellere dayandırılması gerektiği soruları önemli bir yer tutar. Konumuz olan Kârûn kıssasının, bu belirlemede Kur'an-ı Kerim'in ilgi çeken pasajlarından biri olduğu söylenebilir. Bu noktada, kıssa içerisinde yer alan, kavminin Kârûn'a öğütlerinin de son derece özlü ve etkili mesajları ihtiva ettiği görülmektedir.

Söz konusu öğütleri incelemeye geçmeden önce burada öğüt verenlerin kimler olduğu konusundaki iki farklı görüşü aktarmak istiyoruz. Bunların İsrâiloğulları³⁷⁷ ve İsrâiloğulları'nın mü'minleri³⁷⁸ olduğu söylendiği gibi her ne kadar kavim ifadesi çoğul olsa da çoğul ifade kullanılarak tekil şahsın kastedilmesinin mümkün olduğu gerekçesine dayandırılarak burada öğüt verenin Hz. Mûsâ olduğu³⁷⁹ da söylenmiştir. Râzî burada önemli olanın muhteva olduğunu şöyle vurgulamıştır: *“Hangisi olursa*

³⁷⁶ Elmalılı, c.5, s.3755.

³⁷⁷ Mukâtil, c.3, s.355.

³⁷⁸ İbn Ebû Hâtim, c.9, s.3009; Mâverdî, c.4, s.267.

³⁷⁹ Ferrâ, c.2, s.311; Mâverdî, c.4, s.267.

olsun, bu öğüt öyle bir içeriğe sahiptir ki kabul etseydi şayet daha fazlasına ihtiyaç kalmazdı.”³⁸⁰

1. Şımarma Şüphesiz Allah Şımaranları Sevmez

Burada Kârûn’a yönelik olarak inkârcı insanın bir karakter özelliği olan şımarıklık tavrından sakınması öğütleniyor. Şımarılması, yani kendisine verilen mallar dolayısıyla azıp böbürlenmemesi³⁸¹ uyarısında bulunuluyor. Burada aynı zamanda Kârûn örneği üzerinden dünyada malının çokluğuyla böbürlenen ve onu ahiretini kazanma dışında bir amaçla harcayan kimse zemmedilmektedir.³⁸² Malıyla övünmemesi, çünkü Allah’ın, verdiği nimetler hakkında kendisine şükretmeyen şımarık kimseleri sevmediği anlamının yanında ferah sözcüğünün burada azgınlık ve haddi aşma (bağy) anlamına da gelebileceği ifade edilmiştir.³⁸³ Ayrıca İbn Abbas’ın (r.a.) buradaki şımarmanın şirk anlamında olduğunu söylediği nakledilmiştir.³⁸⁴ Zira kendisine verilen öğütlerden de anlaşıldığı üzere Kârûn, Allah’ın varlığını ve hatta ahireti inkâr etmiyordu.³⁸⁵ Onun temel problemi Allah’a ortak koşmak ve peygambere karşı çıkmaktı. Bu noktada onun şirkinin, âdeta servetini, bilgisini, gücünü, tüm bunlarla birlikte nefsinin ilah edinmesine dayandığı düşünülebilir.

Kavmi ona âdeta şunu söylemektedir: Ey Kârûn, mala güvenmekten, servet biriktirmekten, mal sevgisine kapılmaktan kaynaklanan kibre düşüp şımarma. Kendisine nimetler bahşedeni unutan, bu nimetlere karşı gerekli olan hamd ve şükür görevini yerine getirmeyen azgınlık gibi şımarıp kendinden geçme. Malın cazibesine kapılan, kalbini mal sevgisi ile dolduran, aklını hep onun için çalıştıran, elde ettiği bu servetle de küstahlaşıp Allah’ın kullarına karşı büyüklük taslayan kimseler gibi şımarma.³⁸⁶

³⁸⁰ Râzî, c.25, s.14.

³⁸¹ Mukâtil, c.3, s.355.

³⁸² Zeccâc, c.4, s.155.

³⁸³ İbn Ebû Hâtim, c.9, s.3009.

³⁸⁴ Râzî, c.25, s.14.

³⁸⁵ Mâtürîdî, c.11, s.80.

³⁸⁶ Seyyid Kutub (1966), *Fî Zılâli'l-Kur’ân*, Dârü’ş-Şürük, Beyrut 1985, c.5, s.2710.

2. Allah'ın Sana Verdiği Serveti O'nun Yolunda Harcamak Suretiyle Ahiretini Kazanmaya Çalış

Bu ifadeyle Kârûn'a öğüt verilmesinde şöyle bir mana vardır: Sanki kendisine verilen malın çokluğu ona ahireti unutturmuş, onu ahiretten ve ahiret için çalışmaktan meşgul etmiş ve bu durum da onu küfre ve inkâra sevk etmiştir.³⁸⁷ Burada ahiret yurdunu yani cenneti³⁸⁸ kazanmak için çalışması öğütlenmiştir. Cenneti kazanmak için çalışmanın ise ancak tasadduk etmek ve sıla-i rahim yapmak gibi kişiyi Allah'a yaklaştıracak³⁸⁹ sâlih ameller ile mümkün olacağının vurgulandığı söylenebilir.

Dünyanın ahiretin tarlası olduğu, burada ne ekersen orada onu hasat edeceğin gerçeğinin vurgulandığı bu öğütte, insanın sahip olduğu servet veya herhangi bir nimetin kendisine Allah tarafından verildiği hatırlatılıyor. Bununla birlikte bu serveti nasıl kullanması gerektiği de açıklanıyor. Buna göre sahip olunan nimetler ancak Allah yolunda, helal sınırlar içinde, ahiretini kazanmak amacıyla kullanılmalı gerekir.

3. Dünyadan Nasibini Unutma

“Dünyadan nasibini unutma” ifadesinde esas itibariyle iki mananın bulunduğu anlaşılmaktadır. Müfessirlerimizin bir kısmı bu manalardan bir tanesini zikretmiş, bir kısmı iki manayı da aktarmış, kimileri bu manalardan birini diğerine tercih etmiş, bazıları da iki mananın da nasıl bir öğüt taşıyor olabileceği ve burada farklı olarak ne gibi göndermelerin bulunabileceği üzerinde durmuşlardır.

Buradaki birinci mana dünyadan nasibinin orada ahiret için çalışmak olduğunu unutma³⁹⁰, dünyada Allah için çalışmayı terk etme, orada Allah'a itaat üzere çalışmayı unutma³⁹¹, sıhhatin, kuvvetin, gençliğin, enerjin ve zenginliğinle ahireti talep etmeyi unutma³⁹² şeklindedir. Bu manayı Zeccâc şu veciz ifadeyle gerekçelendirmiştir: “Çünkü

³⁸⁷ Mâtürîdî, c.11, s.79.

³⁸⁸ Mukâtil, c.3, s.355.

³⁸⁹ İbn Ebû Hâtim, c.9, s.3009.

³⁹⁰ Mukâtil, c.3, s.355-356; Zeccâc, c.4, s.155; Mâverdî, c.4, s.267; Beğavî, c.3, s.455.

³⁹¹ İbn Ebû Hâtim, c.9, s.3010.

³⁹² Sa'lebî, *Tefsîr*, c.4, s.551.

insanın dünyadan gerçek nasibi ahiret için çalıştığıdır."³⁹³ Sa'lebî de insanın bu dünyadan nasibinin ancak dünyadan ayrılırken sarıldığı bir kefen olduğunu nakletmiştir.³⁹⁴ Buna göre dünyadan son nasibin olan kefeni unutmama³⁹⁵ denmiş olur ki bu da dünya malının geçici olduğunu ve ölümü unutmama anlamına gelmektedir.

İkinci mana ise dünyadan payını ve ondan helal rızık talep etmeyi terk etme³⁹⁶, Allah'ın sana dünyadan helal kıldığı şeyi unutmama, helali talep etmeyi unutmama³⁹⁷, Allah'ın sana helal kıldığı şeylerle haram kıldıklarından uzak durmayı unutmama³⁹⁸, orada rızıkına düşen payını araştırmayı unutmama³⁹⁹ ve sana yetecek olanı ve salahını sağlayacak olanı almayı unutmama⁴⁰⁰ şeklindedir. Hasan-ı Basri bu ayetin, maldan maişeti karşılayacak kadarını almayı, bunun dışındakileri ahiret için harcamayı emrettiğini söylemiştir.⁴⁰¹ Mâverdî üçüncü bir mana olarak, verdiği nimetlerden dolayı Allah'a itaatle şükretmeyi unutmama⁴⁰² anlamını da zikretmiştir.

Görüldüğü üzere ikinci mana, helal olması kaydıyla dünya nimetlerinden faydalanılabileceği anlamının vurgusunu taşırken; birinci mana, bu vurguyu taşımamakta, dünyada faydalanılacak nimetlerin geçici olduğu, gerçek nasibin ahiret için çalışmak olduğu vurgusunu öne çıkarmaktadır.

Râzî, bu ayetle ilgili üç izah şeklinin olduğunu belirterek bunları şöyle açıklamıştır: Belki de Kârûn bütün çaba ve gayesini dünyayı elde etmeye harcadığı için onlardan istifade etmeye zaman ayıramıyordu. İşte nasihat eden kişi de, onu bundan nehyetmiştir. Yahut nasihat eden kimse ona, malını ahiret yurdu için sarf etmesini emredince, bu sözüyle de ona, dünya malından mübah yollarla yararlanmada bir sakınca

³⁹³ Zeccâc, c.4, s.155; Ayrıca bkz. Mâtürîdî, c.11, s.80.

³⁹⁴ Sa'lebî, *Tefsîr*, c.4, s.551.

³⁹⁵ Mehmed Vehbi Efendi (1949), *Hulâsatü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1966-1969, c.10, s.4143.

³⁹⁶ Ebû Ubeyde, c.2, s.111.

³⁹⁷ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.20, s.112.

³⁹⁸ Mâverdî, c.4, s.267.

³⁹⁹ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.20, s.112.

⁴⁰⁰ Zemahşerî, c.4, s.523.

⁴⁰¹ Mâtürîdî, c.11, s.79-80; Beğavî, c.3, s.455.

⁴⁰² Mâverdî, c.4, s.267.

bulunmadığını açıklamıştır. Yahut da bundan maksat, malı, Allah'a itaat uğruna harcamadır. Çünkü kişinin dünyadan nasibi, yediği ve içtiği şeyler değil, budur.⁴⁰³

İbn Atıyye yukarıda söz konusu ettiğimiz iki manadan birincisinin son derece büyük bir öğüt taşıdığını ifade etmiş, ikinci manayı esas alan yoruma göre de buyrukta muhataba bir parça yumuşak bir ifade bulunduğu ve onun canının çektiği işin ıslah edilmesinin söz konusu edildiğine dikkat çekmiştir. Bunun da sert ifadeler sebebiyle uzaklaşılır korkusuyla kendisine öğüt verilene karşı izlenmesi gereken bir yol olduğunu belirtmiş ve şu değerlendirmeyi yapmıştır: *“Nasıpten kastın kefen olduğu söylenmiştir. İşte bu kesintisiz öğüttür. Sanki şöyle denmiş gibidir: Sen şu kefen diye bilinen nasibin dışında, malının tümünü terk edip gideceğini unutma!”*⁴⁰⁴ Kurtubî de İbn Ömer'e atfedilen *“Ebediyyen yaşayacakmış gibi dünyanın için ekin ek, yarın ölecekmiş gibi ahiretin için çalış.”* sözünün, ayetin iki manayı da kapsayan bu yorumunu özlü bir şekilde ifade ettiğini vurgulamıştır.⁴⁰⁵

Elmalılı ise söz konusu iki manadan birincisini tercih ettiğini şöyle dile getirmiştir: *“Dünyadan nasibi, bazıları helal dünya rızkı ve meşrû dünya zevki diye anlamak istemişlerse de o geçici dünyanın kendisi demektir. Asıl dünyadan nasip ise «Dünya, ahiretin mezrâsıdır.» muktezâsınca ahiret için edilen intifâ, ahirete kalacak ameldir. Yoksa dünyadan nasip nihayet bir kefendir.”*⁴⁰⁶

Konunun önemine binaen Hz. Peygamber'den (s.a.v.) iki örnek aktarmak istiyoruz. Resûlullah (s.a.v.) bir gün ashâbına, *“Hanginiz için vârisinin malı kendi malından daha sevimidir?”* diye sormuş, ashâbı da *“Yâ Rasûlallah, hepimiz kendi malımızı daha çok severiz.”* diye cevap vermişlerdir. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): *“İnsanın kendi malı önceden gönderdiği, vârisinin malı ise geride bıraktığı maldır.”* buyurmuştur.⁴⁰⁷

⁴⁰³ Râzî, c.25, s.14.

⁴⁰⁴ İbn Atıyye, c.4, s.299.

⁴⁰⁵ Kurtubî, c.13, s.326.

⁴⁰⁶ Elmalılı, c.5, s.3755.

⁴⁰⁷ Buhârî, Rikak, 12.

Hız. Âişe (r.anhâ) anlatıyor: Bir gün bir koyun kesmiştik. Koyunun bütün etlerini dağıttık. Yalnız bir budu kaldı. Peygamberimiz (s.a.v.): “Koyunu hep dağıttınız mı?” diye sordu. Ben de: “Ya Resûlallah! Koyunun her tarafını dağıttık, yalnız bir budu kaldı.” dedim. Peygamberimiz şu düşündürücü karşılığı verdiler: “Ya Âişe, (desene) bir buddan başka, hepsi kaldı...”⁴⁰⁸

4. Allah Sana Nasıl İhsanda Bulunduysa Sen de Başkalarına Öylece İhsanda Bulun

Bu ibâre iki şekilde anlaşılmıştır. Birincisi “Allah’ın sana ihsanda bulunduğu gibi sen de ahiret için çalışma konusunda şükürle ve taatinle kendi nefsinde ihsanda bulun.”⁴⁰⁹; ikincisi ise “Allah’ın sana ihsanda bulunduğu gibi sen de başkalarına sadakalar vermek ve Allah’ın razı olacağı alanlarda hayırlar yapmak suretiyle ihsanda bulun.”⁴¹⁰ şeklindedir. Bu ikinci mana biraz daha açılarak burada kastedilenin, kişinin maişetini sağlamaya yetecek kadarını alması, gerisini ahireti için harcaması; bir senenin azığını tutması, kalanını tasadduk etmesi⁴¹¹ olduğu ifade edilmiştir.

Burada Kârûn’a, Allah’ın kendisine ihsanda bulunduğu hatırlatılarak sahip olduğu servet ve nimetin gerçek kaynağına işaret ediliyor. İnsana verilen bolluk ve imkânların Allah’ın razı olacağı alanlarda kullanılması ve zekât, sadaka, infak, hayır, hasenât ile ihtiyaç sahiplerinin gözetilmesi gerektiği vurgulanmış olmaktadır. Bunun “ihsan” kelimesiyle ifade edilmesi dikkat çekicidir. Sözlükte “güzel olmak” manasındaki hüsn kökünden türetilmiş olan ihsan kelimesi “başkasına iyilik etmek” ve “yaptığı işi güzel yapmak” şeklinde iki anlamda kullanılmaktadır.⁴¹² Burada birinci manada ve sözcük anlamıyla kullanıldığı anlaşılan, fakat daha sonra terimleşecek olan ihsan kavramının gündeme taşınmasının önemli olduğu söylenebilir. Meseleye ihsanın terimleşmiş anlamı yönüyle de bakacak olursak söz konusu öğütte, muhatapların

⁴⁰⁸ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre es-Sülemi et-Tirmizî (279/892), *el-Câmiü’l-Kebîr: Camiü’s-Sahih: Sünenü’t-Tirmizî*, thk. Beşşâr Avvâd Ma’rûf, Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrut 1998, Sıfatü’l-Kiyâmeti ve’r-Rekâiki ve’l-Verâ, 33.

⁴⁰⁹ Mâtürîdî, c.11, s.80; Zemahşerî, c.4, s.523.

⁴¹⁰ Mukâtil, c.3, s.356; Mâtürîdî, c.11, s.80; Zemahşerî, c.4, s.523.

⁴¹¹ İbn Ebû Hâtim, c.9, s.3010-3011; Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, c.20, s.113.

⁴¹² Mustafa Çağrırcı, “İhsan” md. DİA, c.21, s.544.

iyiliklerde farz olan asgari ölçünün ötesine geçip isteyerek ve severek daha fazlasını yapmaya yönlendirildikleri ifade edilebilir. Zira ihsan kavramı "insanın hem Allah'a hem de yakın ve uzak çevresine, bütün insanlara, hatta tabiata karşı yaklaşımında, tutum ve davranışlarında adalet ölçüsünün, farz ve vacip sınırlarının ötesine geçerek imkân ve kabiliyetine göre kulluğun, özverinin ve erdemin en yüksek seviyesine ulaşması" anlamlarına gelecek şekilde yorumlanmıştır.⁴¹³

5. Ülkede Bozgunculuk Çıkarmaya Kalkışma Çünkü Allah Bozguncuları Sevmez

Bu ifade ile kavmi Kârûn'a ülkede masiyetler işlememesi⁴¹⁴ yönünde öğüt veriyor. Zira Allah müfsitlerin amellerinden hoşlanmaz ve onlardan razı olmaz.⁴¹⁵ Mâtürîdî, bu ifadenin ancak malını Allah yolundan alıkoymak için harcamaya delalet ettiğini belirtmiş ve bunu “*Buradaki durum sadece infakı terk olsaydı, ayette bahsedilen azgınlık durumu yeryüzünde fesat çıkarma şeklinde olmazdı.*” diyerek açıklamıştır.⁴¹⁶

Kârûn'un ıslâhı için nasihatte bulunan kavmi onun malını Allah'ın razı olacağı yerlere harcaması ve yeryüzünde fesat çıkarmaması uyarısında bulunuyor. Diyorlar ki azgınlaşarak, insanlara zulmederek bozgunculuk yapma. Allah'ın gözetimini ve ahiret korkusunu hesaba katmaksızın nimetlerden dilediğin gibi ve sınırsızca yararlanarak bozgunculuk yapma. İnsanların içinin kin, nefret ve haset duyguları ile dolmasına neden olacak şekilde bozgunculuk yapma. Malını, amacının dışında harcayarak veya muhtelif yollarla amacı uğruna harcanmasına engel olarak bozgunculuk yapma. Çünkü Allah yeryüzünde bozgunculuk yapanları, şımaranları, büyüklenenleri ve haddi aşanları sevmez.⁴¹⁷

⁴¹³ Râzî, c.14, s.325; Kurtubî, c.10, s.174; Çağrııcı, “İhsan” md. DİA, c.21, s.544.

⁴¹⁴ Mukâtil, c.3, s.356.

⁴¹⁵ İbn Ebû Hâtim, c.9, s.3011.

⁴¹⁶ Mâtürîdî, c.11, s.80.

⁴¹⁷ Kutub, c.5, s.2711.

B. Kârûn Kıssasından Çıkarılabilecek Genel Mesajlar

Kur'an kıssalarında amaç mesaj vermek ve bilinç inşâ etmek⁴¹⁸ olduğu için Kârûn kıssasında verilmek istenen mesajlara odaklanmak gerekmektedir. Bu yapılırken öncelikle kişinin kendi hissesine ne düştüğü üzerine yoğunlaşması en doğru yol olacaktır. Zira kıssalarda gördüğümüz şey, başkaları değil, kendimizdir.⁴¹⁹ Tarihsel olarak bize ait olmayan bir tecrübeyi okurken bundan ibret alabilmemiz ve kendimize hisse çıkarabilmemiz ancak bu tecrübeyle duygudaşlık kurabilmek ve söz konusu tecrübeyi kendi varlık tecrübemizle irtibatlı biçimde anlamakla mümkündür.⁴²⁰ Esasen Kur'an-ı Kerim'in kıssalardaki olayların aktarımında kronolojik sırayı takip etmemesi ve kıssaların çoğu zaman fragmanlar halinde aktarılması, bu aktarım esnasında zaman, mekân ve şahıslara ait betimlemelerin çoğu zaman müphem bırakılması ve tarihsel unsurların birçoğunun hafifedilmesi gibi durumlar olayın hidayet yönüne ağırlık verilerek aktarılmak istendiğine işaret etmektedir.⁴²¹ Bu genel girişten sonra şimdi Kârûn kıssasından çıkarılabilecek genel mesajlar üzerinde durmak istiyoruz.

Kıssadaki dikkat çeken vurgulardan biri Kârûn'un Hz. Mûsâ'nın kavminden olmasına rağmen onlara karşı azgınlık ettiğinin zikredilmesidir. Buradan birkaç farklı mesaj çıkarılabilir. Öncelikle bu vurgunun, Hz. Peygamber (s.a.v.) ve onun şahsında bütün muhataplar için, "Yakınların ya da kavmin inanmıyor diye üzülme, çünkü Kârûn da Hz. Mûsâ'nın kavmindendi, fakat o da inanmadı, hatta onlara karşı taşkınlık etti." şeklinde teselli edici bir mesaj taşıdığı düşünülebilir. Bu "*Onlar iman etmiyorlar diye neredeyse kendini helâk edeceksin. Hayır, böyle yapma!*" ayetindeki⁴²² öğüte benzer bir mesajdır. İkinci olarak bu ifadenin, yine Hz. Peygamber (s.a.v.) ve onun şahsında bütün muhataplar için, "Yakınlarının ya da kavminin iman etmesi gerektiğini düşünüyorsun, bunu çok istiyorsun, fakat unutma ki Kârûn da Hz. Mûsâ'nın kavmindendi, fakat bu onun azgınlık etmesini engellemedi." şeklinde ikaz edici bir mesaj verdiği söylenebilir.

⁴¹⁸ Ay, s.401.

⁴¹⁹ Burhanettin Tatar, "Kuran Kıssalarının Temel Anlamları Üzerine Felsefi Notlar", *Milel ve Nihal*, Cilt:6, Sayı:1, 2009, s.109-111.

⁴²⁰ Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, s.231.

⁴²¹ Öztürk, *Kıssaların Dili*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2010, s.20-21.

⁴²² eş-Şuarâ 26/3.

Bu da aynı surede yer alan “*Rasûlüm! Sen sevdiğini doğru yola erdiremezsin, lâkin Allah dilediğini doğru yola eriştirir...*” ayetiyle uyumlu bir mesajdır.⁴²³

Ayetteki vurgu aynı zamanda Mekkeli müşrikler için bir tehdit mesajı taşımaktadır. Buna göre onlara sanki şu söylenmektedir: Kârûn da Hz. Mûsâ'nın kavmindendi, fakat bu onu helâk olmaktan kurtaramadı. Aynı şekilde siz de ey müşrikler, böyle devam ederseniz, Hz. Muhammed (s.a.v.) ile aynı kavimden olmanız, ayrıca güç ve servet sahibi olmanız sizi kurtaramayacaktır.”⁴²⁴ Bu şekilde “Önemli olan ırk veya kan bağı değil, iman ve salih amellerdir.” mesajı verilmiş olmaktadır.

Kavminin Kârûn'a verdiği öğütlerde pekçok hikmetli mesaj vardır. Bu mesajları bir önceki bölümde incelediğimiz için burada tekrar üzerinde durmayacağız. Fakat kavminin onu uyarması ve öğütler vermesinden de bir mesaj çıkarılabilir. O da ilim ehlinde hükümdarların huzurunda bulunan ve onların meclislerine şahit olan kimselerin, kavminin Kârûn'u uyarması ve korkutması gibi hükümdarları uyarıp korkutmaları, kendileri ve yönettikleri insanlar hakkında onların Kârûn'a emrettikleri gibi doğruyu emretmeleri, yanlıştan nehyettikleri gibi nehyetmeleri gerektiğidir.⁴²⁵

Kavminin öğütlerine karşı Kârûn'un kendisine verilen servetin kendi bilgisi sebebiyle olduğunu söylemesi pek çok mesaj taşımaktadır. Kârûn bilgi ile servet arasında bir ilişki kuruyor, kendisine verilen serveti kendi fazilet, hayır ve üstünlüğünün işareti sayıyor. Yani “Allah benden razı olmasa ve faziletimi bilmese bana bunu vermezdi.” diye bir çıkarsamada bulunuyor.⁴²⁶ Servetin Allah tarafından verilmiş olduğunu açıkça yadsımıyor olsa bile, bu verilmişin bir “ihسان” olmadığını, kendisi bakımından –neredeysen- bir hak ediş durumunda bulunduğunu öne sürüyor.⁴²⁷ Bu durum günümüz dünyasında çok yaygın olan maddeci kapitalist anlayışı veciz bir şekilde yansıtıyor. Bu yönüyle Kârûn'un “çağdaş” bir kimlik, yaşamakta olduğumuz çağla uyumlu bir kişilik olduğu söylenebilir.⁴²⁸ Zenginliğe verdiği önem, zenginliği

⁴²³ el-Kasas 28/56.

⁴²⁴ Matürîdî, c.11, s.76-77; Kurtubî, c.13, s.321.

⁴²⁵ Matürîdî, c.11, s.80.

⁴²⁶ Mukâtil, c.3, s.356; Ferrâ, c.2, s.311; İbn Ebû Hâtîm, c.9, s.3012; Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c.20, s.113.

⁴²⁷ Yetik, *Kârûn Kibrin Yok Ettiği Zenginlik*, s.54.

⁴²⁸ Yetik, *Kârûn Kibrin Yok Ettiği Zenginlik*, s.13.

bilgiyle ilişkilendirmesi, bilgiyi zenginleşmek için kullanmış olması, zenginliğiyle yapmış olduğu gösteriş ve bu yolla elde ettiği güce dayanarak insanlar üzerinde egemenlik kurmaya kalkışması, Elmalılı'nın dediği gibi Kârûn'u âdeta çağdaş vurguncu bir kapitalist yapmaktadır.⁴²⁹

Kârûn bir örnektir ve insanlar arasında bu örneğe her zaman rastlanır. Çünkü zenginliğinin tek nedeninin bilgi ve becerisi olduğunu sanan çok insan vardır. Bu yüzden bu tür insanlar, mallarını harcamaları veya harcamamaları konusunda kimseye karşı sorumlu olmadıklarını sanırlar. Malları ile neden oldukları bozgunculuk veya iyilikten dolayı hesaba çekilmeyeceklerini düşünürler, mala karşı tutumları ile Allah'ın öfkesini çekeceklerini veya hoşnutluğunu kazanacaklarını düşünmezler.⁴³⁰ Bu tam da “Gerçek şu ki insan azgınlaşır; Rabbinden bağımsız bir şekilde kendisini kendisine yeterli görünce!” ayetinde tasvir edilen “inkârcı ve müstağni tip”lerin genel tavrıdır.⁴³¹ Kur'an-ı Kerim'deki İblis, Kârûn ve Bel'âm gibi “Malımı, makâmımı ve ilmimi kendim çalışarak kazandım.” diyen bedbahtlar bu tipin bazı örnekleridir.⁴³² Şüphesiz bu tipin karakteristik anlayışı bir yönden istiğnâ ve istikbâra dayanırken diğer yönden kazanma, biriktirme hırsı ve doyumsuzluğa dayanmaktadır. Bu da maddeci kapitalist anlayışın temelini oluşturmaktadır.

Modern kapitalist ekonomi anlayışı, insanların ihtiyaçlarının sonsuz ve bu ihtiyaçları karşılayabilecek kaynakların kıt olduğu, dolayısıyla insanların bu sınırsız ihtiyaçlarını o kıt kaynaklardan karşılayabilmek için eylemlerde buldukları ve bunun da ekonomik etkinlikleri, dolayısıyla “ekonomi”yi doğurduğu anlayışına dayanmaktadır. Oysa ne kaynaklar kıt, ne de ihtiyaçlar sınırsızdır. Ahlâkî olarak insanın ekonomik etkinlikleri, kanaate ve ölçülü olmaya dayanan bir “geçinme” hedefine matuf olması gerekirken, modern kapitalist anlayış bu ekonomik etkinlikleri, insanların doyumsuzluk, cimrilik ve bencillik gibi kötücül eğilimlerine dayanarak harcamayı, tüketmeyi, israfı ve doyumsuzluğu kışkırtan bir “zenginleşme” hedefine bağlamıştır. Böyle bir güdülenme ile hareket eden insan artık “homo economicus”tur. Böylece

⁴²⁹ Elmalılı, c.5, s.3755; Yetik, *Kârûn Kibrin Yok Ettiği Zenginlik*, s.14.

⁴³⁰ Kutub, c.5, s.2712.

⁴³¹ el-Alak 96/6-7.

⁴³² Çelik, *Hakk'ın Dâveti Kur'an-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, c.5, s.530.

ekonomi insan için olması gerekirken, insan ekonomi için var olan bir kimliğe bürünmüştür. Bu oluşturulan dünyada artık insan yok, girişimci, yatırımcı, üretici ve tüketici adı verilen figürler vardır. Bunlardan her biri daha çok pay alma, çıkar sağlama amacıyla davranmakta ve yaşamaktadır.⁴³³

Söz konusu kapitalist anlayışı yansıtan örnekler her dönemde bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mesajına karşı çıkan ve onunla mücadeleye girişen kimseler de bu anlayışın o dönemdeki örnekleriydi. Resûlullah'ın (s.a.v.) mesajının, bütün kavmî çıkarları tersyüz edeceğinden korkanlar, aslında büyük sermâyedârlar, faizciler ve Mekke kapitalistleriydi. Bu tipler, uluslararası ticaret ve faizcilik yüzünden zamanlarının Kârûn'ları haline gelmişlerdi. Bunlar asıl hakikatin azamî derecede servet kazanıp biriktirmek olduğuna inanan kimselerdi. Bu hedefi geçersiz kılan herhangi bir şey hiçbir surette kabul edilemeyecek bir yalandı. Öte tarafta ise, bu kodamanlara özlem dolu gözlerle bakıp bir an önce bu insanların ulaştığı zenginliğe büyük bir ihtirasla ulaşmak isteyen halk vardı. Böyle para ihtirasıyla yüklü bir atmosferde insanlar, Resûlullah'ın (s.a.v.) tevhide, ahirete ve manevi bir yasaya yaptığı davetin kabul edilmesi halinde Kureyş'in yalnız ticarî değil, ekonomik açıdan da yıkımına yol açacağı düşüncesindeydiler.⁴³⁴

Kendilerine verilen servet karşısındaki tavırları açısından Hz. Süleyman ile Kârûn arasında bir kıyaslama yapıldığında iki karşıt tavrın sergilendiği görülmektedir. Öyle ki Kur'an-ı Kerim'de hususi bilgi, güç ve saltanat sahibi olduğu anlatılan Hz. Süleyman'ın, Belkıs'ın tahtı kendisine getirilince *"Bu, Rabbimin lüfundandır; nimetine karşı şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınıyor. Kim şükrederse kendi iyiliği için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse şüphesiz Rabbim hiçbir şeye muhtaç değildir, lütuf ve keremi pek boldur."* diyerek sergilediği tavır nimetler karşısındaki olumlu tavrın güzel bir örneği olarak sunulmuştur.⁴³⁵ Bunun karşısında ise Kârûn'un *"Bu servet bana ancak sahip olduğum bir bilgi sayesinde verilmiştir."* diyerek

⁴³³ Yetik, *Kârûn Kibrin Yok Ettiği Zenginlik*, s.108-109.

⁴³⁴ Mevdûdî, c.4, s.184-185.

⁴³⁵ en-Nahl 16/40.

gösterdiği olumsuz tavır vardır.⁴³⁶ Yani Hz. Süleyman, Allah'ın kendisine verdiği lütuf ve ihsanla imtihan edildiğini bilmiş ve şükrederek örnek bir davranışta bulunmuş, Kârûn ise kendisine bahşedilen nimetleri kendinden ve buna olan liyâkatinden zannederek yanlış bir tutum içerisine girmiştir.⁴³⁷

Kârûn'un durumunun Hz. Îsâ'nın durumu ile karşılaştırılması halinde kıssadan hoş bir mesaj çıkarılabileceği üzerinde durulmuştur. Mâtürîdî'nin seleften bazısının gündeme getirdiğini söyleyerek aktardığı bir yoruma göre Allah Teâlâ Hz. Îsâ'yı dünya malına aldanmadan zühd üzere yaşaması neticesinde göğe yükseltmiştir. Kârûn'u ise dünyaya aşırı derecede bağlandığı için yerin dibine geçirmiştir. Şüphesiz bunda dünya hayatının geçici olduğunu bilen ve buna göre zâhidâne yaşayanlar için bir teşvik, dünya malına aşırı rağbet eden kimseler için ise bir uyarı vardır.⁴³⁸

Kıssada Kârûn karakterinin yanında iki karakterin tasvir edilmesinde dikkate değer mesajların bulunduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi dünya hayatına düşkün olan “dünyevileşmiş insan karakteri”dir. Bu karakter zengin kimselere özenen, onlar gibi olmak isteyen, fakat zenginliğin bir değer hükmünün olmadığını düşünmeyen olumsuz bir karakterdir. İkinci karakter ise “âlim karakteri”dir. Bu karakter ise dünyevileşmiş olan kimselere iman, sâlih amel, ahireti düşünme ve sabır gibi temel değerleri hatırlatan olumlu bir karakterdir. Bu yönüyle olumsuz karakterin pişmanlığı ve Allah'ın imtihan için kullarından dilediğine rızkı bol verdiğini, dilediğine ise az verdiğini anlamaları üzerinden muhataplara mesaj verildiği düşünülebilir. Aynı zamanda olumlu karakterin vakur duruşu, hakkı ve sabrı tavsiye edişi üzerinden de muhataplara iyi bir model sunulduğu söylenebilir.

Üzerinde tefekkür edildiğinde daha pek çok mesajın çıkarılması mümkün olmakla birlikte konuyu çok uzatmamak adına burada son bir meselenin üzerinde durup sonra konuyu tamamlamak istiyoruz. Kıssanın sonunda Allah Teâlâ kıssanın mesajını şu ifadelerle zikrediyor:

⁴³⁶ el-Kasas 28/78.

⁴³⁷ Ebû Abdillâh Şemseddîn Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye (751/1350), *Bedâü't-Tefsîri'l-Câmû li-Tefsîri'l-İmâm İbn Kayyim el-Cevziyye*, cem' Yüsri es-Seyyid Muhammed, Dâru İbni'l-Cevzi, Riyad 1993, c.3, s.357-358.

⁴³⁸ Mâtürîdî, c.11, s.85.

“İşte şu ahiret yurdunu biz, yeryüzünde büyüklük taslamayan ve bozgunculuk peşinde olmayanlara nasip edeceğiz. Dünya ve ahirette hayırlı akıbet, kalpleri Allah’a saygıyla dopdolu olup O’na karşı gelmekten sakınanlar içindir. Kim Allah’ın huzuruna bir iyilikle gelirse, ona bu yaptıklarından daha hayırlı bir mükâfat vardır. Kim de bir kötülükle gelirse, bilinmeli ki, o kötülükleri işleyenler yalnızca yaptıklarının cezasını çekeceklerdir.”⁴³⁹

“İşte ahiret yurdu...” ayetinin tefsirinde Hz. Ali’nin (r.a.), “Eğer bir kimseyi, kendi ayakkabı bağının, arkadaşının bağından daha güzel oluşu, ucbe (kendini beğenmeye) sevkederse, o da bu ayetin muhtevasına dâhildir.” dediği nakledilmiştir. Ömer b. Abdülaziz ise bu ayetteki ulüvv’ün Kasas suresinin başında “İnne Firavne alâ fi’l-erd” ayeti⁴⁴⁰ ile Firavun’a; fesadın ise kıssada geçen “Velâ tebği’l-fesâde fi’l-erd” ayeti⁴⁴¹ ile Kârûn’a atıfta bulunduğu fikrinden hareketle “Kim Firavun ve Kârûn gibi olmazsa işte ahiret yurdu onundur.” diyen ve fakat cennet için de takvayı şart koşan “İyi akıbet muttakilerindir.” cümlesini düşünmeyen kimsenin boşuna heveslendiğine işaret etmiştir. Râzî’nin dediği üzere hâlbuki yapılması matlûb olan Hz. Ali’nin yaptığı gibi, bu ayetten takva dersini almaktır.⁴⁴²

Hz. Ali bu ayetin valiler ve diğer kudreti bulunan insanlardan adl ü tevazu sahibi olanlar hakkında nâzil olduğunu söylemiş. Tabîinden Fudayl bu ayeti okur okur, “Burada bütün a’mâl gitti.” dermiş. Ömer b. Abdülaziz de vefatına kadar bu ayeti tekrar tekrar okur dururmuş.⁴⁴³

⁴³⁹ el-Kasas 28/83-84.

⁴⁴⁰ el-Kasas 28/4.

⁴⁴¹ el-Kasas 28/77.

⁴⁴² Zemahşerî, c.4, s.529; Râzî, c.25, s.18.

⁴⁴³ Elmalılı, c.5, s.3758.

SONUÇ

İnsanlığa bir rahmet ve hidayet kitabı olarak gönderilen Kur'an-ı Kerim, insanlara emir ve yasaklarla, öğüt ve tavsiyelerle, türlü mesajlarla yol göstermiştir. Her yönüyle hidayet kitabı olan Kur'an-ı Kerim, insanların dünyada salâhını, ahirette felâhını hedeflemiştir. Bu hedefini gerçekleştirmek için de insanın zihin ve gönül dünyasını eğitmeyi, tasavvur biçimini şekillendirmeyi ve şahsiyetini inşa etmeyi önclemiştir. Böylece insanın olgunlaşmasını ve toplumun istikamet üzere gelişmesini sağlamayı gaye edinmiştir. Bu gerçekten hareketle insanın tasavvur dünyasının kelime ve kavramlarla, şahsiyetinin ise kıssalarla şekilleneceği söylenebilir. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'in hidayet işlevini yerine getirebilmesi kelime ve kavramlarla kurduğu anlam dünyasının ve vahyin temel mesajlarının taşıyıcısı olan kıssaların doğru bir şekilde anlaşılması ile mümkün olacaktır. Bu durumun gerçekleşebilmesi için de söz konusu konuların müstakil olarak incelenmesi gerekmektedir.

Kur'an-ı Kerim'in bütünlüğü açısından kavram, konu ve kıssaların birlikte ele alınması önem arz etmektedir. Bunlar sıklıkla tekrar ettiğimiz Kur'an-ı Kerim'in anlam örgüsünü oluşturan temel unsurlardır ve dolayısıyla birbirleriyle sıkı ilişkileri vardır. Her bir unsuru daha iyi kavrayabilmek diğerleriyle birlikte incelemeyi gerektirmektedir. Şımarıklık konusu incelenirken Kur'an-ı Kerim'de şımarıklığı ifade eden kelime ve kavramları esas almak ve aynı zamanda ilk akla gelen örnek olan Kârûn kıssası ile örneklendirmek konunun daha iyi anlaşılması açısından gereklidir. Kıssaları daha doğru anlayabilmek için de dikkate alınması gereken unsurlar vardır. Mesaj odaklı yaklaşım öne çıkarılırken tarihî veriler gözardı edilmemeli, olayın yaşandığı yerin genel özellikleri dikkate alınmalı, kıssanın anlatıldığı ayetlerin nâzil olduğu dönem ve şartlar göz önünde bulundurulmalı ve Kitab-ı Mukaddes'teki anlatımla mukâyese edilmelidir.

Kur'an-ı Kerim'de mü'minlerin iyi hasletleri övülürken kâfirlerin kötü özellikleri de yerilmiştir. Pek çok ayette mü'minlerin iman, teslimiyet, tevekkül, sâlih amel, sabır, takva, tevazu ve adalet gibi güzel özelliklerine vurgu yapılırken başka pek çok ayette de kâfirlerin küfür, şirk, zulüm, kibir, inat, peygamberlere karşı gelme, bozgunculuk, haddi aşma, övünüp böbürlenme ve şımarma gibi çirkin tavırlarına değinilmiştir. Kuşkusuz tüm bu kavramların birbiriyle sıkı bir ilişkisi vardır ve Kur'an-ı

Kerim'in anlam örgüsünü bu kavramlar oluşturmaktadır. Bu anlam örgüsünün önemli unsurlarından biri de şımarıklıktır. İnkârcı insanın bir karakter özelliği olarak Kur'an-ı Kerim'de eşer, betar, itrâf-mütref, merah, ferah ve ferâhe şeklindeki kelime ve kavramlarla ifade edilen şımarıklık, insanın haddini aşması, azgınlık ve taşkınlık etmesi, sahip olduğu servet ve nimetlerle övünüp böbürlenmesi, içinde bulunduğu refah dolayısıyla şımarması anlamlarına gelmektedir. Bu kelime ve kavramları küfür, zulüm, fîsk, fesat, bağy, tuğyan, tekebbür, ulüv', utül', muhtâl, fahûr, müstekbir ve mele' gibi pek çok kelime ve kavramla birlikte düşündüğümüzde birbirlerini nasıl tamamladıklarını iyi bir şekilde görmüş oluruz. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'de bu kelime ve kavramların şımarıklık konusu etrafında sıklıkla tekrarlanması bahsi geçen konunun ehemmiyetini gösterir niteliktedir.

Kur'an-ı Kerim'in mesajlarını aktarırken sıklıkla başvurduğu yöntemlerden birisini kıssalar oluşturmaktadır. Az önce zikrettiğimiz kelime, kavram ve konuları somutlaştırmak üzere çok sayıda kıssa anlatılmıştır. Öyle ki Kur'an-ı Kerim'in dörtte birinden fazlası kıssalardan oluşmaktadır. Esasen bu kıssalarda anlatılan inkârcıların tavır ve davranışlarının sözünü ettiğimiz kavram ve konuların somut örneklerini yansıttığı söylenebilir. Kur'an-ı Kerim'de şımarıklık konusunun ilk akla gelen örneği Kârûn kıssasıdır. Bundan dolayı kavminin, kendisine ilk öğüdü "Şımarma!" şeklinde olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de Kârûn kıssası haddi aşan, azgınlık ve taşkınlık eden, zulmeden, bozgunculuk yapan ve övünüp böbürlenmiş şımarık bir zenginlik sonunun hikâyesi olarak anlatılmaktadır.

Kârûn kıssası Kur'an-ı Kerim'de yaklaşık bir sayfada anlatılan özlü bir kıssanın ne kadar büyük ve derin mesajlar taşıyabileceğinin somut örneğidir. Vahyin pek çok temel mesajı kısacık bir kıssada veciz bir üslupla muhataplara taşınmıştır. Kıssada yer alan kelime, kavram, konu ve mesajlara bakıldığında bu durum açıkça görülmektedir. Kıssada bağy, ferah, ahiret, dünya, ihsan, fesat, ilim, helâk, kuvvet, zenginlik, günah, sevap, iman, sâlih amel, sabır, rızık, lütuf, felâh, küfür, ulüv', takva, iyilik ve kötülük gibi kelime ve kavramlar kullanılmıştır. Kârûn, Mûsâ'nın kavmi, dünya hayatına düşkün olup Kârûn'un yerinde olmayı düşleyenler ve kendilerine gerçeğin ilmi verilmiş olanlar şeklinde farklı figürler söz konusu edilmiştir. "Kârûn'a

sadece anahtarlarını taşımak bile güçlü kuvvetli bir cemaate zor gelen hazinelerin verilmesi”, “zîneti içinde kavminin karşısına çıkması”, “sonunda Kârûn’un da, evinin barkının da yerin dibine geçirilmesi”, “ona yardım edebilecek hiçbir grubun bulunmaması”, “kendi kendine yardım edecek durumda da olmaması” ve “daha dün onun yerinde olmayı düşleyenlerin bu sabah pişman olmaları” gibi tasvirlerle kısaca canlı bir anlatım şeklinde sunulmuştur. Kıssanın anlatımında “Kârûn’un Mûsâ’nın kavminden olması, fakat onlara zalimce davranması”, “kavminin ona hikmetli öğütlerde bulunması”, “Kârûn’un «Bu servet bana ancak sahip olduğum bir bilgi sayesinde verilmiştir.» demesi”, “dünya hayatına düşkün olanların Kârûn’a özenmeleri ve daha sonra pişmanlık yaşamaları” ve “kendilerine gerçeğin ilmi verilmiş olanların uyarıları” gibi vurgulara yer verilmiştir. Ayrıca kıssanın sonunda büyülenmekten ve bozgunculuktan kaçınma, takva ve iyilik vurgulanmıştır ki tüm bunlarda dikkate değer mesajların bulunduğu görülmektedir.

Tarihî veriler ışığında kıssaya bakıldığında Kârûn’un farklı yönlerinin de ortaya çıktığı görülmektedir. Kaynaklarda Hz. Mûsâ ile akrabalığı, zenginliği, bilgisi, Firavun ve Hâmân’la birlikteliği, küfür üzere bulunması, sonra iman etmesi, daha sonra da münafık olması ve isyan etmesi, zekât vermek istememesi, Hz. Mûsâ’ya iftirada bulunması ve helâk olması ayrıntılı şekillerde anlatılmıştır. Bu anlatımların belli bir süzgeçten geçirilerek kullanılabilmesi söylenebilir. Diğer bazı müfessirlerin yanında özellikle Mâtürîdî ve Râzî’nin böyle bir değerlendirme yöntemini kullandıkları bu çalışma sırasında görülmüştür.

Kıssaların anlam alanlarının tespitinde nüzûl bağlamlarını dikkate almanın gerekliliği Kârûn kıssasının anlaşılmasında da kendini göstermektedir. Kıssanın anlatıldığı ayetlerin nâzil olduğu dönemin genel özellikleri ve temel konuları birlikte düşünüldüğünde Kur’an-ı Kerim’in, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) kendileriyle mücadele ettiği Mekke’nin mütref ve mele’si denilen şımarık zengin lider takımını temsil eden bir örneği hangi bağlamda gündeme taşıdığı daha iyi anlaşılacaktır. Bu çalışmada, Mekke’de boykot sürecinde zulme uğramış olan yeğeni Hz. Muhammed’in ve kendi kabilesi olan Hâşimoğulları ile Muttaliboğulları’nın değil Kureyş müşriklerinin yanında yer almış olan Ebû Leheb ile kıssada benzer vurgularla anlatılan Kârûn arasında

bulunan benzerlikleri tespit etmenin kıssanın daha iyi anlaşılmasına ne gibi katkılar sunduğu görülmüştür.

Kıssa Tevrat'taki anlatımla mukâyese edildiğinde aralarında farklılıklar bulunmakla birlikte birtakım benzerlikler olduğu da görülmektedir. Çalışmamızda, kıssanın iki kutsal kitaptaki anlatımları ve tarihî veriler birlikte değerlendirildiğinde söz konusu anlatımların aynı kişinin iki farklı hikâyesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kaynaklarımızda Kârûn kıssasının isrâîlî rivayetler kullanılarak aktarılması ve söz konusu iki anlatımdaki kişilerin farklı kişiler olup olmayacağı tartışma konusu dahi edilmemesi bu değerlendirmemizin temel dayanak noktaları olmuştur. Kârûn'un, iki farklı kişinin özellikleri birleştirilerek oluşturulmuş sembolik bir kişilik olduğu görüşü de Kur'an kıssalarının tarihte yaşanmış gerçek olaylar değil sembolik anlatımlar olarak değerlendirilmesi açısından isabetsiz bulunmuştur. Zira kıssaları gerçekte yaşanmamış sembolik anlatımlar olarak yorumlamak Kur'an-ı Kerim'deki kıyamet, ahiret, yeniden diriliş, cennet ve cehennem tasvirleri gibi pek çok anlatımı sembolik anlatımlar şeklinde değerlendirme yolunu açacaktır. Bu da en nihayetinde Kur'an-ı Kerim'in tamamının gerçekliğini şüpheli hale getirecektir.

Kıssa anlatımı dolaylı anlatım yöntemlerinden biridir. Dolaylı anlatımın gerçekleştiği yerde, dolayısıyla kıssalarda da mutlaka temsil gündeme gelmektedir. Çünkü kıssa anlatımında başlı başına bir olay, bazı olgu ve gerçekliklerin yerine geçirilmekte ve asıl kastedilen şey, olayın kendisi değil, söz konusu gerçeklikler olmaktadır. Bu durum Kârûn kıssası için de söz konusu edildiğinde kıssadan elde edilen bilgiler ışığında ortaya çıkan Kârûn karakterinin her çağda karşılaşılabilen kişilik özelliklerini temsil ettiği anlaşılmaktadır. Kârûn'un inkârcı, zalim, bozguncu, hain, işbirlikçi, servet düşkünü, biriktirme delisi, nankör, küstah, bencil, duyarsız, yozlaşmış, ahlâkî kaygı taşımayan, ihtiraslı, gözünü iktidar hırsı bürümüş, mevki makam düşkünü, hakikate karşı inatçı, güvenilmez, yalancı, müfteri, cimri, hasetçi, gösterişçi, kibirli, mağrur, kendini beğenmiş, âdeta paraya, servete, şöhrete, güce, bilgiye tapan, nefsinin ilah edinmiş bir karakter olduğu bu çalışmada tespit edilmiştir.

Kur'an kıssalarındaki asıl gayenin insanlara mesaj vermek ve onların bu anlatımlardan ibret almalarını sağlamak olduğu dikkate alındığında kıssalara muhatap

olan insanların bu gayeyi merkeze alarak düşünmeleri gerektiği anlaşılır. Bu durum her kıssada mutlaka birtakım mesajların bulunduğunu gösterir. Dolayısıyla diğer kıssalardan olduğu gibi Kârûn kıssasından da çıkarılabilecek pek çok mesaj vardır ve bu kıssaya muhatap olan kimselerin öncelikle bu mesajlara odaklanmalarının ve buradan hisseler çıkararak kendi tecrübelerine aktarmalarının en isabetli tutum olacağını ifade edebiliriz.

KAYNAKÇA

- el-Ahfeş, Ebü'l-Hasen Saîd b. Mes'ade el-Mücâşiî el-Belhî el-Evsat (215/830[?]), *Meani'l-Kur'an*, thk. Abdülemîr Muhammed Verd, Âlemü'l-Kütüb, I-II, Beyrut 1985.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Mervezî (241/855), *el-Müsned*, thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş, Dâru'l-Fikr, I-X, Beyrut 1991.
- Akıncı, Ahmet Cemil, *Hz. Yûşâ*, Bahar Yay., İstanbul 2005.
- el-Âlûsî, Ebü's-Senâ Şehâbeddîn Mahmûd b. Abdullâh b. Mahmûd (1270/1854), *Rûhü'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, tsh. Muhammed Hüseyin Arab, Dâru'l-Fikr, I-XVI, Beyrut 1997.
- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yayıncılık A.Ş. ve Encyclopaedia Britannica, Inc., İstanbul 1988.
- Atalay, Mehmet, *Kur'an'a Psikoloji ile Bakmak Hz. Yûsuf ve Hz. Mûsâ Kıssaları Örneği*, İz Yay., İstanbul 2012.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, I-XII, İstanbul 1988.
- Ay, Mahmut, *Kur'an Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak - Hz. Mûsâ Kıssası Örneği*, Ensar Neşriyat, İkinci Baskı, İstanbul 2017.
- Ayverdi, İlhan, *Asırlar Boyu Tarihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük: Kubbealtı Lugatı*, (redaksiyon-etimoloji Ahmet Topaloğlu; yay. haz. Kerim Can Bayar), Kubbealtı Neşriyat, İkinci Baskı, I-III, İstanbul 2006.
- Bâzergan, Mehdi, *Kur'an'ın Nüzûl Süreci*, trc. Mela Muhammed Feyzullah, Yasin Demirkıran, Fecr Yayınevi, Ankara 1998.
- el-Begavî, Muhyissünne Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ud (516/1122), *Tefsîru'l-Begavî (Meâlimü't-Tenzîl)*, thk. Hâlid Abdurrahman el-Ak, Mervân Süvâr, Dâru'l-Ma'rife, İkinci Baskı, I-IV, Beyrut, 1987.
- el-Belâzürî, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ b. Cabir (279/892), *Ensâbü'l-Eşraf*, thk. Riyaz Zirikli, Süheyl Zekkar, Dâru'l-Fikr, I-XIII, Beyrut 1996.
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-Sahîh*, Mektebetü'l-İslâmî, İstanbul 1979.

- el-Câbirî, Muhammed Âbid, *Kur'an'a Giriş*, trc. Muhammed Coşkun, Mana Yay., İstanbul 2010.
- Câdelmevlâ, Muhammed Ahmed, Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm, Ali Muhammed el-Bicâvî, es-Seyyid Şehhâte, *Kasasu'l-Kur'ân*, el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, Onuncu Baskı, Kahire 1969-1989.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yay., İkinci Baskı, İstanbul 1999.
- Çağbayır, Yaşar, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat, I-IV, İstanbul 2007.
- Çayır, Veli, *Kur'an Kıssalarında İnsan Tipleri*, (Yayımlanmamış doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2015).
- Çelik, İbrahim, *Kur'an'da Peygamberlere Karşı Güçler*, (y.y.), Bursa 2001.
- Çelik, Ömer, *Hakk'ın Dâveti Kur'ân-ı Kerîm Meâli ve Tefsîri*, Erkam Yay., I-V, İstanbul 2013.
- Çimen, Abdullah Emin, *Niçin Helâk Oldular Kur'an-ı Kerim'de Helâk Kavramı*, Işık Akademi Yay., İzmir 2008.
- Demir, Muharrem, *Kur'an'da Tevazu Kavramı*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010).
- Demir, Şehmus, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yay., İstanbul, 2003.
- Demirci, Muhsin, *Konulu Tefsire Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2006.
- Derveze, Muhammed İzzet b. Abdülhâdî b. Dervîş (1984), *Sîretü'r-Rasûl*, Menşûrâtü'l-Mektebeti'l-Asriyye, I-II, Beyrut (t.y.).
- et-Tefsîru'l-Hadîs: Tertîbü's-Süver Hasebü'n-Nüzûl*, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, I-X, İkinci Baskı, Kahire 1962.
- Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Pınar Yay., Dördüncü Baskı, İstanbul 2008.
- Duman, M. Zeki, *Beyanu'l-Hak: (Kur'an-ı Kerim'in Nüzûl Sırasına Göre Tefsiri)*, Fecr Yay., I-III, Ankara 2006.
- Ebû Hayyân, Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî (745/1344), *el-Bahrü'l-Muhît*, thk. Fadi el-Mağribî, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, I-XXII, Dımaşk 2015.
- Ebû Ubeyde, Ma'mer b. Müsennâ et-Teymî (209/824), *Mecâzü'l-Kur'ân*, thk. Mehmed Fuat Sezgin, İkinci Baskı, Müessesetü'r-Risâle, I-II, Beyrut 1981.

- Ergin, Emel Yavuzoğlu, *İslam Toplumunun İnşâ Sürecinde Kur'an Kıssalarının Seyri*, (Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014).
- Esed, Muhammed (1992), *Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir*, trc. Ahmet Ertürk, Cahit Koytak, İşaret Yay., Üçüncü Baskı, İstanbul 1997.
- el-Ezherî, Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Herevî (370/980), *Tehzîbü'l-Luga*, ed-Dâru'l-Mısriyye, I-XVII, Kahire (t.y.).
- el-Fakî, Muhammed, *Kıssasul-Enbiyâ: Ehdâsuhâ ve İberuhâ*, Mektebetu Vehbe, İkinci Baskı, Kahire 1989.
- el-Ferâhidî, Ebû Abdurrahman Halil b. Ahmed b. Amr, (175/791), *Kitâbü'l-Ayn*, thk. Mehdi Mahzumî, İbrâhim Samerrâî, Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbuat, I-VIII, Beyrut 1988.
- el-Ferrâ, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Ziyad b. Abdullah ed-Deylemî (207/822), *Meâni'l-Kur'ân*, Âlemü'l-Kütüb, Üçüncü Baskı, I-III, Beyrut 1983.
- el-Fîrûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Ya'kub eş-Şirâzî (817/1414), *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Müessesetü'r-Risâle, İkinci Baskı, Beyrut 1987.
- Gövsa, İbrahim Alaeddin (1949), *Resimli Yeni Lugat ve Ansiklopedi (Ansiklopedik Sözlük)*, İskit Yay., İstanbul (t.y.).
- Gözeler, Esra, *Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi*, Kuramer Yay., İstanbul 2016.
- Güven, Şahin, *Çağdaş Tefsir Çalışmalarında Konulu Tefsir Metodu*, Şura Yay., İstanbul 2001.
- İbn Aşur, Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunusi (1973), *Tefsîrû't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnisıyye, I-XV, Tunus 1984.
- İbn Atıyye el-Endelüsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib (541/1147), *el-Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Abdüsselâm Abdüssâfi Muhammed, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-V, Beyrut 1993.
- İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan el-Ezdî el-Basrî (321/933), *Cemheretü'l-Luga*, Dâru Sâdır-Matbaatu Meclisi Haydarabad: Dâiretü'l-Maarifi'l-Osmâniyye, I-IV, Beyrut 1927.
- İbnü'd-Durays, Ebû Abdullah Muhammed b. Eyyûb el-Becelî (294/906), *Fezâilü'l-Kur'ân ve mâ unzile mine'l-Kur'ân bi-Mekke vemâ unzile bi'l-Medîne*, thk. Gazve Budeyr, Dâru'l-Fikr, Dimaşk 1988.
- İbn Ebû Hâtım, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris (327/938), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm: Müsneden an Resûlillah ve's-Sahâbe ve't-Tâbiîn*,

- thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, Mekke 1997.
- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrâhîm (235/849), *Kitâbu'l-Musannef fi'l-Ehâdis ve'l-Asâr*, Daru's-Selefiyye, Bombay 1982.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerîm (630/1233), *el-Kâmil fi't-Târîh*, Dâru Beyrut, I-XIII, Beyrut 1992.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ (395/1004), *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luga*, thk. Abdüsselam Muhammed Hârûn, Dâru'l-Cil, I-VI, Beyrut (t.y.).
- İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr (150/767), *Sîretu İbn İshâk*, thk. Muhammed Hamidullah, Hayra Hizmet Vakfı, İkinci Baskı, Konya 1981.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemseddîn Muhammed (751/1350), *Bedâiü't-Tefsîri'l-Câmî li-Tefsîri'l-İmâm İbn Kayyim el-Cevziyye*, cem' Yüsrî es-Seyyid Muhammed, Dâru İbni'l-Cevzî, I-V, Riyad 1993.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Ömer (774/1373), *Kıyasu'l-Enbiyâ*, thk. Abdulkadir Ahmed Atâ, el-Mektebetü'l-İslamiyye, İkinci Baskı, I-II, Beyrut 1982.
- el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Mektebetü'l-Maârif, Beyrut 1981.
- Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm: Tefsîru İbn Kesîr*, Dâru'l-Endelüs, I-VII, Beyrut 1966.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed İbn Mükrem (711/1311), *Lisânu'l-Arab*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, İkinci Baskı, I-XVIII, Beyrut 1997.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Meni' Zührî (230/845), *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, thk. Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire 2001.
- İbn Sîde, Ebü'l-Hasan Ali b. İsmâîl (458/1066), *el-Muhkem ve'l-Muhîtu'l-A'zam fi'l-Luga*, thk. Yahyâ el-Hişab, Abdülfettâh Seyyid Avazullah, Câmiatu Devli'l-Arabiyye el-Munazzamatü'l-Arabiyye li't-Terbiye ve's-Sekâfe ve'l-Ulûm Ma'hedü'l-Mahtûtâti'l-Arabiyye, Kahire 1996.
- İslamoğlu, Mustafâ, *Yahudileşme Temayülü*, Denge Yay., İstanbul 1995.
- Kaçar, Galip, *Kur'an-ı Kerim'de Hz. Mûsâ ve Firavun*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1992).
- Kadri, Hüseyin Kazım (1353/1934), *Türk Lugati:Türk Dillerinin İştikaki ve Edebi Lugatları*, Maârif Vekâleti, I-IV, Ankara 1927.

- Kara, Necati, *Kur'an'a Göre Hz. Mûsâ, Firavun ve Yahudiler*, Seha Neşriyat, İkinci Baskı, İstanbul 1991.
- Kasapoğlu, Abdurrahman, “İnkârcıların Bir Karakter Özelliği Olarak Şımarıklık”, *Hikmet Yurdu*, Yıl: 2, Say: 3 (Ocak-Haziran 2009), s.181-206.
- el-Kisâî, Ebü'l-Hasan Ali b. Hamza b. Abdillâh (189/804), *Kıyasu'l-Enbiyâ*, neşr. Isaac Eisenberg, Leiden: E.J. Brill 1922.
- Köksal, M. Âsım, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1990.
- el-Kurtubî, Ebü Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr (671/1273), *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, yay. haz. Muhammed İbrâhim Muhammed Hafnavî, thr. Mahmûd Hâmid Osman, Dâru'l-Hadis, I-XXII, İkinci Baskı, Kahire 1996.
- el-Kuşeyrî, Ebü'l-Kâsım Zeynü'l-İslâm Abdulkerîm b. Hevâzin (465/1072), *Letâifu'l-İşârât: Tefsîru'l-Kuşeyrî*, thk. Abdüllatîf Hasan Abdurrahmân, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-III, İkinci Baskı, Beyrut 2007.
- Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)*, Kitabı Mukaddes Şirketi-Yeni Yaşam Yay., İstanbul 2013.
- Kutub, Seyyid (1966), *Fî Zülâli'l-Kur'an*, Dârü's-Şürûk, I-VI, Onbirinci Baskı, Beyrut 1985.
- Macit, Yusuf, “Psiko-Sosyal Açıdan Kârûn Kıssası (Ekonomik Olguların Tutum Ve Davranışlara Etkisi)”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Samsun, Cilt: 13, Sayı: 3, 2013, s.33-68.
- el-Makrîzî, Takıyyüddin Ahmed b. Ali (845/1442), *İmtâü'l-Esmâ bimâ li'n-Nebî mine'l-Ahvâl ve'l-Emvâl ve'l-Hafede ve'l-Meta*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, İkinci Baskı, Katar (t.y.).
- el-Mâtürîdî, Ebü Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkindî (333/944), *Te'vilâtü'l-Kur'an: Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, thk. Ahmed Vanlıoğlu, müracaa Bekir Topaloğlu, Mizan Yayınevi, I-XVII, İstanbul 2003-2010.
- el-Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib (450/1058), *en-Nüket ve'l-Uyûn Tefsîru'l-Mâverdî*, ta'lik: es-Seyyid b. Abdülmaksud b. Abdürrahim, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-VI, Beyrut 1992.
- Mehmed Vehbi Efendi (1949), *Hulâsatü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an*, Üçdal Neşriyat, I-XV, İstanbul 1966-1969.
- Meral, Yasin, “Ey iman edenler! Siz de Mûsâ'ya eziyet eden kimseler gibi olmayın. (33/Ahzâb,69)”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, Cilt:57, Sayı:2, 2016, s.47-67.

- el-Merâgî, Ahmed Mustafa (1371/1952), *Tefsîru'l-Merâgî*, Mustafa el-Bâbî el-Halebî, I-XXX, Beşinci Baskı, Kahire 1974.
- el-Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ, *Tefhîmu'l-Kur'an*, İnsan Yay., I-VII, İstanbul 1986.
- el-Meydânî, Abdurrahman Hasan Habenneke, *Meâricü't-Tefekkür ve Dekâikü't-Tedebbür*, Dâru'l-Kalem, I-XV, Dimaşk 2000-2006.
- Mukâtil, Ebü'l-Hasan Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr (150/767), *Tefsiru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte, el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Âmme li'l-Kitâb, I-V, Kahire 1984.
- el-Mustafavî, Hasan, *et-Tahkîk fî Kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Vizâretü's-Sekâfe ve'l-İrşâdî'l-İslâmî ed-Dâireti'l-Âmme li'l-Merâkiz ve'l-Alâkati's-Sekâfiyye, I-XIV, Tahran 1949.
- Mütercim Âsım Efendi (1820), *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi: el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., I-VI, İstanbul 2013.
- Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., I-IV, Ankara 1996.
- Öztürk, Mustafa, *Kıssaların Dili*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2010.
- Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, Kuramer Yay., İstanbul 2016.
- er-Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal (420/1130), *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'an*, thk. Safvan Adnan Davûdî, Üçüncü Baskı, Dimaşk: Dâru'l-Kalem, Beyrut: Dâru's-Şâmiyye, 2002.
- Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*, trc. Yusuf Türker, Pınar Yay., İstanbul 2007.
- er-Râzî, Ebû Abdillâh Fahreddîn Muhammed b. Ömer (606/1209), *et-Tefsîru'l-Kebîr Mefâthü'l-Gayb*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-XXXII, Beyrut 1990.
- es-Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim en-Nisabûrî (427/1035), *Kasasu'l-Enbiyâ Arâisü'l-Mecâlis*, Şerike Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduhû, Dördüncü Baskı, Kahire 1954.
- el-Keşf ve'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an: Tefsîru's-Sa'lebî*, thk. Ebû Abdillâh Seyyid b. Kesrevî b. Hasan, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-VI, Beyrut 2004.
- Sayı, Ali, *Firavun Hâmân ve Kârûn Karşısında Hz. Mûsâ*, İz Yay., İstanbul 1992.
- es-Semerkandî, Ebü'l-Leys İmâmü'l-Hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhim (373/983), *Tefsîrü's-Semerkandî: Bahru'l-Ulûm*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-III, Beyrut 1993.

- es-Semîn el-Halebî, Ebü'l-Abbas Şehâbeddin Ahmed b. Yûsuf b. Abdiddâim (756/1355), *Umdetü'l-Huffâz fî Tefsîri Eşrefi'l-Elfâz*; thk. Muhammed Tenûhî, Âlemü'l-Kütüb, I-IV, Beyrut 1993.
- Seyhan, B. Yaşar, *Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'an'daki Kıssaların Karşılaştırılması*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, Eylül 2006).
- Sırma, İhsan Süreyya, *Peygamberler Tarihî*, Beyan Yay., Dördüncü Baskı, İstanbul 2016.
- es-Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (911/1505), *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, talik: Mustafa Dib el-Buga, Dâru İbn Kesîr, Dımaşk 1987.
- Sülün, Murat, "*Kârûn*" md., Kuran Kelimeleri Hazinesi, İstanbul: Kuran Çalışmaları Vakfı, henüz neşredilmemiş çalışma.
- Şahinalp, M. Vehbi, "Kur'an-ı Kerim'de 'Mütref' Kavramı ve İlişkili Olduğu Diğer Kavramlar", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:23 (2010 Ocak-Haziran), 49-79.
- Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, Şâmil Yay., I-VI, İstanbul 1990-1991.
- Şengül, İdris, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, Işık Yay., İzmir 1994.
- Şimşek, M. Sait, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, Kardelen Yay., Üçüncü Baskı, Konya 2013.
- Şulul, Kasım, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi:(tahlil ve tenkit)*, İnsan Yay., İstanbul 2003.
- et-Taberî, Ebû Cafer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezîd (310/923), *Câmiü'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, I-XXX, Beyrut 1984.
- Târîhu't-Taberî: Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-V, Beyrut 1987.
- Tatar, Burhanettin, "Kuran Kıssalarının Temel Anlamları Üzerine Felsefi Notlar", *Milel ve Nihal*, Cilt:6, Sayı:1, 2009, s.99-111.
- et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre es-Sülemî (279/892), *el-Câmiü'l-Kebîr:Camiü's-Sahîh:Sünenü't-Tirmizî*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, İkinci Baskı, I-VI, Beyrut 1998.
- Topbaş, Osman Nuri, *Kur'an-ı Kerim Işığında Nebîler Silsilesi*, Erkam Yay., I-IV, İstanbul 1997.
- Tora: Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Tora ve Aftara*, çeviri ve düzenleme Moş Farsi, Gözlem Gazetecilik Basın Yayın A.Ş., I-V, İstanbul 2002-2009.

- Tuğlacı, Pars, *Okyanus: 20.Yüzyıl Ansiklopedik Türkçe Sözlük*, Pars Yay., I-III, İstanbul 1974.
- Turgay, Nurettin, “Kur’an’da ‘Mütref’ Kavramı”, *Bilimname*, Yıl:12, Sayı:1, 2007, s.75-99.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., I-XLIV, Ankara 1988-2013.
- Vaizzade, Muhammed Horâsâni, *el-Mu’cem fî Fıkhi'l-Lugati'l-Kur’ân ve Sırrı Belâgatih*, Mecmaü'l-Buhûsi'l-İslâmiyye, I-XXV, Meşhed 2007.
- el-Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî (207/823), *Kitâbu'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1966.
- Yaşar, Şahin, *Tevrat ve Kur’an-ı Kerim Kıssalarının Benzer ve Farklı Yönleri*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013).
- Yavuz, Ömer Faruk, *Kur’an’da Sembolik Dil*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2006.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi (1361/1942), *Hak Dini Kur'an Dili: Yeni Mealli Türkçe Tefsir*, Diyanet İşleri Reisliği Neşriyatından, Matbaai Ebüzziya, I-IX, İstanbul 1935-1939.
- Yenibaş, Hasan, *Peygamberler Tarihi*, Işık Yay., İstanbul 2011.
- Yeşim, Ragıp Şevki, *Allah’ın Gazapları*, Yeşim Yay., I-IV, İstanbul 1967.
- Yetik, Zübeyir, *Kârûn Kibrin Yok Ettiği Zenginlik*, Pınar Yay., İstanbul 2012.
- Yücedoğru, Tevfik, “Mütref ve İnanç Esaslarına Etkisi”, *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa, Cilt:21, Sayı:1, 2012, s.1-20.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yay., İkinci Baskı, Ankara 2000.
- ez-Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhim b. es-Seri b. Sehl (311/923), *Meâni'l-Kur’ân ve İ'râbuhû*, thk. Abdülcelil Abduh Şelebi, Âlemü'l-Kütüb, I-V, Beyrut 1988.
- ez-Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed (538/1144), *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fî Vucûhi't-Te'vîl*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud vd., Mektebetü'l-Ubeykan, I-VI, Riyad 1998.